

34096, VII, H, 9

Pisma iz Pariza.

Fisal

Prof. Ant. Bezenšek,

prvi član mednarodnega kongresa
v Parizu.

(Poseben odtisek iz „Slov. Naroda“.)

V Ljubljani, 1889.

Luette založba pisateljstva. — Tiskala „Narodna
Tiskarna“.

Pisma iz Pariza.

Pisal

Prof. Ant. Bezenšek,

pravi član mednarodnega kongresa v Parizu.

(Poseben odtisek iz „Slov. Naroda“.)

V Ljubljani, 1889.

Lastna založba pisateljeva. — Tiskala „Narodna Tiskarna“.

VII a, 34.096 g

2. (+ Ant. Ulediščeva)
9.7.1938.

030022052

KAZALO.

	Stran
I. Prihod v Pariz — Perzijski šah. — Obči utiski in program	1
II. Prvo obiskovanje razstave. — Eiffelov stolp. — Večerni praznik in razsvetljava	7
III. Prometna sredstva pri razstavi. — Gostilnice in kavarne. — Razstava lepih umetnostij	12
IV. Nótre Dame. — Vožnja po Seini. — Tuilerije. — Louvre. — Obelisk Luksor. — Koncert zbranih vojaških godb francoskih	19
V. Zgodovina človeških stanovanj. — Večerne zabave: predstava v hipodromu, produkcija s konji in levom	26
VI. Srbski paviljon v razstavi	33
VII. Palača svobodnih umetnostij: Stara prometna sredstva, gledališčna razstava, glasba, geografija, rokodelske, industrijalne šole, optika, razna človeška posla in delavnosti, svobodne umetnosti pri raznih narodih	38
VIII. Trokadero — Pariške zabave	47
IX. Razstava šolskih knjig, učnih pripomočkov in uredb. — Fotografija. — Glasbeni instrumenti. — Šole svobodnih umetnostij	51
X. Trokadero. — Koncert s 1800 pevci. — Muzeji in cerkvene dragocenosti	56
XI. Kongres. — Iz razstave orijentalnega oddelka	60

	Stran
XII. Svobodne umetnosti, tiskarstvo in knjigovezstvo.	
— Stari rokopisi	65
XIII. Cerkev sv. Magdalene. — Amerika na razstavi	70
XIV. Elizejska polja. — Moda. — Sprehodi in zabave.	
— Palača predsednika republike in njena zgodovina	75
XV. Vsprejem pri predsedniku republike. — Pantheon	81
XVI. Maison Duval. — Bulonjski gozd	87
XVII. Iz invalidskega polja. — Kolonijalna palača .	93
XVIII. Nadaljevanje o invalidskem polji	98
XIX. Botaničen in zoologičen vrt	104
XX. Bastilja. — Glavno pokopališče	110
XXI. Louvre	119
XXII. Galerije slik v Louvru	129
XXIII. Industrijalna palača	139
XXIV. Palača strojev	149
XXV. Zabave v razstavi za otroke in odrasle. —	
„Palais des enfats“. — „Folies Parisiennes“.	
— Ogromen globus. — Nekaj o gastronomiji.	
— Beseda čitateljem	156

Pisma iz Pariza.

Pisal A. Bezenšek.

I.

2. avgusta.

Prišel sem v „deveto deželo“. Po resnici in pravici smem jo tako imenovati, ker sem potoval iz južnih strani pod Balkanom preko Bolgarije, Srbije, Madžarske, Avstrije, Bavarske, Virtemberške, Badenske, Alzacije na Francosko; tedaj je ta le dežela ravno deveta. Pa še v drugem pomenu bi se mogla tako imenovati; kajti kar nam pripovedujejo narodne pripovedi o devetej deželi, česar si more domišljevati najbolj goreča fantazija, o čemer bi človek samo v sanjah blôdil, to stoji tukaj pred odprtimi očmi. Da, lepa je Francija, krasen je Pariz. Pa je tudi zanimiv, posebno sedaj ob priliki izložbe, svetovne izložbe, kakeršne še ni bilo, in kakeršne ne bo tako hitro. Predno se prekosi to, kar

je tukaj izloženega, trebal bo človeški um še dolgega novega bistrenja, pa trebalo bo tudi okoliščin, ki so ugodne za tako delo. Sable, puške in topovi, ki se zdaj pripravljajo za boj na vseh straneh Evrope, pač neso ugodna sredstva, za to treba mirnega razvitja narodov. Ako že zdaj ne rožljajo sable, ne grme puške in topovi, imamo pač nekoliko tudi tej izložbi zahvaliti se. Bilo bi res barbarsko, motiti gledalce teh umotvorov, teh plodov miru in umstvenega delovanja ki so razstavljeni na Martovem polji.

A pustimo na strani politiko. Naj pride za nami kar hoče. Francoz se hoče zabavati (s' amuser) in tega privošči vsacemu, ki pride v njegovo sredino. Sedaj je ravno perzijski šah tukaj. Temu „kralju kraljev“ privoščijo zabave v polnej meri. „Figaro“ je pisal ob dnevu njegovega prihoda: Šah ne pride v Evropo politike delat, niti ne pride učiti se, — česar pa treba „kralju kraljev“ še več znati, — on se pride zabavat in mi gledamo, da mu damo zabave, kakoršne še ni videl, in o kakoršnej ni čital v „v 1001 noč“ in o kakoršnej mu še neso prepevali perzijski pesniki. Tako govori važen francoski list, a drugi mu pritrjujejo.

Kaj pa da rečem o mojej malenkosti, da-li sem se tudi jaz prišel samo zabavat, ali imam kak drug važnejši cilj pred seboj? Iz odgovora na to vprašanje boste Vi, spoštovani čitatelji in mile čitateljke, tudi zvedeli kak bo program mojih pisem, pa zato Vam povem, drugače bi bilo to osobna stvar, ki se tiče samo mene in mojega žepa.

Ne zabavati se, ampak učiti se, gledati svet narod, spoznavat jezik in običaje, gledati proizvode znanstva in umetnosti, nakupičene v izložbi, to je moj cilj; učiti se v izložbenih kongresih in konferencah, pri katerih ravno imam čast biti članom, kako je napredovala nekoja znanost, kakšna so mogočna pota njenega prihodnjega razvitja itd.

O vsem tem bodem tudi pisal svojim častitim rojakom in rojakinjam, pa seveda ne držeč se stroge sistematike, in izbegajoč suhoparnosti. Moram reči da nesem poseben prijatelj te-le zadnje reči, in gledam povsod najti veselo stran, ako je mogoče, ali pa resnobo malo opiliti; saj je najbolje zjedinevati koristno s sladkim (utile dulci), kakor so že stari Latinci rekli. Malo zabave bo torej vsekdar, a koristnega tudi, za jednega danes, za drugega jutri.

Prvi utis, ki ga dobi človek, ko ustopi v Pariz, je velikansk, vendar ne zmeša glave, ni za trenotek, ker gre vse v redu, povsod je neka francoska točnost. Ni onega neréda, šuma in onih zmešnjav, katere vidiš, ko stopiš n. pr. v Carigrad.

Pariz je podoben lepo urejenemu vrtu s svojimi gredicami, poti in potiči, z vsem lišpom in krasom, kar si ga je mogoče misliti. Orižentska mesta so pa kakor divja šuma, tu pa tam kaka pot, kaka steza v breg ali pa nizdolu, kak prazen kotič, v katerem si za silo oddabneš od trudne hoje. V Parizu je pa skrbjeno za vse, česar si kdo želi, prijaznost in postrežljivost je velika, — če tudi za denar. V orijentu pa človek še za denar nič ne dobi, to more jeziti vsakega, ki je vsaj nekaj zapadno-evropskega videl. Prijaznost Parižanov, njih taktnost in spretnost imel sem posebno prve dni priliko občudovati. Na vsako vprašanje zaradi te ali one stvari dobiš uljuden točen odgovor. Ako jeden ne ve, gre sam vprašat drugega, a ne da bi poslal tebe k njemu z opazko, kakor na Nemškem: jaz ne vem, vprašajte druge! ali kakor na Madjarškem, kjer kasirke na centralnem kolodvoru ne vedo,

kake listke za vožnjo imajo na prodaj, pa pošljejo potnika, ker je kakih deset prodajalk, od okna do okna povpraševat, katera ima listek za Pariz na prodaj. One brhke kasirke se rajše zabavajo z baroniči in drugimi niči pri blagajnici, nego da bi poslužile potniku. Jaz sicer nerad povprašujem, ker se orientujem s svojim Meyerjem ali Baedekerjem povsod dosta dobro in imam dolgoletno obširno prakso v tem obziru, pa včasih se vender pripeti, in ako tedaj naletim na kakega odurnega človeka moškega, ženskega ali srednjega spola, tedaj to nerad utaknem v žep. Za silo se pa tudi zmenim ž njim v vsakem jeziku srednje Evrope, posebno tedaj, ko ni treba izbirati najfinejših izrazov. Na potu sicer treba biti človeku bolj energičnemu, ker drugače bi ne dobil ne jesti ne piti, pa še nazaj bi moral ostajati posebno ob takih prilikah, ko vse potuje in ko se polni zadnji kotichek železničnega voza.

Po teh občih beleškah o Parizu in Francozih, naj povem katero o življenji na ulicah, kjer pravo za pravo Parižan živi, kjer on bedi, kajti doma — moglo bi se reči — on samo spi. Živost po ulicah je potencirana od one v vsakem velicem mestu.

Kakor mravelj je ljudij po trotoarih, polni so omnibusi in tramvaji, celo zmirom prepolnjeni gori do vrha strehe. Pevajoč potujejo nekateri od kraja do kraja. Drugi čitajo časnike mej potom, tretji romane, četrtri se zabavajo z damami, peti žvižgajo in uganjajo razne burke, tudi so polni dovtipnih opazk, pa ne da bi koga razžalili. Tujec si mej njimi, vendar se ti zdi, kakor, da si tam doma; nobeden ne gleda v tebi tujca, govori s teboj kot s starim Parižanom in če te spravi v zadrego, ker ti ta ali ona podrobnost ni znana, skonča razgovor s kako šaljivo opazko. Pač je to značajno za Parižana in Francoza v obče, da razven svojega mesta in svoje dežele prav malo sveta pozna; on misli, da celi svet govori le francoski, pa se ne uči rad drugih jezikov a najmanje nemškega. Ruski mu je prijetneje, pa o Rusiji se tudi več govori in piše v časnikih nego o drugih deželah. Simpatije za njo so v sedanjih časih seveda znatne. Tudi prihaja dosta Rusov semkaj, gotovo več kot Nemcev. Slišal sem — sicer redko — pa vendar več ruskega govoriti, nego nemškega. Angležev je mnogo, oni so neizogibni; tudi Poljakov ne manjka. Drugih slavjanskih narodnosti

razven nekaterih Čehov in Srbov pa nesem mogel opaziti. Srbi imajo v izložbi svoj lep paviljon, ki nosi nad jednim vhodom francoski nadpis „Serbie“, a nad drugimi srbski „Србѣја“; ta dela Francozom velike preglavice, ker ga ne morejo čitati; o cirilici ne ve seveda velika večina ničesar, zato sta jim sredaji dve pismenki neznani, in zanimivo je gledati kako se nekateri trudijo, da bi ga pročitati. O samej srbski izložbi govorim drugikrat, kakor tudi o avstro-ogerskeji itd. A v prihodnjem pismu opišem večerno slavnost (fête de nuit), katera bo v slavo šahovo danes zvečer v razstavi s prezanimivim programom.

II.

3. avgusta.

Šah perzijski je torej zdaj prva osoba v Parizu. On je važnejši od razstave, ker si ne ogleduje on nje, ampak razstava in vse kar se v njej živega giblje, gleda njega. Zatorej je tudi umestno, da se pečam jaz v svojih pismih prej ž njim, kakor pa z razstavo samo.

Včeraj popoldne napotil sem se iz svojega hotela proti razstavi. Ni treba hoditi peš, saj so Parižani skrbeli za prijetno vožnjo, ki je jako po ceni: s tramvajem ali z omnibusem se pride od vsakega kraja Pariza do razstave za 15 santimov, to je blizu 6 kr. Za te bore novce lahko se voziš več ko uro, ter si ogledaš lep red ulic z visokega mesta, namreč s strehe omnibusove. Bili so vsi vozovi preobloženi, komaj sem dobil sedež po dolgem čakanji. Brezštevilna množica vrvela je pa še peš, da najde pristop v razstavo pri jednej od šestih velikih vrat, kjer je povsod strašna gneča. Pa kako bi tudi ne bilo gneče in stiskanja, ko vemo iz službenih poročil, izišlih danes v časopisih, da je bilo včeraj plačujočih obiskovalcev 312.600.

Kar se tiče ustopnine, je prav po ceni: tarifa je 1 frank do 5. ure zvečer, a potem dvojna, ta večer pa je bila petorna. Sicer je pa lahko dobiti ustopnice ob navadnih dneh po ulicah od raznih ažioterjev po 45 santimov, to je 20 novč. In kaj vse se vidi za ta denar, ki ga v nas moraš plačati še v prostej panorami. Res moram reči, da za tako malo denarja še nikdar nesem videl kaj tako kras-

nega, in sploh mislim, da ga ne bom videl več za noben denar. Opisati bo to malo težko, a podrobnosti povedati je celo nemogoče. Naj zadostuje samo kratek pregled.

Šel sem, ali pravo za pravo vzdignili so me z „ascenseurjem“ v Eifflov stolp. Kak utisek napravi na človeka ta velikan, o tem so pisala mnogo sposobnejša peresa; jaz o tem drugega ne morem reči, kakor to: kar si je mogla živa otroška fantazija domišljevati, kadar so nam pripovedovali o Babilonskem stolpu, to je sto- in tisočkrat nadkriljeno pri pregledu Eiffelovega stolpa. Ni to kolos, ni to nekaj strašanski — visokega, ampak vitko, tanko, nežno, prijetno za oko, ki tako lahko sledi od najdolenje krepke podloge do sinjih visočin. Popel sem se zdaj samo do prvega nadstropja, to je 60 metrov, da moram od tukaj bolje videti, kajti od drugega nadstropja, ki je 120 metrov, se gotovo ne vidi množica in mesto razstave tako dobro, kakor od tukaj; kamo še-le iz najgorenjega do 300 metrov visokega nadstropja. Iz prvega nadstropja gledalo se je na množico kakor na gomazeče mravljišče. Do tu gori se ne čuje nobeden navaden glas, samo

trušč, a skupno kričanje naroda, ki je pozdravljal predsednika Carnota pri njegovem prihodu, čulo se je kakor bobnenje iz velike daljine. Posebno pa je bilo slišati živahnega pozdravljanja, ko je prišel „kralj kraljev“ Naster Eddin. Pač je prijetno, da trušč ne moti gledalca, ko se pred njegovimi očmi odpira tako krasen prizor.

Bil je še dan, ko sem se začel sprehajati po hodniku okolu stolpa. Tudi tukaj je bilo nad tisoč ljudij, pa nam ni bilo nič tesno, ker na vseh treh nadstropjih je prostora za 10.000 oseb. Ko sem od zdolaj gledal na stolp, zdelo se mi je, kot da bi mravlje lazile po njem, to je prava prispodoba mej človekom in tem velikanom. Ko gledam sedaj doli, zdi se mi, kot bi bilo mravljišče baš pod stolpom. Ljudje so posedali povsod po travi okolu, ne brigajoč se za one nizke pregraje, ki ločijo pota od vrtnih nasadov. Vse je bilo polno; donesli so seboj jesti in piti, pogrneli malke prtiče, okola njih so se nabrale cele družine, pa so želi in pili in „dobre volje bili“. Te skupine so se gledale od gorej ravno tako, kot da bi sedeli pisani metulji po zelenej

travi, najkrasneje bilo je videti tedaj, ko se je začela električna razsvetljava.

V centralnem paviljonu so bili zbrani: predsednik republike z gospo in ministri, ravnatelj razstave Berger, prefekt policije itd. Ko so se pojavili na balkonu, začela je množica klicati: „Vive la république! Vive Carnot! Vive le shah!“ To se je razlegalo, kakor bučanje hudournika od jedne strani Martovega polja do druge. Mej tem so skakali vodometi, osvetljeni od vrha Eifflovega stolpa z reflektovano električno lučjo, bengalični ognji so se zapalili na vseh straneh, na tisoče in tisoče električnih svetilk je gorelo na samem stolpu, kakor tudi na Trokaderu in na krovih drugih važnejih stavb. Ob jednom se je čulo pri Tuillerijah pokanje topov, zapalil se je velik bengaličen ogenj, pokalo in prskalo je tam na vse strani, — s čemer so hoteli posnemati požar tega zgodovinsko znamenitega poslopja.

Lep utisek so napravila tudi drevesa, na katerih so bile rudeče svetilke obešene. To je priličilo rožnemu grmovju, kadar je v najlepšem cvetu.

A vse to se je vršilo v najlepšem redu; nikjer nereda, niti nesreče, povsod veselje in naudušenje.

To je bila zares jedna od „1001 nočij, kakeršnih še sam šah ni videl, pravijo, da še tudi nij sanjal kaj takega. Bil je izuenaden, očaran. Kaj še le naj potem jeden od nas drugih smrtnih poreče? ako je bil šah očaran, ako so bili vsi Parižani, ki nikakor neso skromni, zadovoljni in so klicali: „magnifique! brillant! excellent!“ to pove več, kakor bi najspretneje pero pohvale in občudovanja napisati moglo.

Dostavljam še, da je bila prekrasna noč, kakor so letos redke v Parizu. A s tem skončujem površen opis večerne slavnosti, prepuščajoč častitim čitateljкам in gg. čitateljem, da popolnijo nedostatke s svojo fantazijo, katerej smejo prepustiti največo svobodo, ne da bi se bali zabresti predaleč.

III.

4. avgusta.

Včeraj, kakor tudi danes popoldne bil sem v razstavi. Najpoprej podam tukaj o njej nekaj

občnih opazk, ki so morda temu ali onemu čitatelju deloma že znane iz drugih opisov, a potem začnem z razgledavanjem palače lepih umetnostij (beauxarts).

Ves prostor, ki ga zavzema izložba, meri 90 hektarjev, torej 20 hektarjev več nego l. 1878. Leži ob krasni reki Seimi v treh skupinah: Martovo polje, Trokaderski park in ravnina invalidov. Od prve do zadnje skupine, 1500 metrov dolgo drži mala železnica, za osebe, blizu nabrežja ob reki. Vlak drdra za vlakom, a navadno so vsi prepolnjeni do zadnjega prostora. Ob nedeljah in raznih praznikih vozi po 200 vlakov v vsakem pravci, torej skupaj okolo 400 vlakov samo na tej železnici. Koliko pa še pomagajo parohodi (pri prevažanji gledalcev od Martovega polja do Invalidskega hotela in dalje po mestu, to si tudi lahko predstavimo, ako vemo, da je zmirom na vodi 106 parohodov, od katerih ima vsak prostora za 250 do 300 ljudij. Znotraj po izložbah vozijo se oni, ki so slabih nog, ali pa zaradi lenivosti na premičnih foteljih. Pa še jednega zanimivega sredstva za prenašanje osob iz jednega kota razstave do drugega ne smem pozabiti, to so égiptski osli. Ideja dobaviti oslov iz

Egipta, bila je naravna, ker so hoteli komisarji razstave napraviti v enem oddelku Martovega polja orientalsk oddelek (mahalá, po turški). In res, postavili so džamije z minareti, razne turske hiše in kolibe, prodajalnice itd. v vrsto, ter dali temu nadpis: rue du Caire (ulica Kairska). Tisti osli, ki sem jih tukaj videl so prav lepi in dobro rejeni, neso take *mucine*, kakeršne so videti de facto v orijentskih mestih. Francozi se ne morejo njihovim lastnostim dosta načuditi, posebno tej oslovski potrpežljivosti, jakosti in vztrajnosti. Tudi oslogonitelji so iz Egipta, oni v narodni obleki letajo za svojimi osli, kedar jih komu posodijo. Kdor se hoče namreč usesti na osla in jahati po vsej izložbi okolu, plača 3 franke. Gospodov še do zdaj nesem videl jahati, pač pa večkrat gospe in gospodične. Ne vem, kako bi si to raztolmačil, — recimo da je to „šport“, da si ne bode kdo kaj družega mislil, kakor je povedano. Pa še nekaj o oslih: Sredi avgusta napravila se bo posebna razstava oslov in konj v Parizu. Pri tej je seveda pričakovati obilne udeležbo.

Skrbljeno je torej v razstavi za vsakovrstne udobnosti. Pri tem so glavna reč gostilnice; teh je

za vsak ukus in vsak želodec. Francoske so na prvem mestu, od najcenejih do najdražjih. Za mene so važne avstrijske in madjarske. Dreherjevo pivo pa madjarski gulaž. Imamo tudi na izber ruske, romunske, angleške, norveške, ameriške, danske, italijanske in druge gostilnice. Tudi je posebna gostilnica za gurmande, a ne manjka niti ljudske kuhinje. Gostilnice so na raznih straneh izložbe, a posebno pri uhodib. Veliko obiskovalcev je takih, ki ne morejo mimo nobene boljše gostilnice, da ne bi malo poskusili te ali one kapljice, pa tako se počasi naberó, in potem do razstave celo ne pridejo, ker morejo iti domov počivat si od samega pokušanja. Tuniska kavarna in anamitska restavracija sta tudi zanimivi, pa bolj za oko, kot za želodec.

Zdaj pa moram jaz tudi gledati, da pridem ven iz teh prozaičnih kotov, kjer se skrbi samo za materijalno stran našega telesa in za njene udobnosti, pa da se podam tja, kamor sem danes pravo za pravo namenjen t. j. v razstavo lepih umetnostij.

Ta razstava je gotovo najzanimivejša za gledanje a najtežja za opisovanje. Tukaj treba barv in kista, in še česa več; pero je pre-slabo. Ne upam si napisati drugega kakor obseg in razdelitev te razstave v oddelke po raznih narodnostih, ter spomenoti imena najslavnejih umetnikov, ki so razstavili tukaj svoje umotvore.

Razstava lepih umetnostij ima šest oddelkov: 1. Francoska umetnost od l. 1789 do 1878. 2. Desetletna razstava od 1878. do 1889. l. Francija in tuje dežele. 3. Razstava zgodovinskih spomenikov, črtežev, fotografij, emajlnih rečij, zlatarskih proizvodov, drvorezja 4. Razstava slik. 5. Razstava narodnih rokodelstev od 1789. do 1889. l. 6. Gledališčna razstava; kostimi, stroji, razsvetljenje itd.

Jako zanimiva in obširna je razstava kiparstva (skulpture). Prostor opredeljen za francoske umetnike te vrste ni zadostoval, morali so več kipov postaviti po restavracijah, ki so pri palači in celo v vrtu. Obilo in krasnih proizvodov so dali v prvi vrsti Francozi; potem Angleži, Italijanci, Španjolci, Čebi in Poljaki, Rusi, Madjari, Švicarji Holandci

itd. Od naših avstrijskih slikarjev, ki so tukaj zastopani, spominjam Brožika, Matejka, Angelija, Munkacsyja, Defreggerja, Jettelja. Posebno vleče obilo gledalcev krasna Brožikova slika, ki nosi nadpis „La défénéstration“, to je metanje Martinica in Slavate skozi okno v Pragi. Tudi Matejkove in Munkacsyjeve slike se občudujejo. Velika množica se sploh postavlja najrajše pred velikimi slikami in pa pred onimi, ki so čisto naturalistične. Manje, ako tudi prekrasne reči, ostanejo nezabeležene. Sploh je pa tako nagla vrvolica ljudstva po vseh teh stajah, da ni mogoče prave pozornosti posvetiti izloženim predmetom.

Pri ruskih proizvodih vidimo ljubezen do nacijonalizma. Imamo pred očmi mnogo narodnih predmetov, mnogo zanimivih tipov iz ruskega življenja. Slučajno sem si zabeležil imena: Pranižnikov (mali akvareli), Peter Turgenjev (kipar) Paul Šindler (slikar).

Španija je poslala prav dobrih slik na pr. Aranda, Kristus; Casanova, Prihod Karla V., Jimenez, Salon v bolnici; Rico, Pogled na palačo duka v Benetkah itd. Holandija: Josef

Israel, Delavci pri morji; Maris, spomin na Amsterdam; Mesdag, Noč ob morskem bregu; Blommers, Malke sestre.

Iz Zjedinjenih držav so najslavnejši umetniki: Wisthler, John S. Sargent, Willian Chase, Picknell, Dannat itd. A število francoskih, kateri so seveda najmnogobrojnejše zastopani, je toliko, da samo nekatera imena, ki sem jih slučajno zapomnil, omenjam: Benjamin Constant, Zabava kalifa; Brouillet, Gostija v Carigradu; C. Duran, portreti; Duez, Večer v Villervillu; Hener, St. Sebastian; Heilbuth, Letni dan; Meissonier, Cerkev sv. Marke; Wencker, Propoved sv. Ivana Zlatousta; Rafaelli, Staro gospodarstvo brez otrok; Rapin, November; Ch. Jaques, Notranjost pastirske kolibe, itd. itd.

Hoditi po teh salonih in ogledovati si slike samo jeden dan ali dva, to je seveda malo; trebalo bi ravno toliko mesecev. Oni, ki se samo za to zanimajo slikarji in kiparji, imeli bodo dosta posla, ako hočejo za mesec dnij vse te slike in kipe dobro razgledati. Moj prijatelj, slikar iz Češke, ogleduje si ta oddelek razstave že mesec dnij, in

sedaj pravi, da še ni dveh tretjin videl. Kaj naj torej porečem jaz? — Čas pač ne dopušča, a še je dosta drugih zanimivosti, o katerih Vam dam v prihodnjih pismih vsaj površne opise.

IV.

5. avgusta.

Včeraj, v nedeljo predpoludne, bil sem v cerkvi Notre-Dame. Znana je staroslavna katedrala Parižka, ki je bila postavljena v 13. veku; znano je tudi iz zgodovine marsikaj, kar se je godilo v tej hiši Božji, posebno za časa revolucije. To je ista cerkev katero je Chaumette oskrunił s tem, da je postavil na oltar ženo nekega tiskarja Momoro, rekši zbranim: „Od sedaj ne poznavajte drugega boga, nego razum; jaz ga vam pokažem v najlepši sliki; pokleknite pred njo, ako trebate malikov“! Začeli so potem po cerkvi plesati, zbrale so se ulične ženščine, ki so uganjale najgroznejše nesramnosti. Katedralo so imenovali sedaj „tempelj razuma“. Ti žalostni spomini došli so mi na pamet, ko sem pogledal z mosta, imenovanega „petit pont“

to monumentalno stavbo. Razum, katerega so bili ljudje ravno tačas zapustili, ko so uganjali take reči, vrnil se je s časom zopet in v teh velečastnih prostorih razlega se že od davna zopet božja beseda in razumna bitja pojo slavo večnemu vladarju.

Glavna fasada je jedna najlepših mej vsemi katedralami; drugače pa občni utisek, ki ga napravi zunanost te cerkve na gledalca, ni tako velikansk, kakor na pr. Strassburškega doma. Ustop je skoz tri velika vrata, izmej katerih so najlepša severna, imenovana vrata „prečiste device“. Na srednjem stebri stoji mati božja z Jezusom na roci in kačo pri nogah. Na podnožji je izgnanje iz raja. Na jednej strani so trije proroki, na drugej sv. trije kralji. Proroki prikazujejo mesijo, ki ima priti in njegov rod. Nad tem je Marijina smrt in čisto na vrhu njeno venčanje v nebesih. Torej vse važnejše dogodbe iz Marijinega življenja predstavljene so tukaj in s pravo mojstersko roko izdelane od kamna. Pravijo, da je to jeden najlepših spomenikov srednjevekovne plastike.

V sredini fasade nad dvema glavnima stebroma je predstavljena zmagujoča krščanska cerkev s križem in kelihom nasproti premaganej sinagogi z zlomljeno zastavo in z razbitimi zapovedmi na 2 tablicah. Nad velikimi vrati je galerija kraljev, ki so bili cerkvi zvesti.

Cerkev je razdeljena na glavni ali srednji oddelek, in po dva manja na vsakej strani. Slog je gotičen. Vse je zjedinjeno v lepo harmonijo ter predstavlja jedno impozantno celost. Ako stopiš v sredi cerkve, vidiš tri velikanska okrogla okna, ki so še zmerom ohranila svojo krasoto in živost barv na šipah. Krasne so tudi velike orglje s 5266 piščalkami. A kar se tiče dragocenosti, te so izginile za časa revolucije; isto tako so bili razdrobljeni nekateri lepi nagrobni spomeniki. Za velikim oltarjem je še jeden mal oltar, pri katerem je ravno duhovnik opravljal sv. daritev. Pobožnega ljudstva bilo je precej v cerkvi, a še več radovednežev, tujcev in domačih, ki pribajajo zmerom gledat krasno katedralo. Pa naj ustopi v njo tudi najposvetnejši človek, vendar se mu bere z obraza, da ga je dirnola ta veličastvenost božjega hrama, njega krasota brez posebnega

blišča, in pa sveta tišina, ki vlada v njem. Svetloba solnca je tukaj oslabiljena, na nekaterih krajih je polutema a na drugih se nežno razsvetljuje skoz ogromna krasnobarvena okna.

Po službi božji podam se z nekajimi sopotniki na pristanišče parobrodov pri mostu sv. Mihela, z namenom, da se popeljem v razstavo. Ladija za ladijo odhaja, vse napolnjene in natlačene z obiskovalci razstave. Dolgo moramo čakati, dokler pride neka ladija, ki more komaj po dva ali tri od nas čakajočih vsprejeti. Ko smo na krovu in se vozimo dalje, vidimo iste prizore na vsakem pristanišču pri vsakem mostu: ljudij čaka na stotine, a ladije jih ne morejo vsprejemati. Nekateri se potem seveda razidejo, da si poiščejo prostora v omnibusih ali tramvajih, kjer pa seveda tudi ne gre lahko.

Vožnja po Seini je prav prijetna. Ob obeh bregih imaš krasne palače. Na desnem vidiš obširno palačo Luversko (palais du Louvre) in Tuilerije. Potem so veliki in krasni vrti pripadajoči tem palačam, segajoči do „place de la Concorde“ in do Elizejskega polja, kjer je bila zadnja razstava, katera poslopja so še zdaj videti. Tuilerije sem si že

prvih dñij ogledaval. V teh stavbah ni nobenih posebnostij, kar se njih zunanosti tiče. Stavljene so od raznih arhitektov, ker so večkrat pogoreli celi oddelki. Zadnjič so jih zažgali komunardi l. 1871., ko so došla prva vojaška krdela v Pariz. Petrolej in smodnik nakupičili so komunardi v teh stavbah, in dne 22. maja zapalili ga na več mestih. Vojaki so došli prepozno, da bi bili mogli rešiti to poslopje, ki je zares veče važnosti po svojej zgodovini, nego po arhitekturi. Vender je sreča da ni pogorel Louvre, v katerem je hranjenih toliko slik, starih in modernih skulptur, in v obče, kjer je največi in najglavnejši muzej cele Francije. Od izgorelih Tuilerij so postavili do sedaj samo severno krilo in Pavillon de Flore. Druge ruševine so odvozili proč, ter na njih mestu postavili spomenik revolucije.

Kar se tiče Louvra, to je najstareji in pravi kraljevski grad v Parizu, kjer so živeli francoski kralji skoro tri stoletja brez malih prestankov. O njem se ne da tako mimohodom govoriti, morda imam priliko posvetiti njemu cel dan, da si pogledam v njem shranjene umotvore in bogastva.

Pred Tuilerijami se razprostira place de la Concorde, najbolj velikansk trg v Parizu in sploh mej prvimi v celi Evropi. Ta se more meriti z najslavnejšimi trгови vseh glavnih mest. Napravljen je v osmoogelniku, 250 m širine in 350 m dolžine. V sredini mu stoji obelisk Luksor, od katerega vidiš lepo na vse 4 strani, pa celo do razstave, Eiffelov stolp. Na tem trgu je sekala guillotina od 21. januarja 1793. do 3. maja 1795, ter odrezala glave več ko 3000 ljudem, mej njimi tudi kralju Ludoviku XVI., Charlotti Corday, Brissotu, Mariji Antoinetti, Dantonu, Desmoulinsu, Fabru itd.

Obelisk stoji na istem prostoru, kjer je stala tedaj guillotina. Napravljen je iz jednega jedinstvenega granita ter okrašen ob vseh štirih straneh z velikimi hieroglifi. Visok je 22 m. Prinesli so ga iz Tebenskih razvalin. Ta lep spomenik vlade kralja Ramzesa II. podaril je podkralj Mehmed-Ali francoski vladi. Dve leti so ga prenašali ta monolit iz Egipta v Pariz ter postavili l. 1836. v navzočnosti kralja Ludovika Filipa. Stroški prenašanja in postavljanja so dosegli 2 milijona frankov.

Še je drugih zanimivostij ob desnem bregu Seine, o katerih povem katero drugikrat; isto tako na levem bregu. A tukaj so poslopja bolj iz nove dobe, zares krasna in velika, a brez zgodovine. Tukaj so razna poslanstva, šola lepih umetnostij, ministerstva, zbornica državnih poslancev itd.

Prišli smo do razstave. V njej zopet vse gomazi, kakor sem že opisoval pri prvem obiskovanji. Ker je nedelja in znižana ustopnina cel dan, labko si mislimo da si je dal tukaj vsaj deseti del Pariza rendez-vous. Pa ne samo nedelja in krasno vreme privabilo je toliko ljudstva, ampak največ jih je došlo zaradi svečanostne glasbene predstave, ki jo davajo zbrane vojne glasbe francoske.

Ob šestih zvečer, ko se zapre razstava, poda se množica na nasprotni breg, kjer stoji „palais de l'Industrie“. Na ogromnej extradi nasproti glavnemu uhodu stoji 1200 godcev pod vodstvom Wettgeja. Palača je bila z ljudstvom prenapolnjena, veliko jih je poslušalo tudi od zunaj. Ob devetih je stopil predsednik republike in nekateri ministri. Glasba je zaigrala „marseillaiso“, narod je pozdravljal Carnota z rokopleskanjem, ki je trajalo več kot 5 mi-

nut. Z istimi ovacijami so vsprejeli šaha, ki je prišel četrto ure pozneje; ljudstvo je kričalo „Vive le Sh'ah de Perse! Vive Dinah Salifou!“ Potem so zaigrali narodno perzijsko himno. Sedemnajst vojnih glasb je igralo osem toček programa. Odobravanje je bilo živo. Uspeh prekrasen. Teh 1200 godcev slišati je res — kako, da rečem po domače — nekaj čudnega, pa prav lepega.

V.

6. avgusta.

Ako stopimo z mosta Jenskega skozi glavna vrata v razstavo, vidimo nasproti Eiffelovemu stolpu na desno in levo ob nabrežji Seine postavljene različne koče, hiše in male palače. To je razstava človeških stanovanj, zgrajenih po stopinjah civilizacije od najprimitivnejših časov pa do modernih. Zasluga gre Karlu Garnierju, da nam je pokazal v tem oddelku, kako se je razvijalo človeštvo v teku stoletij predstavivši nam karakteristične tipe stanovanj, kakor so si jih ljudje od nekdanj do danes postavljali.

Zares, ako hočeš spoznati značaj kacega človeka, način njegovega življenja, ako hočeš videti njegove naredbe, tajnosti njegovega žitja in bitja, ni boljšega sredstva, kot podati se v njegovo stanovanje. „Povej mi, s kom se družiš, a jaz ti povem, kdo si“, rekli so že stari Grci; morebiti bi bilo pravilneje reči: „Povej mi, v kakej hiši stanuješ, kako si se doma uredil, kako je tvoje domače življenje, a jaz ti povem, katere so tvoje čednosti, kako je tvoje duševno razvitje in koje mesto zavzemaš v človeški družbi.“ (A. Ammanna besede.)

V resnici stanovanje se more vzeti kot ogledalo, katero nam prikazuje pravo fiziognomijo stanovalca, točno izobraženo. Poglejmo si torej nekatere važnejše stavbe od teh 44, ki so postavljene jako živopisno ob Orsayevem quaiji.

Prvo nam pridejo pred oči človeška pribežališča — stanovanja se ne morejo imenovati — pod skalami in pečinami. Potem je doba najprimitivnejih stanovanj, ki so bila v koničnej obliki postavljena in pokrita s skorjami in vejami različnih rastlin. Doba kamnenega veka, prostega in klesanega kamnja, je tudi dobro pogojena. A zanimive so stavbe

na jezerih; tukaj je bila Garnierjeva fantazija posebno srečna. Bronasti in železni vek sledita za tem; vsakemu je odmenjena po jedna koča, ki ima znotraj in pri pragu dotično orodje nabrano in posojeno iz raznih muzejev. Sicer se pa sme v vsako luknjo stopiti in skoro vse sobe teh stanovanj so odprte za obiskovalce. Samo v stavbo na jezeru se ne more; tam je mostič, v obliki stare lése pre slab in je pomaknjen nazaj, da se ne bi kdo v onem umetno napravljenem jezeru nenadno okôpal.

S tem je pri kraji prvi oddelek (sekcija), ki je posvečen predzgodovinskim stanovanjem.

Drugi oddelek nam prikazuje stanovanja onih narodov, ki so se udeleževali od najstarejih pa do početka modernih časov pri občem delu človeškega napredka, dokler je človeštvo doseglo to, kar imenujemo civilizacijo.

Tukaj vidimo po redu postavljenih 14 stavb, izmed katerih so najvažnejše: šotor nomadov; palača asirska in feniška. Te so podobne stolpom z galerijo in teraso, fasada s pravilnimi linijami. Židovska hiša, pelazgijska in etruščanska. Poslednja je masivna pri zemlji, a nosi jedno nadstropje jako

lahko in elegantno. Indijska hiša je 18 metrov visoka, ima dva stolpa, zedinjena s srednjo dostatesno stavbo. Perzijska hiša predstavlja dokaj prijetno stanovanje, ima odkrito lôpo, a na vrhu velik svod (kupljo). Nemška, galska, grška, ruska in romano-italijanska so tudi predstavljene, a ne manjka ni hunski voz in šotor obdan z dvevesnimi vejami okolu in okolu.

V nekaterih hišah so postavljene prodajalnice takih predmetov, ki več ali manj odgovarjajo dotičnej stavbi; na primer v indijskih hišah indijsko blago, v perzijskih perzijsko, v grških grško itd. Še celo prodajalke so oblečene v tako obleko, kakor jo poznamo iz dotičnih vekov in narodov. Dopala se mi je krepka Etruščanka, pa vrle Grkinje, katere seveda so rastle ob reki Seini ter se same sebi smejo, ko se gledajo v teh starovečnih opravah. Obiskovalce vabijo, da bi kupovali, na vsak ljubezniv način, pa seveda ne v klasičnem grškem, nego v modernem francoskem jeziku Pariškega narečja. Perzijci in pa seveda židje so pač pravi, o tem ni dvojiti. Tudi Ruskinje govore v svojem jeziku in točijo čaj.

Nazadnje je tretji oddelek, ki obsega stanovanja onih narodov, ki so živeli na strani od občega napredovanja človeštva in zato ne morejo imeti rednega mesta v zgodovinskem razvitju stanovanj. Mej tem so afriški muri, ki žive še zmirom v barbarstvu; a drugi so Kitajci, ki so se znali popéti dosti visoko v civilizaciji, a so skrbno pazili za sebe svoje iznajdbe ter se izolirali kot pravi sebičneži od celega sveta. Zato se pa tudi neso mogli udeležiti občega napredovanja človeškega rodú.

Pri tem oddelku naj zadostujejo samo sledeča imena: sudanska hiša; japonska pagoda z jako nežno ornamentiko; kitajska hiša, velika pagoda s finimi profili. Koče Lapocev in Eskimov so še bolj primitivne, kakor jih poznamo iz različnih popisov. Kolibe afriških divjakov sestavljene so od lesenih drogov, pokritih s slamo ali rogozo. Palača Aztekov ima sicer prosto fasado, a vidi se na celej stavbi neka lepa harmonija. Kar se tiče palače Inkasov, ta arhitektura je mnogo podobna egiptskeji po svojej masivnosti in velikosti; ornamentika je simbolična. Nastaje vprašanje: ima-li kaj občega mej tema dvema plemenoma, Egipčani in Inkasi? Morebiti bodo sčasom učenjaki rešili to vprašanje.

Zanimivo je pri vsakej stavbi tudi to, da so blizu do nje ali pa okolu nje v vrtu one rastline nasajene, katere rastejo najboljše v dotičnem kraju. Tako vidimo okolu japonske stavbe sofore, katalpe, pavlonije, japonske vrbe itd. Okolu kitajskega stanovanja rastejo ajlanti, bambus, aralija itd. Indijska palača je obdana s smokvinjami, ricini, datelji in z drugimi iztočnimi rastlinami, mej katerimi je nekaj lepo dišečih. Pri feniških in židovskih stavbah stoje platane, vrbe babilonske, cedre libanonske, rože damaščanske itd. A okolu stavbe na jezeru so razne vodne rastline.

In tako je vse pristno predstavljeno kolikor mogoče, ker se je istinito Garnier vodil po zgodovinskih spomenikih, kjerkoli jih je mogel najti. A samo v nekaterih slučajih, pri predzgodovinskih mu je služila fantazija bolj ali manj srečno.

Zatorej ima v nekem oziru prav neki francoski pisatelj, govoreč tako: „Ako bi naši pradedi, ki so živeli pred dve ali štiri tisoč leti, ustali iz grobov, ako bi se vzbudili nekateri možje iz časov sv. Ljudevita, Karla velikega, Avgusta, Salomona, Sesostrisa ter bi si došli pogledat stanovanja na

Orsayjevem quaiji ob reki Seini, vsaki od teh bi videl stanovanje svojega života tako, kakor ga je bil pri smrti zapustil, in bi se precej čutil tukaj, kakor da je doma.“

Pri ogledovanji teh zanimivih predmetov prešel je dan; večerni čas je ugoden za zabavo po dnevnem truden. Pojdimo v hipodrom, ki je postavljen nasproti izložbi na drugem obrežji reke Seine. Tam je večer za večerom na programu produkcija z levom, ki jaha na konji. Razun tega pa še druge jako krasne in velespretne igre na konjih in s konji, vse v velikem stilu in od prvih umetnikov. Prostor ima v hipodromu več ko 10.000 ljudij. Te dni pojde tjakaj tudi perzijski šah. Ako je danes vse posedeno, glava pri glavi, rama pri rami, kako se še le bo trlo tedaj, ko bo prišel šah leva gledat! „Figaro“ je že opozoril občinstvo na to, rekši, da je lev ljubimec šaha; šah ga nosi v svojem grbu tam v onih iztočnih mestih je domovina levu, zatoorej se bo šah čutil domačega, ko bo videl to igro, katero sicer doma tudi v naravi videti more. Dresa levova je znatna, kajti skače s konja preko deske spet na konja v teku, skoči gori in doli,

igra se s svojim gospodarjem in s psom, kateri je zmirom poleg leva tudi v kletki, ne da bi mu ta kaj žalega storil. Videti je, da živita v prijateljstvu. Razun nekaterih tudi v drugih cirkih navadnih iger je bil prav krasno predstavljen velik lov na srne in razne ljubovne spletke, ki se vršijo ob takih prilikah. Igre na velocipedu z jednim samim kolesom videl sem jaz vsaj samo tukaj; spretnost, ki sta jo pokazala pri tem dva Angličana, je skoro nadčloveška. Občinstvo je bilo zadovoljno in je z burnim ploskanjem pozdravljalo umetnike, ki tukaj ne hodijo peš z odra ali iz sredine cirka, nego se dopeljejo in odpeljejo v elegantnej kočiji s štirimi čilini konji, kakor najodličnejši plemenitaši.

Predstava se konča po 11. uri. Gredé proti domu našel sem še po vseh ulicah vse živo in veselo.

VI.

7. avgusta.

Od jugoslovanskih dežel je zastopana v posebnem dosta lepem paviljonu samo Srbija. Ker bratske razmere vsakega v prvem redu zanimajo,

začel bom danes ž njo. Poznavam Srbijo, poznavam precej proizvode mlade kraljevine, videl sem na svojih potovanjih križem Srbije njena prirodna bogatstva, zato me ta oddelek izložbe še posebno zanima.

Stopivši v paviljon, predstavil sem se srbskemu komisarju, ko sem mu predal svoja priporočila od prvencev srbskih iz Belegagrada. Začela in nadaljevala sva razgovor v srbskem jeziku, in g. komisar bil je tako prijazen, da me je vodil po vsem paviljonu ter obračal mojo pozornost na različne predmete.

Najlepše, kar ima Srbija in kar je tukaj prekrasno razloženo, so njeni „čilimi“ (preproge — tepihi) iz različnih okrajev kraljevine, a posebno iz Pirotskega. V njih, kakor tudi v narodnih krojih, tkaninah in oblekah je neka nežnost in mičnost; tu ni ona kričeča orientaska ornamentika, kakor na primer pri perzijskih ali drugih iztočnih proizvodih. Več čilimov sem videl jako okusno napravljenih, a isto se mora reči še v večji meri o ženski obleki. Vse to so domači izdelki, tkani, vezeni in šiti v obitelji. Imel sem priliko v Pirotu gledati, kako

tkò žene in devojke velike čilime sredi dvorišča. Vsa priprava za tkanje je jako primitivna; delajo brez uzorca (muštra) po dve ali tri na jednom čilimu, tkò in pleto od zore do mraka za skromno plačo; a pri tem zadovoljne in vesele pevajo svoje narodne pesni ali pa si kaj pripovedujejo. Ti proizvodi se jako dobro plačujo in so na glasu po raznih krajih Evrope.

Poleg lepo razvite narodne industrije imajo pa Srbi tudi že tovarne (fabrike) za tkanje „štofov“. Taka obstoji v Paračinu ter je izložila lepih proizvodov, posebno takih, ki se za vojake in častnike kupujo.

Vojno-tehniški zavod v Kragujevci razstavil je različno orožje, kartoše itd. Pri tem je videti jedna mašina, iznajdba Srba Železkovića, s katero se more napraviti na dan 100.000 kartoš (krogelj za puške).

Orožje, kakeršnega so nosili Srbi v prejšnjih časih za pasom, in ga še tu pa tam nosijo, je zanimivo kot izdelano z različnim lepim in dragim okrašenjem, napravljeno po izvornej fasoni, kakeršno imamo priliko videti tudi pri Črnogorcih, Bošnjacih,

Makedoncih in drugih. V razstavo prihaja dosta obiskovalcev, ki se jako zanimajo za vse navedene predmete. A razne lepe obiskovalke posebno Parižanke se zanimajo za filigranske izdelke, za tilove, za pāse, za razne ženske ročne izdelke itd.

Ker sem že pri tovarnah, naj še omenim pivovarne Vajfertove, ki dela dobro pivo in ga izvaša dosta ne samo po vsej Srbiji, nego tudi v Bolgarijo in Bosno. Jedna Vajfartova pivovarna je v Topčideru pri Belemgradu, a druga je v Pančevu.

Tovarn za kože imajo jedno v Belemgradu, a drugo v Kragujevci; v Jagodini je steklarnica.

Sedaj pa nekaj o prirodnem bogatstvu, katero se nahaja po Srbiji v obilej meri. Imajo dobrega premoga, nahaja se tudi cinober, svinec, mramor in celo litografski kamen, ki je tako dober kot oni z Nemškega. Iz mramora je izklesanih nekaj ploč za mize, o katerih bi človek na prvi pogled mislil, da so iz Italije.

Povsod so dobro znane srbske slive (češplje); isto tako volna in konoplja. V Parizu je razstavljen izvanreden eksemplar konoplje, ki meri $4\frac{1}{2}$ metra višočine; zdolaj je debela kot palec močnega človeka.

Sloveti začenjajo že nekaj let simo, kar so se odprle srbske železnice, tudi po zapadni Evropi, srbska vina; na Balkanu so že od davna slavna: Negotinsko, Smederevsko, Župljansko itd. A slivovica je nekaj posebnega, ki dosega sriemsko slivovico, ali celó prekaša.

Neso pozabili pokazati tudi srbske književnosti. Izloženih je precej knjig, mej temi nekaj lepo vezanih. Vrlo dobrega zadržaja so knjige, znane pod imenom „Glasnik učenog društva“. Seveda so zastopani vsi važnejši pisatelji srbski in celó različne šolske knjige.

S tem je povedano o srbskej razstavi nekaj, a nikakor še ne vse. Naj zadostuje ta kratek očrt, ker mi niti prostor, niti moj čas, ki v Parizu tako hitro teče, ne zadostuje še več o njej pisati.

Dostavljam še to: Srbija je jedina slovanška dežela, ki je oficijalno in vsestranski odlično zastopana; kajti glede Rusije, akoravno je obilo izložila, se ne more reči ni jedno ni drugo. Iz Rusije so razstavile nekatere velike firme svoje izdelke, a o kakej celoti in raznovrstnosti niti govora biti ne more. O njej bom govoril drugikrat.

Druga plemena slovanska, čeravno bi imela mnogo-česa pred svetom izpostaviti, so pa porinjena v kot ne od Francozov, ampak od onih, kateri so jim bliže. Žalostno, a resnično!

VII.

8. avgusta.

Predno si ogledamo paviljone raznih narodnostij in dežel, ki se nahajajo od srbskega na desno in levo, poglejmo si nekaj tacih proizvodov, katere je rodil človeški duh v teku stoletij. Tukaj imamo retrospektivno razstavo dela in antropologične znanosti. Ta razstava zavzema srednji oddelek palače svobodnih umetnostij, kateri oddelek meri 209 metrov na dolgo in 50 na široko. Pred uhom stoje čudni srednjevečni vozovi, a videti je tudi lokomotiva iz l. 1825., katero je napravil Stephenson sam, ki je vozila mej Stocktonom in Derlingtowom. Njej so pripreženi železnični vozovi iz l. 1830 do 1840. Kako velika je razlika mej temi nespretnimi vozovi in mej današnjimi na pr. od vlaka, imenovanega „Train express“, ki vozi

mej Parizom in Carigradom. V teh-le imaš vse udobnosti, salon, sobico za spanje in toaleta, gostilnico in kavarno itd. A oni stari so podobni kur-njekom. Ker sem že pri vagonih, moram omeniti, da lepših in udobnejih še nesem videl, kakor so oni na bolgarskih, srbskih in madjarskih državnih železnicah; manj dobri so oni na avstrijskih, še slaběji so nemški, a najslaběji so francoski. To je res v protivnej proporciji s civilizacijo, ko bi te dve reči imele kaj občega. A lahko se raztolmači tako: stare železnice rabijo stare vozove, dokler so za rabo; a nove železnice kupujejo vozove najno-veje sisteme.

Stopimo sedaj v gledališčno razstavo. Ta se deli na dva dela: razstava zgodovine gledališča in razstava gledališčna. Mali osm vogelni paviljon, v katerem so v minijaturi gledališni odri raznih vekov, kakor so se rabili posebno pri Francozih, kostimi, maske in stroji, nosi pod krovom nadpi-sana imena nekaterih mož, ki so si dobili slavo v zgodovini gledališč, taki so: Thierry, Cambon, To-relli, Berain, Servandom itd. Molier in Rameau

Mej kompozicijami vidimo rokopis Meyerbeerjevih „Hugenotov“. Isto tako rokopise Auberjev, Donizettijev itd.

V oddelku za glasbo so raznovrstni instrumenti iz starih in novih vekov. Vidimo glasovir iz l. 1598; drug glasovir iz 17. veka; različne harfe, nabrane Bog vé od kod, samo Davidove še manjka. A kdo bi naštel trobente, klarinete, gosli, kitare itd., katere so tudi tukaj razstavljene, a so služile za igro pred sto in sto leti, zdaj pa se hranijo v raznih muzejih, ali pa kot obiteljski spomini v nekaterih hišah.

Poglejmo si nauke. Najbogateje zdi se mi zastopana geografija. Tu so celi hodniki (koridori) polni zemljevidov, nekaj je silno obširnih. Vse važneje francoske knjigarnice izložile so tam svoja izdanja o geografiji in svoje zemljevide. Največ je pa zemljevidov Francije. Menda so hoteli Francozi s to bogato izložbo geografičnih del popraviti pogrške, ki se jim očitajo, da se oni ne uče pridno geografije ter da razen Francije drugih dežel ne poznajo ali pa jih nečejo poznati. V nekem oziru je to istina, o katerej se lahko prepričaš, ako vza-

meš v roke katerikoli Pariški dnevnik. Tam je vse samo Pariz pa Pariz, Francija, včasih Algier in dosta. O drugih deželah včasih še 20 vrst skupaj ne našteješ pri navadnih razmerah.

V oddelku za statistiko našel sem zanimivih tablic in drugih sredstev za predstavljanje številke nabranih po raznih predelih te nauke. Na primer „piramida starosti“ (pyramide des ages), na katerej je predstavljen rezultat od štetja prebivalcev od l. 1886. glede starosti. Najbolj široka je stopnica, ki nosi leta 20—24, a na najbolj tenkem vrhu so zapisana l. 90—94, katerih le tu pa tam kdo dočaka. Ta piramida je bela, a poleg nje črna, to je stereogram smrti. Najširja stopinja nosi letnice 70 do 74, v katerej starosti največ ljudi umre; dosta široka je tudi ona z 22—24. letom, in ravno tako 55—59. l. Kdo bi naštel še drugih zanimivostij v tem oddelku? Naj še opomnim ogromen globus, kateri je milijonkrat manjši od zemlje v pravi veličini; pa kakov kolos!

Kemija in astronomija sledita za geografijo. Tukaj je za strokovnjake pravo polje; gotovo se bo našlo važnih rečij. Jaz grem dalje.

Šola za razna rokodelstva in za industrijo. Lepo cvetje, umetno napravljeno, da ga je od pravega komaj razlikovat mogoče, vsakovrstne bižuterije, železni proizvodi itd. Razun specijalnega dela uče se učenci tudi drugih predmetov: jezikov, geometrije, risanja itd. Razstavljene so njihove naloge po teh predmetih. Povsod vidiš, da je pisano čisto, redno po mogočnosti pravilno. Predstavljen je model cele šole, kako rešuje učitelj z učenci geometrijske naloge. Vsak učenec ima pri sebi veliko tablo, dolgo in široko, kakor je sam, in na njo napiše rešeno nalogo. Na dano znamenje povzdignejo vsi učenci na drogu viseče table in jih obrnejo proti učitelju, kateri s pomočjo še jednega izmed učencev takoj vidi, da-li je pravilno ali nepravilno, pri vsakem učenci.

Iz tega salona se pride v oddelek za optiko. Tukaj je zmerom polno žen, starih in mladih; povsod se vrste okolu. Kako to? Kdaj ste še čuli, da se one za optiko toliko zanimajo? Jaz sam sem se na prvi pogled začudil. A čakaj, da vidimo. One se vrste pred zrcali, katera so postavljena v vseh veličinah in oblikah okolu in okolu. To je za nje,

da se morejo tako-le od vseh strani dobro ogledati. Toliko drugih rečij so že vidile v razstavi-zakaj ne bi še jedenkrat sebe, saj so vender lepe. Privoščimo jim to in napotimo se dalje.

Kakov kontrast! Arheologija: stare sablje, puške, samokresi, pištole, bombe in granate! A žene nebene!

Le še dalje naprej! Tukaj vidimo prebivalce iz severa in iztoka, kako oni svoja dela opravljajo. Eskimo hodi po snegu z dolgimi krpljami pod nogami, da se ne pogrezne. Tam se vozi drug na sanéh, katerim je predprežen severni jelen. Tukaj stoji šotor, v njem žena, ki ziblje otroka, a ne v krasnej zibelki kot Parižanke, ampak zavitega v krpe, ki vise na vrveh. „Uboga žena!“ (pauvre femme) čuješ klicati tu pa tam mej gledalci. Tudi so predstavljeni delavci v sibirskih rudnikih. To je stoka in joka. A Kitajci pri svojem domačem poslu kažejo bolj vesela lica: jedni tešejo, drugi pletejo, tretji izdelujejo lončeno posodo, četrti jo okrasujejo z živimi barvami. V kotu je še jedna kovačnica iz Afrike; v njej črn kovač skoro popolnoma gol, razbija s kladivom toplo železo, a primi-

tiven meh mu goni njegova žena. To so pa ciganske kovačnice, ki sem jih večkrat videl v orijentu prav luksuriozne proti tej afrikanski kovačnici.

Medicina in kirurgija objemate salon, ki meri 628 kvadratnih metrov.

Potem pa pridejo na vrsto razstave svobodnih umetnostij pri raznih narodnostih. Nižezemska, Belgija, Švicarsko in Rusija zavzemajo vsaka po jeden oddelek. Največega ima Švicarska, kateri meri 596 kv. m. V belgijskem oddelku je zanimivo gledati učena sredstva za slepce in njih izdelke, mej katerim se nahajajo celo cvetlice. Slepec, pa barve v cvetlicah, kako je mogoče to kombinovati? — Sploh so pa vse reči, ki se tičejo belgijskih šol, za učitelja prav zanimivne. Dobrih šolskih knjig v francoskem jeziku sem našel mej njimi; potem zemljevidov, globov, strojev itd. A najmičneje je oddelek za odgojitev otrok pred šestim letom. Šolskih klopj je videti vsake vrste, bolj ali manj praktičnih.

Pri muzikalnih instrumentih belgijskih vzbuja občo pozornost glasovir podoben harfi (Clavier-harpes). Ima klaviaturo kot vsak glasovir, a ob njej

stoji harja v navadnej velikosti. Igrala je ravno na njem mlada Belgijka, ter izvabila iz tega novomodnega instrumenta najmileje glasove. Čisto, polno, a sladko done te strune; v njih je neka posebna milina in nežnost, brez vsakega hrupa in prisiljenosti.

Belgija je bogata na knjižnih izdelkih. Ne samo lepega papirja, nego tudi čistega tiska in lepih obvezkov najdeš pri njihovih knjigah.

O Švicarskej in Rusiji bi se dalo veliko več govoriti, nego bom zaradi pomanjkanja časa in prostora tukaj povedal.

Švicarska je izložila lepih zemljovidov, reliefnih kart, atlasov itd. Zanimiv je fantom kak so prepleteni živci v človeške glavi in v hrbtišči. Ta fantom je kupilo že 60 univerzitetских muzejev. Jedna gospa, ko je to gledala, in opazila one rudeče kroglice, kjer mali so centri živcev, mislila je da ima pred seboj bonbone na nitkah napeljane. V Cirihi je šola za umetne ženske izdelke; ta je poslala jako krasnih rečij. Neki knjigovezec je razstavil strašno veliko knjigo „Conto corrente“; tako velike knjige jaz še nesem videl, meri nad meter

dolžine, blizu meter širine in 30 cm debeline. Tehnika Winterthurska in druge so izločile dosta šolskih aparatov, napravljenih od raznih profesorjev.

Ruski trgovci, ki so na svojo roko raznih proizvodov v razstavo poslali, je dosta znatno število. Lepi so ruski kožuhi, mej njimi nekaj jako dragocenih. Videti je dragocenih oprav za pravoslavne cerkve; delo ni kaj posebnega, samo vrednost je visoka. Tiskarstvo ni slabo, niti vezanje knjig. A več ukusa ne bi škodilo. Mej tiskarji sem zabeležil Jurgensona, mej knjigarji Sitina in Drugarje iz Moskve. Iz Peterburga so zastopani bratje Varguninovi v knjigah in papirji.

Specijalnost ruska so samovarji. Teh je lepa kolekcija. A kaj krasnega so okrašenja za vrat in roke, kakor jih nosijo Rusinje. Posebno lepo pristuje to k narodni obleki, katere je tudi dosta razstavljene. Prepletena je nenavadno z zlatimi in srebrnimi nitkami, zato je tudi dosta dragocena.

Ker ni Rusija oficijalno zastopana, to ni pravega plana v tem oddelku, niti ni zastopan deseti del vseh važnejih ruskih proizvodov. Škoda, kajti

Francozi in Angličani se dosta zanimajo za ta oddelek, pa ne morejo v njem najti, tega, česar iščejo in kar so pričakovali.

VIII.

9. avgusta

Na desnem bregu reke Seine leži na malem holmu, ki se polagoma vzdiguje proti severu, veličanska palača Trokadéro. Ta stoji ravno nasproti Martovemu polju; o njej in njenej čarobnej razsvetljavi sem že govoril, ko sem opisoval šabovo slavnost. Danes pa si pogledjmo bliže to palačo, a pred vsem prekrasni vrt, ki se prostira pred njo do same reke. Ves park je razdeljen na štiri dele s širokim drevoredom od mosta Jenskega do glavnih vrat palače. V sredi drevoreda so umetno napravljeni vodometi in slapi.

Precej pri uhodu na levo in desno so nasažene vsakovrstne vinske trte, na katerih je že videti lepega grozdja. Do njih so umetni vrtni, pri katerih so poskušali svojo veščino vsi bolj znameniti vrtnarji francoski. Po vrtnih so postavljeni pa-

viljoni in šotori za senco, izdelki dotičnih tovarn iz Pariza in provincije. Mej njimi se nahaja dosti praktičnih, posebno oni od železnih šibic in s platnom pregrnjeni, katere je lahko prenašati po vrtu in postavljati po volji. V oddelku za rožno kulturo je lepih rož, prijetnega duha; onega rajskega duba ni kot je v bolgarskih rožnih vrtih pod Šipko, na pr. tam v Kazanliku, v Karlovem itd. Kultura rože je tukaj seveda desetkrat večja, a podnebje je pod Balkanom ugodneje.

Razstava v Trokadérskem parku pod milim nebom deli se v pravo za pravo na dva oddelka: 1. vrtnarstvo (horticultura); 2. drevesnice (arboricultura).

V poslednjem oziru je najzanimivejši paviljon vod in gozdov (pavillon des eaux et forêts). Pa tukaj ne smete misliti na kak mali paviljon, kakor so na pr. tisti, v katerem igra na trgu vojaška godba, ampak to je veliko poslopje, postavljeno iz samih debelih gozdnih dreves, pa to iz dreves vsake vrste, ki rasejo po francoskih gozdih. Kadar se približaš poslopju, diši kaj prijetno gorski duh smreke, jelke, bora itd. Komaj si zapustil šum in trušč po

ulicah in razstavi, čutiš se najedenkrat, kakor da si v planinskih vrhovih. Da bode fantazija še bolj živa v tem oziru, gledaš po hodniku na desno in levo skoz okna umetno posnete planinske vrhove, šumeče reke, vodopade itd. To je napravljeno v malej obliki, a dava lepo perspektivo. V sredi gorskega paviljona so postavljene pile, katere goni voda; te pilijo debele in tenke deske pred očmi gledalca.

Ta prezanimiva stavba je delo Gayffiera, glavnega šumarja, in arhitekta Leblanea. Vse je napravljeno tako naravno, je tako priprosto v pojednostih, a jako umetno in velekrasno v celoti. Celo poslopje objema 1600 kv. m.

Še druge jedne zanimivosti ne smem pozabiti, namroč akvarija, ki stoji že od zadnje razstave l. 1878. Podoben je na prvi pogled kakej podzemeljskej jami s stalaktiti in stalagmiti. Ko prideš notri, vidiš pred seboj dolg podzemljsk hodnik držoč krog in krog jame. A na desno in levo temu hodniku so velika okna z debelimi šipami, ki odpirajo pogled v vodnjake, neposredno do šip napravljene. V njih gomazi vse polno rib in ribic.

To je življenje pod vodo, o katerem mi, ki se ne prištevamo k dvoživcem, ničesar ne vidimo niti ne vemo. Ribe plavajo v celih procesijah okolu, sedaj v jednom potem v drugem pravci. Jako mično je gledati male ribice, ko se igrajo. Ni se skoro moči nagledati in načuditi tej živosti in temu podvodnemu yeselemu življenju. Ta „aquarium“ služi sedaj za znanstvene namene pri studijah rib in drugih povodnih živalic.

Omeniti mi je še paviljona od koruze. Vse je napravljeno od one ameriksanske turšice, ki ima dosta silna stebila, a sestavljeno je tako okusno, da se moraš čuditi kaj vse se da od te koruze narediti. Pri tem mi prihaja na um stara pesen: „O kukuruz, o kukuruz . . . itd.“

Za okrepčanje telesa je skrbjeno z različnimi gostilnicami; mej njimi jedna draga francoska, pa še druga pod firmo Victoria, kjer se točijo avstralska vina.

Razgledoval sem si tu reči, katere sem tukaj opisal, celo popoludan. To je bila prijetna prememba, sprehajati se po hladnej senci in čistem

zraku, ko sem že toliko dnij hōdil po ulicah, po sobah in salonih.

Pogledal sem si nazadnje samo palačo Trokadérsko, v katerej so muzeji s starimi in dragocennimi predmeti. — O teh pa drugokrat, saj spet obiščem Trokadéro ob priliki velikega koncerta v nedeljo, pri katerem bo sodelovalo 1800 pevcev.

O različnih drugih zabavah, glediščih in športu povem ob svojem času. Isto tako o kongresih in o večerinkah ali soirejah pri raznih ministrih in pri predsednikih kongresov. Danes sem povabljen na soirejo pri g. ministru javnih del (Ministre des travaux publics). Povabilo je osobn o in izdano od g. ministra za jedno z njegovo gospo Yves Guyot. Ta soireja se da od njih na čast kongresu francoskega društva za napredovanja nauka (association française pour l' avancement des sciences.)

IV.

10. avgusta.

Kar se tiče slovstva, so Francozi bogati v vsakem oziru; posebno je slavno njih leposlovstvo.

Šolsko slovstvo pa tudi poslednja leta dosti napreduje. Razstavljene knjige in učni pripomočki v prvem nadstropji „palais des arts liberaux“ so dokaz marljivega delovanja. Vsak važen učni zavod ima svoj oddelek, v katerem so razstavljene vse šolske stvari dotičnega zavoda, a tudi poslopje samo je napravljeno v miniaturni, da se more videti vsa notranja uredba, kar je posebno pri nekaterih penzionatih zanimivo. Norodne, srednje in visoke šole vrste se po redu. Nekaj novih aparatov za muzeje in šolske zbirke, kakor tudi nove sisteme šolskih klopij, desek itd. zalužuje pozornost pedagogov. Bogati so aparati tehničnih šol, potem razni destilirni in meteorologični aparati. Geometrijski aparati od Rivesa bili so razstavljeni že na Dunaji in v Filadelfiji, in so dobili pohvalno priznanje. Publikacije francoskih šol v Atenah in v Rimu kažejo, kako marljivo se goji francoščina v tujih deželah.

Od domačih šol, ki so jako lepo zastopane, spominjam: Lycées et colleges de garçons à Tulle; Lycée Voltaire; Lycée national de Laon itd. Za te lovadbo je: Gymnase Guimard.

Šolske knjige izdaje v velikem številu knjigo-tržnica Hachette & Comp. v Parizu.

Razven francoskih se nahaja tudi nekaj ruskih in španjskih šolskih knjig. Stenografični zavod „Academia Taquigrafija de Barcelona“ je izložila vsa svoja važnejša izdelanja; tako tudi tamošnje društvo inženerjev. Iz Valencije je poslal svoje aparate ortopedijski institut.

Ko bi pisal za kak pedagogičen list, bilo bi tukaj na teh 3610 kvadratnih metrih, ki so odmerjeni šolstvu, materijala dovolj za celo vrsto člankov; a za dnevnik je dosti, ker imamo še veliko drugih rečij. Takoj pri šolstvu je fotografična izložba, ki obseza 1187 kilometrov; potem plastična na 1290 kilometrov. O teh pisati je najlažje ilustrovanim listom, ki morejo podati čitateljem ob jednem kak izvod iz teh zanimivih zbirk. Angličani so za Francozi, zdi se mi, prvi v tej stroki. Oni so začeli mej drugim delati take fotografije, ki se od jeklorezov (Stahlstiche) skoro nič ne razločijo. A chromofotografija je najlepša pri Francozih.

Ko si ogledujemo fotografije čujemo iz bližnjih salonov glasove vsakovrstnih instrumentov. Stopimo noter.

Glasovirov, pianin, orgel, harmonijev itd., je polna cela prostorna dvorana. Nekaj novega so električne orgle (od J. Merelin & Comp. v Parizu). Harmonifoni so nova iznajdba, podobna aristonom. Instrumentov, ki igrajo mehanično po valčkih, je veliko, celo orgle s trobentami in bobnom; pianine in drugi. Poslednji so nekateri napravljeni za mehanično izro, a ob enem za ročno umetno igranje. Škatuljic za muziko, od najprostejih po 10 frankov do najfinejih po 500 do 1000 fr. tudi ne manjka.

Nervozen ne sme biti človek, ako hoče dlje časa ostati v tem salonu, kjer je nad 1000 raznih glasbenih instrumentov, mej katerimi jih zmirom kacic 30 do 50 igra, na vsakem druga arija, dokler se nazadnje oglasé električne orgle, ki oglušé vse drugo.

Tukaj sem videl tudi stroj, ki preobrača liste v knjigah, tako da lahko razgleduješ ilustrovane knjige postavljene pod steklo, ne da bi se jih dotaknil.

Na zadnje si pogledjmo še šole svobodnih umetnostij. Vidimo, kako se delajo različni zoologični preparati, kako se obnavljajo stari spomeniki. Lep primer za to je obnovljenje Medrasena iz numidiške arhitekture. Istotako je predstavljen v miniaturni obnovljeni prestolni salon Artekserksa Mnemona. Reprodukcijska Samotraške zmage: angelj v divnej poziciji na vrhu razrušenega obzidja. Zvon iz pagode v Tonkinu se razločuje od naših v tem, da je podoben cilindru, kakor jih nosimo na glavah.

Potem je japonsko in kitajsko slikarstvo v bogatih zbirkah. Za naš ukus seveda nič zanimivega. Nekateri katoliški misijoni so poslali iz dežel divjakov, katere so spreobrnil h krščanjskej veri, malike, kakeršne so prej divjaki molili in se jim klanjali. Vidimo na pr. boginje Lakšni.

V poslednjem oddelku šol za svobodne umetnosti so izložena ročna dela iz različnih dekliških šol. Priznati se mora, da je tukaj mnogo res umetno vezenih predmetov, napravljenih od nežnih rok. „Maison des Loges“, dekliška šola, poslala je mislim v tem oziru najkrasnejših rečij. Ta izložba ženskih ročnih del zavzema nekoliko malih salonov, v ka-

terih je zmirom dosti gospej in gospodičin, katere se za to najbolj zanimajo. Občudovanja in zaslužne pohvale doživajo ti zavodi od vseh obiskovalcev.

X.

12. avgusta.

V Trokaderu, rekel sem, vidimo se še jedenkrat, a to zaradi koncerta in muzeja. Včeraj, v nedeljo popoldne zbrala so se tam francoska pevska društva od blizu in daleč, da se producirajo v velikem salonu, ki je odmenjen koncertom v velikem stilu. V njem stoje slavne orgle sredi obširnega odra, a prostora je za 5—6000 poslušalcev.

Kmalu po drugej uri popoldne začel se je polniti salon ter se je napolnil do zadnjega prostora. Mej tem pa se je tudi oder začel polniti s pevci kateri so prihajali s svojimi prelepimi zastavami v večih in manjih skupinah. Nastopilo jih je 1800, reci tisoč in osem sto! Razven tega godba, znana v Parizu pod imenom „Harmonie du Bon-Marché“, pod vodstvom M. Paulusa. A z vsemi zbori je ravnal načelnik orkestra pri operi M. Vianesi.

Program je bil sledeč: Marseileza, peta od vseh pevcev; potem je pel jeden oddelek, kacic 200 do 300 pevcev „les Marins de Kermor“. Za tem spet skupni kor: „Ae vin de Gaulois“ od Gounod-a „Les Lansquenets“, pel oddelek. Trio iz Vilhelma Tella, od Rossinija, pel skupni kor, a recitative so peli trije člani velike opere. S tem se je skončal prvi del programa. Iz drugega dela spominjam: „Kamarijskaja“, v ruskem narodnem duhu zložena kompozicija od Rillé-ja, „Paix charmante“ in „Choeur de Romains“ (iz Herodiade) od Masseneta.

O tem velikanskem, velelepem koncertu ne morem si dovoliti nič drugega reči, kot to, da so obči utisi na poslušalce bili najsilnejši, ki se morejo misliti, vsa produkcija bila je čarobna. Trajala je $2\frac{1}{2}$ ure.

Sledeči dan, v ponedeljek, je tekmovanje pevskih društev za izpostavljene cene.

Kar se tiče muzejev, ki so pomeščeni v ogromnem trokaderskem poslopji, je najznamenitejši oni oddelek, ki ima historične spomenike. Predsednik odbora za lepe umetnosti v razstavi Antonin Proust se je bil obrnil do vseh škofov na Francoskem s

prošnjo, da dado za razstavo zaklade svojih cerkva. Škofje so se soglasili in poslali najdragoceneje reči. Za poznavalca te stroke ne more se menda najti kaj lepšega, bogatejega in važnejega nego so te-le zbirke. Tam je videti mojsterskih del zlatarstva, metalnih del in vezenja, katera so mogli do zdaj le redki ljudje videti, a zajedno še gotovo nikdar neso bile zbrane te dragocenosti.

Mej njimi sem opazil posebno sledeče drage starine: Evangelske bukve sv. Gangelina iz IX. stoletja, od katedrale v Nancy. Škofova palica sv. Roberta iz muzeja v Dijonu. Podobo matere božje iz XI. stoletja Zlata škrinja iz VII. stoletja iz cerkve sv. Benoita na Loiri. A koliko je biserov, diaman-tov in raznih drugih dragocenostij po okrašenih što-lah, mašnih oblekah, kelhah, monštrancih itd. Mejnimi sem videl darilo Karola Velikega iz IX. veka, ki ga hrani cerkev v Conqueji. Zvonov v raznih manjih oblikah tudi ne manjka; jeden je iz 1498. leta, lit v obliki „obvoda“ na svetilkah. Stari cerkveni stoli, skrinje in omare, Bog ve, koliko stoletij stare, dovršujo to razstavo. A ne manjka ni cerkovnih pečatov, lestencev, svečnikov in slik. Celo

mozaik je obilo zastopan v jako umetnih izdelkih. Mnogo bi še bilo povedati o starinah, ki so zbrane v sosednih salonih. Posebno je mnogo starih kipov najdenih po vseh kotih dežele; jako lepih portalov iz razne ornamentike. Veliki nadgrobnni kameni, znameniti kot umetni izdelki ali pa kot zgodovinski spomeniki so postavljeni ob stenah teh muzejev. A na galerijah okolu muzejev so razstavljeni predmeti iz novejih časov.

Okolu in okolu trokaderske palače je na tisoče svetilk za električno razsvetljavo. O samem poslopiju še dostavim, da je 350 metrov dolgo, rotunda ima 58 *m* prereze in je 55 *m* visoka. Na vrhu jej stoji kip „slave“ (gloire) od Merciéja. Okolu nje je 30 drugih kipov, ki predstavljajo znanosti, umetnosti in rokodelstva. Pred palačo so vodometi in slapi (kaskade), o katerih sem že govoril, pred njimi pa pet delov sveta predstavljenih v velikih kipih od pozlačenega bronu.

Pogled od tukaj na Martovo polje, na del Pariza in reko Seine je jako mičen, tako, da se človek težko loči od tega mesta.

XI.

13. avgusta.

Včeraj se je odprl naš kongres. Predvečernico smo slavili z večerinko (soirée), katero so pripravili gostom Pariški gospodje kolegi. Bilo je jako živo in veselo v velikem salonu hotela „Continental“. Na programu je bilo, da se odpre kongres v palači Luksenburškej, kjer ima svoje seje navadno senat; a ravno te dni se je zbrala tam vrhovna sodnija (haute cour), da sodi Boulangerja, za to smo bili premeščeni v navedeni veliki hotel. Mimgredé povedano se zanima ta teden ves Pariz za to sodišče, tako da je sama razstava in vse drugo ostalo v drugi vrsti.

O tukajšnjih kongresih v obče more se reči — ne govorimo v strokovnem zmislu — da so jako zanimivi že zarač obile udeležbe od vseh strani sveta: zastopana je Amerika v znatnem številu, a iz Evrope skoro vse dežele. Jezik, v katerem se sporazumljajo člani kongresa, je francoski, le redko se oglasi kdo v kakem drugem jeziku, pa tedaj predstavljajo večji člani bureau-a njegove besede tudi na francoski jezik.

Za strokovnjake so mejnarodni kongresi posebno važni, ker tam prehajajo znanstvene ideje od naroda do naroda, tam se spoznavajo strokovnjaki in učenjaki mej seboj, sklepajo bratske zveze na podlagi znanosti, katera ne pozna mej niti političnih, niti etnografskih.

Naš kongres trajal bo cel teden. O njem seveda ne bom govoril tukaj podrobno, kajti za to je mesto v strokovnem listu. Spominjam samo to, da je predpoludne odmerjeno sejam, a popoludne sprehodom po razstavi ali pa po mestu. Naši Pariški kolegi so skrbeli za zanimiv program, pri katerem tudi prijetnih zabav ne manjka.

Poglejmo danes popoludne orijentski oddelek razstave. V njem je več zabavnega, nego poučnega. — Krajni iztok (extrême orient) ima mnogo obiskovalcev, posebno Francozov, katerim je to kaj čisto novega, ker imajo le redko priliko videti one „pagode“ (hramove) okrašene z vsemi mogočnimi in nemogočnimi barvami s Turškega in iz Arabije, Tonkina itd.; iz dežel kalifov, iz kraljestva velemožnega Solimana in krasne Fatme, zavzemajo cele ulice, v katerih je zmirom polno radovednega ljud-

stva pa kričečih prebivalcev teh širi-šarenih hramov. Na ušesa doni ropotanje bobnov in drugih bizarnih instrumentov, a po njih ritmu plešejo črne in temnožolte prikazni moškega in ženskega spola. pa kaki so ti plesi! To jo sukanja in vrtenja, kakor da je pičila tarantela plesalca ali plesalko. Gibanje telesa je živahneje kot pri vsakem gimnastiku, a pri tem je videti na lici groznih „grimas“, preobračanja oči in slušati škripanja kosti ter včasih čudnega tulenja. Kaj podobnega sem videl samo v derviškem samostanu (teké) pri Skutariji v Malej Aziji; samo da je bilo tam malo bolj — pristojno ali spodobno.

Kavarne iz Algerije, v katerih se pokazujejo derviši in jedci kač ter druge nesnage, točijo dosta ukusno turško kavo, prodavajo ob enem razne drobnjave, pušijo čibuk in nargilé (velike pipe z cevjo napeljana skoz steklenico vode), pa tudi brijejo drug drugzega, ker si Evropejci ne davajo radi puliti brade od iztočnih brivcev. (Je domačih preveč.)

Tudi brez „krasnega“ spola neso te kavarne. Tam v kotu sedi visok dèd, drži se resno, turban mu pokriva glavo kot polovica velike buče, obvito

z belim svilenim predpasnikom; oči so mu na polovico zatisnjene, zdi se nam, da spi, tembolj ker je čisto miren, kakor da bi bil od lésa. Poleg njega stoji njegova zakonska — „polovica“ ne smem reči, ker ima brž ko ne več žen, — torej recimo na primer „desetica“. Lase ima črne kot furija, temne kože, debela kakor „dora-dela-bunka“ Andrejčkovega Jožeta. Krvi je veliko bolj vroče kot njen mož. Ona ne miruje, ampak igra nekaj časa na kitaro, pa poje dolgočasne tirade z žalnim glasom. Pozabil sem še povedati, da nosi široke rudečkaste hlače, a to „de facto“, v drugem zmislu jih gotovo ne nosi; kajti njen širokopleči mož tega nikakor ne bi dopuščal nobeni ženi iz svojega harema, niti najmlajšej ne, katera se vrti okolu njega kakor veverica in vzbuja smeh mlajših došlecev iz iste dežele, srebajočih kavo po domačej navadi. Od časa do časa se sliši vrisk iz ust plesalke, ki zadoni v ušesih, kakor bi zažvižgala lokomotiva.

Ako bi me kdo vprašal, kako se mi je dopadalo pred tako kavarno, odgovoril bi mu negativno: gotovo ne tako kakor Muhamedu, ko je potoval s svojimi karavanami po arabskih vaseh in

mestih, kjer je baje z velikim veseljem in naudušenjem gledal in poslušal podobne „ululeme“.

Stopimo zdaj v „tuniški koncert“. Tam pač ni za mlade gospodičine, niti za gospodiče, kateri drže malo na sebe. To je še Parižanom preveč. Angličani pa in drugi, ki pamet rabijo, pa denar štedijo, celó pobegnejo, ko se začne ples. Mimogredé sem videl, da zlorabi piano neki Arabec. Na programu pa sem bral, da plešejo „favoritkinje Mahdijeve“ in jeden črnc (zamorec) iz Kordofana, imajoč na sebi samo opasnik od kozjih nog. Kaki pa so kostumi drugih, o tem smo že čitali v životopisu Adama in Eve.

Čuden si ti iztok! Pravijo ti, da si zaspan, čaroben, ali kaj še; pa kako živost, kako prozo, kako nesnago pokazuješ tukaj! Kolikor te jaz poznam, nisi tako sprijen, kakor zapad; a zakaj se ravno tukaj ob priliki svetovne razstave, ko to gleda milijone ljudij, predstavljaš tako grozno? — Vender je dosta drugih zanimivostij v orijentu, čemu torej temne strani obračati na ven? — Hočeš-li zapad, ki je že tako dosta sprijen in prhel, česa naučiti? — Komaj verjetno. Pojdima dalje!

Večer je nastopil. Na Invalidskem polji, to je v drugej polovici razstave dava se večerinka v čast visokim gostom, došlim z iztoka. Bengalično so razsvetljeni prostori, kjer sedita Tuneška princa, Mohamed in Taiete-bej. Pijò in jedò, kar jim želodec želi — srce pri tem nema ničesar opraviti —, na konci gostovanju pa zaplešejo kanaki svoj „pilou-pilou“, Kongičani pa se vojskujejo za šalo pred veselim občinstvom.

Mej tem je nastopila pozna ura, ob katerej se zapira razstava vsaki večer, v praznik kakor v delavnik.

XII.

14. avgusta.

Poglejmo si danes popoldne površno palačo, v katerej je razstava svobodnih umetnostij (arts libéraux). V njej se nabaja glediščna razstava, antropološke zbirke, prometna (transportna sredstva), šolske stvari, umetnosti in rokodelstva, medicina in kirurgija, glasbeni instrumenti in sploh

svobodne umetnosti francoske in tuje. To so cele litanije. Človek ne ve, kje bi začel, kje končal. Že v jednom pismu sem govoril o nekaterih rečeh tukaj razstavljenih, danes mislim nadaljevati, a končati ne bi bilo mogoče nikdar. Podajem čč. čitateljem samo fragemente, kakor sem rekel že v svojih prvih pismih.

Poglejmo si knjigotiskarstvo in knjigovestvo. Precej mi pade v oči prekrasna knjiga: „Graduale ad usum sacri ordinis Cartusiensis.“ Na njej sta pokazala tiskar in vezec vso svojo umetnost. Sploh je ta knjiga delo prvih umetnikov v tej stroki, kakor že sam nadpis pove, da sta oba člana komisije, ki bo presojala razstavljene stvari: „Hors concours membre du Juri international.“ Blizu do nje, mej stoterimi drugimi zabeležil sem trgovsko knjigo, ki bi smela nositi ime „orjaška“, in sam razstavitelj je smelo nadpisal na njo „Grand-livre“. A koliko je še drugih okusno tiskanih in vezanih knjig vsakega zadržaja! Pridite se semkaj učiti ukusa, vi tiskarji in knjigovezci, ki včasih zares grešite ne samo celo zoper ukus, nego celo zoper Gutenbergov „dober namen“.

Mej obilimi bogatimi tiskarnami imenujem samo: Imprimerie national, imprimerie Didot, Hachette, Picard, Chamerot, Gauthier, Masson. Kar se tiče ilustracij, zdi se mi, da je na prvem mestu tiskarna vestnika „L' Art“. Lepih inicijalij in vigniet sem videl pri Renaultu itd. Luksuriozno je izdanje: „Les Orientales“ od Victorja Huga in še več takih.

A ne samo novejši proizvodi tiskarstva so mnogobrojno izloženi, nego tudi iz najstarejših dob nahajajo se tiskovine, pa razven tega tudi dragoceni rokopisi.

Mej poslednjimi videl sem rokopis korana v arabskem jeziku. Rokopis štirih evangelijev iz l. 754. v latinskem jeziku. Diplomo Friderika Barbarose, podpisano lastnoročno od njega. Isto tako diplomo Hugo Capeta. Potem pentateuh, napisan v hebrejskem jeziku na ovčjo kožo, jako star eksemplar. (Letnice manjka.)

Iz XV. in XVI. stoletja se nahajajo v tem oddelku razstave tudi: pismo Franca I. kralja francoskega; pismo Henrika II. Sienski republiki; pismo Ludovika XII. Loranskemu vojvodi; pismo Karla VIII. članom parlamenta v Bordó; bula papeža Siksta IV.;

pismo Henrika III. vojvodi Montpesierskemu; nemško pismo Karla V. itd. itd.

Kadar pregleduje človek te starine, s krasnim pismom in s širokimi izrazitimi podpisi raznih zgodovinski slavnih mož, mu je pač malo čudno pri srci. Ko sem o njih čital v zgodovini, nesem se dokaj zanimal za nje; odkar sem videl njih svojerodne podpise, zdeli so se mi pomaknjeni bliže v sedanost, skoro bi mislil, da so to naši „bližnji“, ki tlačijo isto ped zemlje z nami, in so se tudi nekako umaknili v svetovno razstavo. A koliko bi še le zanimali ti-le podpisi one, ki hočejo iz gibanja roke po papirji spoznavati človeški značaj? Pridite vi semkaj, tu je polje za vaše — hipoteze in uganjke.

Kar se tiče starega knjigovestva, nabajajo se izvirni primerki iz l. 1563. in celo iz l. 1491. To so „šalbahterji“, kakor jih ni videti kjer si bodi.

Poleg njih so razstavljene stare podobe in podobice raznih svetnikov in posvetnjakov, kakor so jih rezali v les, baker in jeklo prvi in za njimi sledeči rezači. Bog jim grehe odpusti, mora se

vsklikniti pri nekaterih; a spet je najti drugih jako dobro izrezanih in odtisnjenih.

Tako imamo pred svojimi očmi razvito celo zgodovino tiskarstva, knjigovestva in ilustracij, — zgodovina, katera je živa, katera govori in bôde v oči, pri katerej ni treba napenjati fantazije, kajti vse je realno pred gledalcem v izvirnej obliki.

Nesem sicer tiskar, niti knjigovezec, a reči moram, da me te stvari posebno zanimajo, tako da sem jih šel dvakrat razgledovat, ter bi mogel več povedati o njih, ako bi prostor jednega pisma dopuščal.

Omenim na konci samo še to, da je prostor odmenjen tiskarstvu 1517 kv. m. velik, knjigovestvo objema 938 kv. m., plastika pa in tiskane slike 12090 m.

O drugih oddelkih te palače pa bom še govoril v jednom svojih pribodnjih pisem.

XIII.

15. avgusta.

Bojje kot vsaka evropska država zastopane so na razstavi razne ameriške države, posebno pa severne Zjedinjene. Na današnjem programu so nekatere od teh. A pred vsem ne pozabimo, da je danes velik praznik Marijin. Stopimo v cerkev sv. Magdalene, ki je za cerkvijo „Notre dame“ najslavnejša v Parizu.

Precej od daleč, ko si še na trgu „Concorde“ obračajo se ti oči v to znamenito arhitektonično zgradbo. Ne veš v početku, je li to cerkev, ali kaka druga monumentalna stavba, podobna starogrškim božjim hramom. Podnožje jej je kakih 7 metrov visoko; 28 stopnic vodi do preddvorja cerkvenih vrat; 45 korintskih stebrov po 15 metrov visokih obdaje cerkvene zide. Podobna je tudi, mimogredé rečeno, Walhalli pri Regensburgu. Lübke veli o njenej vnanjosti: „Velečasten korintiški Peripteros zvonaj, a znotraj mogočen, jednoten prostor, nad katerim se vzdiguje štiri kupole. Načrt je staro-

romanski in more se prištevati najboljim modernim stavbam v tem slogu^a. Na lici stoji osem stebrov; pri velikih vratih na vsakej strani stojita dva mojsterska kipa svetnikov, a še 32 drugih je okolu in okolu. „Velika vrata“ zaslužijo res to ime, ker so blizu $10\frac{1}{2}$ metra visoka in $5\frac{1}{2}$ široka. Na njih so podobe iz starega zakona, posebno omenim deset zapovedij božjih. Nad njimi zunaj pod krovom je napisano: „D. O. M. sub in voc. S. M. Magdaleane“, to je Bogu najvišjemu, po klicanji (na pomoč) svete Marije Magdalene. Okolu nadpisa je velik relief, predstavljajoč sodnji dan. Izdeloval ga je mojster Lamaire osem let (1826—34).

Znotrajnost cerkve je tudi nekaj posebnega. Svetloba prihaja skozi tri kupole. Silni korintiški stebri jih nosijo. Ob straneh so v zidu polokrožne izdolbine, v katerih so nahaja šest malih oltarjev. Več lepo izklesanih stebrov je na zadnji strani nasproti velikim vratom, mej katerimi se lepo vzdiguje veliki oltar. Od postranskih oltarjev je znamenit Marijino venčanje od Pradierja in krščenje Kristovo od Rudeja, ter spreobrnjenje Marije Magdalene od Šnetza. Na glavnem oltarju pa je zveli-

čanje Marije Magdalene, mramorni kip od Marochetija.

V kupoli so freske glavnih zaslužnih mož za krščanstvo: Konstantina velikega, Sv. Ljudevita, Petra Amienskega, Bogomira Buillonskega, Device orleanske, Friderika Barbarose, Večnega žida itd. V sredini pa je Napoleon I. prijemajoč carsko krono iz papeževih rok.

Kar se tiče zgodovine te cerkve, začeta je bila l. 1764, a skončana še-le l. 1842. Torej sta se bavila z njenim postavljanjem Napoleon I. in Ljudevit XVIII.; a razne okolščine, kakor revolucija in druge reči so bile krive, da ni bila poprej zgotovljena.

V nedeljo in praznik je ves Pariz na potu do razstave. Cele tolpe se valijo tja, vsi omnibusi, ladije in izvoščeki so polni. Zato je tudi bolje, da si ogledujemo oddelne manje paviljone, kjer se je lažje izogniti veliki gneči ljudstva kakor pa v večih palačah. Ako je jeden paviljon poln, gremo v drugega; vsak predstavlja celoto za sebe, a v palačah so le obširne skupine.

Najlepši in največi paviljon ima republika argentinska. Ta je napravljen od železa, dolg 65 metrov, širok 26 in visok 30 metrov. More se razložiti ter ga bodo prenesli po skončanej razstavi v Buenos-Ayres. Zunaj ga okrašujejo mozaiki in steklene polukrogle; zvečer je razsvetljen električno. Ko ustopiš, je nad srednjim salonom pet kupol, skozi pobarvana okna pada raznobarvena svetloba. Vse je izvirno mojsterski, prijetno za oči in ob enem praktično razdeljeno, da se more v tem prostoru namestiti obilo predmetov in bogatih zakladov te proslavljene dežele.

Pri stavbi so sodelovali slikarji Barias, Rolli J. Lefevre, St Pierre in dr., ter kiparji Hugues, Dupuis in drugi.

Od vsega bogastva, ki se nahaja v tej deželi, je videti po nekoliko primerov. Lepih plodov, ki jih rodi tamošnja plodna zemlja, je mnogo. Kdo bi jih mogel naštet? A da dobí pravi pojem o deželi vsak obiskovalec, postavljena je precej pri uhodu velika reliefna karta argentinske republike.

Za njo sledi potem Meksika. Tudi ta palača je od železa konstruirana od arhitektov iste

dežele. O njenej razstavi velja v kratkem vse to, kar sem povedal o gornjej.

Republika Venezuela ima krasno stavbo, ki objema 450 □metrov v slogu španjolske renesanse, kakeršen se nahaja šestokrat v južnej Ameriki. Razstavljeni so razna drevesa, mineralije, kave, kože, domače in divje živali itd.

Paviljon republike Bolivije je v istem slogu. Skozi zadnja vrata je uhod v umetno napravljen srebrni rudnik, imenovan „Huanchaea“. Objema 800 □metrov. Razstavljeni so plodovi zemlje in rokodelstva, a isto tako umetni proizvodi slikarstva in kiparstva.

Republika Ekvador ima mal krasen paviljon v tako imenovanem hieroglifičnem slogu.

Jako impozantna je stavba carstva braziljskega. Arhitektura je slikovita; konstrukcija od železa. Okrašena je znotraj z gvirlandami in cvetnimi šopki. Razven tega ima bogato skulpturo. Posebno pozornost zasluđuje šest kipov, predstavljajočih glavne reke braziljske. Zavzema 400 □metrov. Nahajajo se tudi tukaj vsi plodovi tamošnje zemlje: kava, kakao, sladkorjeva trstika, potem marmor, drevesa

itd. Do nje je prekrasen braziljanski vrt. V njej so cvetice, kakor „Victoria regia“, „Litmazôna“ in več drugih rastlin, ki rastejo samo pri toplini 30 ° R. Pri vrtu je braziljska jama (grota). Ves vrt meri 800 □metrov.

Navajam še po imenu Chile, Urugvaj, Paragvaj, Guatemala, Haiti, a s tem končam za danes.

XIV.

16. avgusta.

Mej mnogobrojnimi sprehajališči, ki jih ima Pariz, je najslavneje in po svetu najbolj znano Elizejsko polje (Champs-Elisées) Dolgo 2 kilometra ter sega od velekrasnega trga „de la Concorde“ pa do Bulonjskega gozda. Na tem polji bila je razstava l. 1852, od takrat je še ostala velika s steklom pokrita „industrijalna palača“, ki meri 252 metrov dolžine in 108 metrov širine.

Precej pri glavnem urodu v te krasne vrte — kajti zdaj več neso prazna polja — stojita dva

kipa od marmorja, predstavljajoča čila konjika od Coustou-a. Ko kreneš po glavnem drevoredu, vidiš na desno in levo kavarne z obširnimi pokritimi lopami, kjer se uganjajo zvečer razne burke, kjer se popevajo poskočne pesni od raznih boljih in slabjih pevcev in pevkinj (chansonettes), katere vabijo šetajoče občinstvo pod te lope ne samo s svojim glasom, nego še bolj s svojo lepoto in lišpom. Vender se ne more reči, da bi kdaj prekoračile „meje pristojnosti“, vsaj onih mej ne, ki jih v velikih mestih davajo temu pojmu.

V jednej teh kavarn, produciralu se je ravno ta dan sedem sester. To je redka številka v obitelji še za naše planinske kraje, a kamo li za Pariz in Francosko, kjer je kakor znano, v obiteljih navadno samo po dvoje — troje otrok. Te pa so Angličanke; najmlajša šteje kakih 12 let, in potem gredo vse po redu, kakor piščalke v orglah do najstareje, ki ima okolu 23 let. Podobne so si, kakor jabolka jednega drevesa. Vse so prav lepe, pa tudi vse dobro izurjene v igrah na leséno-slamnatih in drugih instrumentih, potem v plesanji, v raznih gimnastičnih vajah itd. Gledati vseh sedem hčerâ

brhkih in veselih, ko se povrnejo mej rokoploskanjem občinstva z odra, kadar so skončale kako težko produkcijo, mora biti tudi veselje za mater, katera potuje z njimi. Ona bi bila imela gotovo zmirom polno glavo materinskih skrbi, ko bi jih bila prepustila osodi, da čakajo doma za pečjo ženinina, od katere strani se bo kateri prikazal. A tako so za zdaj vsaj te brige proč; ubrana je druga pot, katera utegne biti za obitelj srečna ter jo privedi do blagostanja, a utegne biti tudi polzka steza do siromaštva in moralne propasti.

Kakor v Dunajskem praterji, tako je skrbijeno tudi na Elizejskem polji za zabavo velikih in malih otrok. Igra, ki jo imenujemo „ringelspiel“, (po francoski „jeu de bague“) stoji v prvem redu; potem so gledišča za otroke, „poličinelnna gledišča“ za staro in mlado, pri katerih ljudje radi postajejo, ker so igralci polni tako krepkih dovtipov, da se mora včasih še največji stoik srčno nasmejati. Kdo bi naštel tistih prodajalnic raznih sladkarij, ki bôdejo v oči malim dečkom in deklicam ter jim spravljajo sline v usta, še prej ko se jih dotaknejo z jezikom:

makaroni, badémi (mandeli), oranže, smokve, strdenje itd.

Skozi te drevorede vrvi ob nedeljah in praznikih voz (kočij), jahalcev, in pešcev toliko, da se jim ni mogoče izogibati, moraš se rešiti iz te navalice v kak kotič kavarne, ali pa postaviti za kako drevo v senco na bolj visoko mesto, od koder lahko opazuješ mimo gredoče. Pa je tudi vredno pogledati si v te vrste, kjer je polno moških in žensk po najnovejem kroji oblečenih. Tukaj je namreč parada za „modo“, katero dajejo Parižani in Parižanke celemu svetu. Ni to sicer zapovedano z nobenim ukazom ali prikazom, da morajo povsod nositi se tako, kakor se nosijo na Elizejskem polju gospodje in gospe pri prvi pomladni paradi, pa vendar se vse klanja tistej modi, ter jej pripogiblje vrat, kakor pred najhujšim tiranom, brez ugovora, brez protivljenja. Kakor opice posnemajo ljudje drug družega, razum je pri modi potisnjen na stran, zdrav okus tudi večkrat mora pretrpeti nasilstvo: v Parizu je taka nošnja ali moda, in to je dosta; ne pomisli nobeden, da se je večkrat v prebujnej domišljiji kakega kozobradatega krojača ali pa kake

ekscentrične šivilje rodila ideja za to ali ono „moderno“ obleko. Kako je moda neumna ali grozna, to se pokaže navadno še le takrat, kadar pogledamo na kako nošnjo, ki ni več „po modi“. Tedaj se jej vsakdo posmehuje, a poprej jo je le večina častila. Mi smo pač prostovoljni sužnji mode, to je bridka resnica; v tem položaji robstva pa prestaje vsaka filozofija o tiranu, kateremu se klanjamo.

Kadar je velika konjska dirka v bližnjem dolgem polji (Longchamps) ob Seini, tedaj zamoreš naštetih po 10 000 kočij, jedno-, dvo- in čvetereprežnih, katere vozijo tja gledalce in udeležnike.

Na severnej strani Elizejskega polja je pa palača, znana pod istim imenom. Postavljena je v 18. veku za grofa d' Evreux. Sedaj pa stanuje v njej predsednik republike Carnot. Ogledovati to palačo v znotrajnosti ni dovoljeno občinstvu; a slučajno bom jaz imel priložnost jo videti tudi znotraj, ko bo sprejel jutri g. Carnot deputacijo kongresa, obstoječo iz 12 članov različnih tukaj zastopanih dežel.

To poslopje, ki po svojej zunanosti ne prikazuje nobenega posebnega lišpa, ima pa veliko

zgodovino. V njem je živel Marquise de Pompadour, kateri je nakopičil največjo razkošnost ter je daval v njem sijajne gostbe. Potem je postala ta palača lastnina kraljev, kateri so v njej davali izrednim poslancem velikih držav začasna stanovanja. Ob revoluciji je postala narodno posestvo. Leta 1803 do 1808 živel je tukaj Murat, predno je postal napoljski kralj; za njim Napoleon I. Leta 1814 bil je v njej glavni kvartir ruskega carja. Pozneje jo je dobil v last vojvoda od Bordeaux. L. 1848 pri februarjski revoluciji je postala ta palača zopet narodno imetje, a 20. decembra se je dala predsedniku Luisu Napoleonu, kateri je ostal tam do l. 1852, kadar se je podal kot cesar v Tuilerije stanovat. Početkom marca l. 1871 bil je v Elizejske palači glavni kvartir nemške armije. To je pač dolga vrsta znamenitih prednikov sedanjega skromnega stanovnika Elizejske palače, prvega meščana francoske republike Sadi-Carnota.

XV.

17. avgusta.

Ob najmanjši uri predpoludne blagovolil je predsednik republike g. Carnot vsprejeti deputacijo našega kongresa. Odloživši sejo, podali smo se v kočijah nekaj minut pred opredeljeno uro v Elizejsko palačo. Pri uходу stojita na častnej straži dva vojaka; potem se ustopi v prvo predsobo, kjer je videti jeden civilen uradnik, jeden ordonančen častnik in vratar, oblečen tako kakor vratarji v prvih Pariških hotelih, to je v črno obleko in frak s posrebrnjeno verižico okolu vratu. To je osebje, katero je v osebnej dnevnej službi pri predsedniku. Ni temu celih rojev lakájev, žandarmov, tajnikov javnih in tajnih, dvorskih slug in slugov slug, kakor se navadno nahajajo po predsobah raznih velikašev, ampak vse je bolj priprosto po domače urejeno, kakor se pač pristaje prvemu meščanu velikega Pariza.

Ko smo malo posedeli v čakalnem salonu in je prešlo nekaj minut čez najmanjši, povabil nas je

omenjeni vratar, da stopimo v predsednikovo pisarno. Tukaj nam je stopil nasproti ličen mož, kakih 40 let star, čisto navadno oblečen, ki je v svojem obnašanju pokazoval tako skromnost, da nikdo na prvi pogled ne bi bil mislil, da stoji pred glavarjem močne in slavne države. Podavši vsakemu roko in ponudivši nam sedeže v okrogu okolu široke mize, na katerej je bilo polno knjig, pisem in papirjev, začel se je z gosp. predsednikom kongresa razgovarjati o uspehih naših posvetovanj. Zanimal se je celo za najmanje reči, in posebno veselje izrazil o tem, da vidi tukaj zbrane predstavitelje raznih narodnostij. Dal si je potem predstaviti vse po redu: Amerikanca, Angličana, Grka, Švicarja, 2 Nemca, Luksenburžana, Španjolca, Jugoslovana itd. Ker je Rus slučajno zamudil priti ob pravem času, je predsednik kongresa našel za udobno izpričati ga, ker bi bil g. Carnot gotovo zabeležil, da manjka baš predstavitelj velike Rusije, za katero se francoski državni možje sedaj izredno zanimajo.

Po preteku 10 do 15 minut smo se poslovili. Zopet je podal vsakemu roko, želeč kongresu dobrega uspeha in nam srečnega vračanja v domovino. Ko

ne bi bil obložen s tolikimi državnimi poslovi, rekel je, bi vam še več časa posvetil morda ob drugej priliki. Obča radost je bila brati z lic vseh članov deputacije ter smo jednoglasno sklenili, da se gremo fotografovat vkupno, da nam ostane trajen spomin tega trenutka, ko smo čuli nauduševalne besede o naukih in umetnosti in zahvalo o delovanji prvakov na tem polji iz ust tako odličnega moža.

O Carnotu se dá še to reči, da je sedaj na visokej stopinji popularnosti pri Francozih in da je njegov nastop tak, da naudušuje množico, kakor se je pokazalo ob priliki njegovega potovanja pred nekaj tedni. Kot nositelj zgodovinskega imena, na glasu kot poštenjak, opravljajoč vestno svoje težke dolžnosti, pridobil si je povsod prijateljev; mali in veliki so pred njim jednaki, on sam se nikdar ne povzdiguje, le delo in državljanske čednosti ga dišijo; a s temi čednostmi si je pridobil srca vseh Francozov ter zaupanje drugih držav. Odkar je razstava odprta, je Carnot zmirom središče, okolu katerega se vrti vse javno življenje v Parizu. On je neumoren gospodar, ki sprejema osobno goste iz bližnjih in najdaljnjih krajev, on se zanima za kon-

grese in konference, ima prijazno besedo za vsako visoko osobo, katera pride razstavo gledat, za vsako deputacijo, ki se k njemu poda. Ob nobenej priložnosti ne opusti spominjati se slavnih del prošlosti, ter obračati pozornosti na uspehe miru, ki sta jih rodila znanost in delo.

Pred tednom in nekoliko dnevi prepeljalo se je slovesno truplo Carnotovega déda v Pantheon s tuje zemlje. Velika parada in obilo število udeležnikov spreveda, ki so se udeležili te slavnosti, je tudi dokaz, da so gornje besede o priljubljenosti predsednika republike resnične.

Ob tej priliki opišem na kratko Pantheon. Ko gledaš to veliko stavbo, ne moreš precej uganiti, ali je cerkev, ali kak muzej, ali kako drugo javno poslopje. Šele nadpis nad javnimi vrati „Aux grands hommes la patrie reconnaissante“ (velikim možem hvaležna domovina) te pouči, čemu služi ta stavba.

Ljudevit XV. je položil leta 1764. temelj tej cerkvi na mestu stare opatijske cerkve sv. Genovefe. Ob času „constituante“ spreobrnilo so cerkev v „dom slave“ ter jej dali ime „Pantheon“. A

l. 1822. so jo zopet posvetili v cerkev sv. Genovefe. Pozneje se je še dvakrat tako menjalo, dokler so l. 1885. povodom pogreba Viktorja Hugo-a zopet v posveten „dom slave“ spremenili.

Lôpa je obdana z dvaindvajsetimi korintskim stebri, ki so visoki po 20 metrov, a objema imajo po 2 metra. Nad njimi na troogelniku pod krovom je izdolbena kompozicija od Davida d' Angers, ki se more zmatrati kot ilustracija zgoraj navedenega nadpisa: v sredini stoji resna podoba domovine, na obeh straneh veliki možje, junaki uma in meča, mej njimi se pozna general Bonaparte in drugi.

Na vsakej strani vrat stoji jeden visok mramoren kip od Maindrona: na desno sv. Genovefa z Atilo, na levej krst Klodviga I. Jako ginljiv je pogled sv. Genovefe, ko kleči pred Atilo, držeč v roki križ, kateremu je pa žalibog od nekega malopridneža gornja polovica že davno odbita. Samemu barbaru se vidi na lici, da je ginjen pri pogledu te device ter da mu sega do srca njena prošnja, naj prizanese Francozom. Zato je tembolj prezirati okrutnost modernega barbara, kateri se je drznil udariti ob sv. razpelo, kakor ga je držala svetnica v rokah

v onem rešiteljnem trenutku, ko se je morebiti odločila osoda za tisoče in tisoče pradedov!

Pojdimo z obžalovanjem mimo ter si poglejmo notranjost tega hrama. Postavljen je v podobi križa z visokim svodom v sredini. Sploh je v malem jako dobro posneta na celej stavbi cerkev sv. Petra v Rimu. Svod (kuplja) počiva na štirih močnih stebrih in je 83. metrov visok. Na vrhu se še zmirom blišči pozlačen križ. Do galerije okolu svoda vodi 422 stopnic, in od tam je krasen razgled po Parizu.

Po stenah znotraj so slike prvih umetnikov novejih časov; najlepše tiste, ki predstavljajo dogodbe iz življenja sv. Genovefe. Potem je videti mučeniška smrt sv. Dionizija; venčanje Karla Velikega v Rimu; sv. Ljudevit kot sodnik itd.

Tudi kipi sv. Dionizija, Germana, Remigija, Martina, Bernarda in drugih so postavljeni mej oddelnimi stebri ob zidu. V podzemnem oddelku (krypta) so grobje nekaterih slavnih mož: Bougainvillia, Lannesa, Voltairja, Rousseau-a itd. Od l. 1848. sem bil je Victor Hugo jedini, katerega so tukaj k počitku položili, a kakor sem omenil, je zdaj dobil tam mesto tudi dèd Carnotov.

Za časa komune l. 1871. so hoteli ustaši tudi Pantheon s smodnikom razrušiti, za katero svrho so imeli že smodnika pod cerkvijo, pa prihod vojakov je njihov hudoben načrt onemogočil. Tej okolščini se imamo zahvaliti, da se je ta monumentalna stavba še do danes ohranila; a nadejati se je, da bo nekdanj spet služila svojemu prvotnemu namenu kot hiša božja.

XVI.

18. avgusta.

Ne samo za duševno uživanje, ampak tudi za telesno skrbe Parižani. Vsakovrstnih gostilnic je polno po mestu, kakor po razstavi. Odnajvečjih in najdražjih v „boulevard de la Madeleine“ in „des Italiens“ pa do srednjih in cenejih v latinskej „četrtni“ (Quartier latin) nahajajo se podružnice v samej razstavi. Glede cen moram reči, da nikjer ni predrago. Predpoludne je dobiti „jeuner“ to je dve mesni jedi ali pečenke, močnato jed ali sadje

pa vino in kruha za 1 frank 50 cent (60 novč. av. vr.) Popoldne do večera se pa dobi kosilo za 2 do 3 franke prav dobro. V razstavi je nekoliko dražje. Najbolje in razmerno najceneje se pa obeduje v gostilnicah Duvalovih, katerim se pravi tudi „établissement de bouillon“. Pred leti je mesar Duval osnoval nekoliko takih hiš v Parizu, kjer se je dobivala ves dan dobra juha. Pozneje so nastale iz tega gostilnice, v katerih se dobiva bogat izbor vsega, kar ugaja želodcu — tečnega in točnega. Duvalovih zavodov je v Parizu 36; a v samej razstavi sta tudi dva.

O teh je vredno spregovoriti nekoliko besed.

Po zunajnosti so to lepe in obširne vile. Znotraj velik salon a okolu nekaj stopnic visoko so galerije. Prostora ima tam 500 do 600 gostov. A toliko jih je tudi skoro zmerom notri od 10. ure predpoludne pa do večera. Vsako mesto je posejeno, tako da morajo pri uhodu paznika postaviti, kateri spušča samo toliko ljudij noter, kolikor jih pri izhodu na drugej strani od časa do časa izhaja. Pred uhodom se torej zmerom trupajo ljudje vseh stališev: plemiči, trgovci, uradniki, učitelji, duhov-

niki, delavci itd. Pa ne mislite, da je to tako stiskanje in tak nered, kakor smo ga navajeni pri nas gledati pred kakim gledališčem, ali pa na kakem velikem sejmu. Nikakor! Po dva in dva postavljajo se v vrsto moški in ženske, kakor bi bili v procesiji. Vsak, ki pride pred gostilno, postavi se na kraj te procesije, za njim pridejo zopet drugi, tako da se nahajaš skoro v sredini; a ker skoro vsakih 5 minut spustijo noter po 5—10 oseb, prideš za četrto ure, ali v najslabejem slučaju za pol ure na vrsto. Pa ni ti žal, da si čakal zunaj toliko časa; kajti zdaj ti ni treba niti jedno minuto čakati. Precej, ko si dobil pri uhodu listek z dotično številko, najdeš si prazno mesto, in natakar te poslužuje. Samec pride pri uhodu sploh prej na vrsto, kakor pa cele obitelji od pet in več oseb, katere hočejo skupaj pri jedni mizi obedovati. Morajo pač počakati, da se sprazni večja miza; a samca utaknejo tja, kjer je pri kakej mizi prazno mesto. Na listek, ki si ga dobil pri uhodu, zabeleži natakar precej cene, ko donese kako jed. Tukaj se računuje tudi brisaljška in kruh s 5—10 centimov, kar po drugih restavracijah ni navadno. Pa pri

vsem tem je račun manjši, kakor drugod. Ni jedi, ki bi bila dražja od 70—80 cent. do 1 frank. Majhna butelja vina „bordeaux“, nedoe ali St. Etienne stoji tudi manj kot 1 frank. Pa so izvrstna vina iz čistega izvora.

Ko si tako okrepčal svoje telo za daljna pota po razstavi, ter neseš listek z napisanim računom kasirki — teh sedi osem po vrsti jedna do druge — in poplačaš. Kasirka pritisne na listek pečat „payé“ (t. j. plačano); listek se mora pri izhodu pokazati za kontrolo.

Ko se nahajaš zunaj, vidiš zopet neprestano procesijo čakajočih lačnih želodcev. To gre tako naprej do večera, jutri pa prideš zopet sam na vrsto.

Dostavljam še, da se v tej gostilnici ne sme pušiti, da je vse tiho in mirno: ni klicanja natakarjev, ker je vsak precej poslužen, ni klicanja za plačanje, ni krivega seštevanja pri računu, ker je vse pod kontrolo, in ker more vsak gost sam točno pregledati račun. Zatorej z dobro vestjo lahko priporočam vsakemu Duvalove gostilnice.

Popoludne podamo se v umetno napravljene Bulonjski gozd (bois de Boulogne). Tam je ob ne-

deljah in praznikih popoldne največ ljudstva, tja hodijo Parizani na čisti zrak. Francoski kralji so nekdanj imeli tukaj svoj lov. Franc I. je postavil tukaj graščino „Madrid“. Ljudevit XVI. je večkrat osamočen tukaj stanoval. Za prve revolucije se je spremenil gozd v puščavo. Še-le l. 1852. začelo se je mesto samo brigati za olepšavo gozda. Potrošili so v prvih štirih letih 2 milijona za to svrho. Napravili so umetna jezera, vodotoke, pote in ceste. Dandanes izgleda vse, kakor, da je naravno postalo. Poleg domačih dreves videti so tudi presajena iz tujih tal, in to še najbolj spominja na umetno delo, ki se je v teku let tukaj vršilo. Spodnje jezero je 1150 *m* dolgo, a gornje samo 412 *m*. Oba dobivata vodo iz artezijskega vodnjaka ter sta cementovana na dnu.

Pol ure pota nad gornjim jezerom je umetno napravljen grič „butte Mortemart“. Iz vrha se vidi Boulogne, St. Cloud, Suresnes, Mont Valérien itd. Ne daleč od tam je umeten velik slap (*grande cascade*). Zамore se hoditi po visokih skalah sem ter tja, pod slapom, nad njim in po sredi. Tudi od tukaj je lep razgled. Gostilnice in kavarne pa imajo v

celem gozdu visoke cene, kakor menda nikjer v Parizu. Človek si mora torej zadovoljiti s tem, da „pase svoje oči“. Take „paše“ pa je obilo. Jako lepo jo opisuje francoski pisatelj Am. Achard v svojem „cvetečem“ slogu:

„Po zimi od 2—4, po leti od 5—7. ure videti je dolge vrste vozov po cesti preko Elizejskega polja pa tja do Bulonjskega gozda. Kmalu je cesta, ki se vrtila okolu jezera, prepolnjena, meša se ti pogled, ko gledaš to množstvo koles in konj, kateri vsi korakoma vozijo. Šetajoče se lepotice vrte se tako v svojih vozovih jedno ali dve ure okolu jezera kot veverica okolu drevesa, samo bolj počasi; ogledujejo druga drugo, pozdravljajo se in se razgovarjajo po ženskej navadi. — Pogled na Bulonjski gozd je različen ne samo ob različnih urah dne nego tudi ob različnih letnih časih. Zjutraj vidimo tam pristaše raznih „športov“ in „žokéje“, kateri poskušajo svoje konje, vadijo se v jahanju pod milim nebom. Med tem se sprehajajo v senčnatih drevoredih molčeče sence. Popoldne so tam sprehajalci, kateri hočejo, da jih svet vidi; tam bodijo najmodernejše oblečeni gospodje, gospe in gospodične.

Migréna mora tiho biti, bolni udje telesa morajo kazati gibčnost; vsaki se želi pred množico pojavljati v najboljem svitu in blesku — če bi tudi jutri moral začeti umirati.“

Tako piše Francoz, ki pozna svoje rojake. Prepustil sem torej njemu besedo, da ne bi kdo mislil, da povem jaz preveč, ali premalo.

XVII.

19. avgusta.

O invalidskem polji do sedaj skoro nič nisem govoril. Vender je tudi na njem dosta zanimivosti. Tukaj je glavna postaja Decauvillove železnice, katera spaja invalidsko polje z Martovim. Tukaj stoje angleška mlekarnica, švedska sirnica, holandska pekarija in drugi industrijelni zavodi. Tunis, Algier, Madagaskar, Anam in Tonkin, Martinique in Guadeloupe, Cochinchina, Guyna in južno-afriška republika (Fransuaal) imajo na istem polji svoje pavilone in palače.

Poglejmo si le nekatere od njih.

Tuniška palača. V njej je dosta spomenikov arabske arhitekture. Mej njimi krasen spomenik Sidi-Ben-Brrouga, posnet po naravi, visok 36 metrov. Lepe arkade, verande, okna narejena po pimeru starih, tuneških hiš, gledamo na vseh straneh. V jednom kotu je predstavljena arabska šola (Médersa-Sullejmania). Znotranji dvor je poln zanimivih rečij donešenih iz Tunisa. Do palače bil je prav lep vrt, nasajen z eksotičnimi rastlinami. Cela orijentalna fasada palače je posneta po spomenikih in stavbah Kajirskih. Ta stara prestolnica Almo-hadov dala je tudi uzorec za srednji svod (kuplja), ki ga gledamo na tuniškej palači. Blizu palače stoji osamljena hišica, z živimi barvami, v jako čudnem slogu od desek in brunov. To je hišica na zelenici džeridskej. V tuneškem vrtu je še posebno zanimiv „suk“, t. j. skupina raznih prodajalnic (bazar). To je živo, to je tipično in ob jednom nevarno za naš žep — ne morebiti v tem zmislu, da bi nas kdo okradel, ampek mične so razne reči za kupovanje: pastile iz seraila, svileni trakovi, lepe škatljice, pisane preproge, razne igrače, dišave, pa tudi dragocenosti. Malokdo gre tam mimo, da ne

bi padel v skušnjavo — odpreti svojo mošnjo, čeravno se prodajalci jako flegmatično drže in nikakor ne vabijo kupovalcev s kričanjem ali ponujanjem.

V drugem oddelku „suka“ lahko vidimo, kako se obnašajo pri svojem domačem delu tuneški delavci in delavke. Izdelujejo pred našimi očmi žličice, nože sklede itd.

Kolikor o Tunisu, dalo bi se tudi povedati o Algieru. Tudi tukaj je dosta prijetnega za oči. Tam je cel zbor raznih bizarnih stavb: mošeja, minaret, hamam (kopališče), vodnjak in druge posebnosti teh krajev. Po zidovih je dosta arabesk, in raznih drugih okrašenj. Minaret Sidi-Abd-er-Rahmana je jako dobro posnet. Na zadnji strani palače so razna stanovanja, po domače napravljena, nekatere bogateje, druge siromašneje. Zamorci ali črnci izdelujejo koše in košare, coklje in čizme, pečejo kruh in prodajejo sadje. Blizu stoji algierska kavarna s svojim oddelkom za pušenje, za godbo in ples. Med glasbenimi instrumenti je videti tamburina, kitara, vijolina in kastanjeti. Kadar igrajo, sliši se vmes večkrat glasno „juckanje“. Tukaj je torej Evropecu dana priložnost, da vidi, kako

se zabavljajo barbari, kako norijo in kako — „lum-pajo“.

Algierija je občnem mnenji pokazala od leta 1878., ko je bila tudi zastopana v posebnem paviljonu, znaten napredek. Hvala velja generalu Tirmanu, kateri je umel uvesti red v deželo in osigurati jej stalnost, kakeršne bi bilo želeti še celo nekaterim evropskim državicam.

Razven Tunisa in Algierije nahajajo se tam v sosedstvu še druge dežele, ki spadajo pod francoski protektorat ali pa pod državne kolonije. Prostor, akoravno širok, vender ni dopuščal da bi bilo mogoče jih razvrstiti po gotovej metodi, tako da so geografične meje čisto pomešane: poleg Senogala je Anam, mej njima Čochinchina; nova Kaledonija je sredi Konga, a Guyana je na zadnji strani Kambodže. K središči tega „pêle-mêle“ stoji velika stavba imenovana „le palais des Colonies“, napravljena od arhitekta Sauvaistre. Ta palača je kakor velika graščina v fantastičnej obliki. V njej ni samo jedna kolonija, nego od vsake nekaj; tudi ni napravljena v jednom opredeljenem slogu, nego po uzorih različnih stavb indijskih, anamitskih, afriških.

itd. Tem slogom priličajo tudi rudeče barve, ki bodejo v oči, ki kričijo — kakor se pravi po navadi.

Taka je v glavnih črtah zunanost te graščine. Poglejmo si še znotranjost.

Notri se nahaja vse, kar se more najti zanimivega po kolonijah: njih statistika, trgovina, uprava, nadpisi, dokumenti, podobe, maliki, budhe, živali itd. V tem oddelku so tudi šole, jetnišnice in drugi državni zavodi v miniaturi, tako, da si lahko o vsem tem sestaviš pravi pojem. Pri vsakej razstavljeni reči je nadpis, ki pove v francoskem jeziku ime in kraj, kder je najdena. V istej graščini so izloženi vsi plodovi francoske Indije, potem rezbarije iz palisandrovega lesa, vozovi, ki jih trebajo pri božjej službi, mlini za delanje olja, stari kipovi itd. Iz nove Kaledonije je groznih malikov razstavljenih, iz Guyane raznih nošenj in krojev. Iz Tahiti so prinesli sekire pa koščene truke za lovenje rib, ki so jako podobni predhistoričnim rečem; a ne manjka ni lepega cvetja ter dišečih rastlin.

V tej razstavi je mnogo ljudij, zanimajočih se za razne predmete, ki so jim čisto novi, in celo

neznani. S časom se bodo že Francozi s temi deželami bolj seznanili, kakor se n. pr. Avstrija zmirom bolj seznanja z novimi deželami na balkanskem poluotoku.

XVIII.

20. avgusta.

Ob invalidskem polji bi se dalo še mnogo govoriti, tako da bi se cela vrsta pisem napolnila. Vender danes moram končati, ker je še drugih zanimivostij v razstavi in izven nje, katerim sem na menil nekoliko poslednjih pisem.

Paviljon anamski in tonkinski je od neobtesanega lesa, okna in vrata so napravljena po pravih črtah, brez zaokroženja, a obdana z mnogimi rezôarijami za olepšavanje. Stebri so okrašeni s cvetličnimi kiticami; povsod je polno barv v fantastičnih sestavah; temno-rudečih, intenzivno zelenih, rumenih itd.

Glavni uhod je kopija pagode (božjega hrama) v Quan-Yenu. Poslopje je razdeljeno v notranjosti

na dva oddelka: v sredi mej njima je dvor. V njem stoji ogromen kip Bude, napravljen po izvornih opisih od kiparja Raffgeauda. Vsak oddelek, obstoječ iz prostornega salona (25 m dolžine, 8 m širine), okrašen je na svodu z naslikanimi pticami, ribami in zmaji. Po dveh hodnikih so postavljene cvetice anamske. Ne manjka ni anamskega gledališča, verno posnetega po onih uzorih, kakor jih je najti na Kitajskem in v Indo-Kitaji. Tam igrajo glumci iz krajnega iztoka po svojem narodnem običaji, oblečeni v bizarne maske, obdani z raznim bleščečim lišpom, mej tem ko se razlegajo škripajoči in brneči glasovi nenavadne glasbe. To je predstava azijske drame z glasbo in plesom.

Palača kočinčinska (Cochinchina) se nahaja blizu tonkinske. V njej je dosta razkošnosti, in udobstva po ukusu in potrebah prebivalstva „nebeškega carstva“, kakor mu sami pravijo. Ornamentika je jako bogata; po vseh straneh se nahajajo veže in lope za počivanje v hladni senci, za spanje in sanje. Lepi vrti z vodometi in slapi, z zelenimi uticami. Okna so zakrita po iztočnej navadi s preprogami, katere predstavljajo geometrične figure,

okrožnate in četverooglate. Po ogljih in robih so kipovi zmajev, kač, groznih čudnih prikaznij in mitologičnih osov.

Lice palače je sestavljeno iz dveh simetričnih paviljonov, ki sta zvezana mej seboj s širokim hodnikom, skoz katerega se vidi zeleno obraščen dvor, napolnjen s kitajskimi vrči in drugimi posodami od porcelana. Vse to je prijetno za gledanje, a daje večkrat človeku povod, da se iznenadi ali celo začudi zaradi kake reči, ki je še ni videl, ali zaradi posebnega ukusa, ki ga imajo tamošnji prebivalci.

Znotraj stoje razne lesene škrinje, postelje z alkovi, vse bizarno izrezano in pobarvano; želvine, oklepajače in veliki slonovi zobje; glasbena orodja, cimbele in kitare, bivolski rogovi, tkalni stoli itd.

Pribaviti imam, da je ta palača napravljena v domovini samej, ter je postavljena na Invalidskem polji po anamitskih delavcih pod vodstvom gospoda Foulhouxa, ravnatelja javnih stavb v Uochinchini.

Poglejmo si še božji hram Angorski. Ta je točno posnet po jednem hramu slavnega mesta starih Khmerov. V novejem času so namreč odkrili velike razvaline Angorske ter so našli v njih sledi

starodavne kambodske civilizacije, o katerej do tačas nikdo ni sanjal. Posebno se odlikujejo arhitektonska dela. Narod, ki je postavljajal pred tisoč leti te stavbe, katerih ostanki se zdaj toliko občudujejo, imenoval se je narod Khmerov. Archeolog Doudart de Lagrée, morski kapiten, podal je prvi opis tega hrama. Za njim podal se je Delaporte, tovariš Doudartov v prvi ekspediciji, nazaj v Cambadžo, nadaljevat studije o khmerskej umetnosti. Knjižarnica Delagrave v Parizu izdala je opise s primernimi ilustracijami, tako da more vsak, kdor se bliže zanima za te stavbe, najti podrobnih podatkov o vsakem vprašanji.

Hram, ki je postavljen v razstavi, je seveda v pomanjšanem obsegu, kajti sicer bi bilo treba veliko več prostora in stroškov v to svrho. A glavno je to, da je slog verno posnet, da je arhitektura ista, čeravno stoji samo jeden stolp, namesto devetih še bolj visokih, ali celo namesto 49tih, kakor jih je imel hram v Bajonu. Oblika stolpu je koželjnasta, okolu in okolu pa drug nad drugim so balkoni, galerije in terase, polni umetnih rezbarij in fantastičnih okrašenj. Ustopi se v hram skoz vrata, nad katerimi se vzdiguje velika podvoja kot lepeza

(Fâcher), bogato okrašena in nazobčana. Do vrat se pride po dolgih stopnicah, po katerih stoje kipi levov, kač in drugih živalij.

Čeravno je napravljeno vse to v malih dimenzijah, vendar je zanimivo in mično, ker vemo, da je posneto točno ter da je značaj ornamentike isti, kot pri starodavnih stavbah v Angori.

Od kolonijalnih mest pa neso predstavljene samo one reči, ki bi se mogle imenovati umetne ali krasne, nego nahajajo se tam tudi kontrasti: nekoliko bornih koč, siromaških vasij, slabih stanovanj, in primitivnega orodja. Ako bi ne čitali toliko o težavnem delu, ki ga vrše francoski pionirji že več časa v teh divjih afrikanskih krajih, kjer se imajo boriti s tolikimi težavami, kjer jih obdaje toliko nevarnostij, gotovo bi gledalce te borne koč tako zelo ne zanimale. A sedaj, ko cel svet vé, kako so se bojevali Francozi ob Senegalu, na Madagaskarji in po drugih afriških krajih, kaj so že storili ob Kongu, sedaj te senegalske, pahuinske, malgaške in druge vasi neso več za nas kakor kaka „španjska vas“.

Zapustivši te vasi, pridemo do vrtov, nasaženih z eksotičnimi rastlinami. V njih so vasi z Jave

in Sumatre. Te vasi imenujejo tamošnji prebivalci „kamponi“. Na Javi ni francoskih kolonij, ampak so samo holandske. Bambus in rižova stebela so glavne reči pri teh primitivnih stavbah. Okolu vasi je plot od — slame. Vse je tako pristno, kakor na lici mesta, manjka samo še malajskih bajader (plesalk) in pa nosorogov. Potem bi človek še rajše plačal onih 50 santimov, predno sme prekoračiti ogrado te „lačne vasi“.

Ne daleč preč stoji stolp (Blockhaus) imenovan „Saldé“, kakeršnih je postavil general Faidherbe nekoliko ob reki Senegal. Stolp — Saldé stoji blizu otoka, ki ga obdaje reka Senega ter čuva pred napadi Maurov.

Okolu Saldéja postavljene so kočice tamošnjih prebivalcev: Ulufov, Peklov, Bambarasov itd. Kočice so podobne cilindru, pokrite s šopom slame. Nekaj novega in posebnega so piskri, sklede, in v obče hišno orodje. Spravili so tudi nekaj ljudij iz teh vasij. Ti izdelujejo dosta spretno nekatere reči pred našimi očmi: kovači, tkalci, ribiči, izdelovalci malikov („grigrizov“); še godcev, plesalcev in vojakov neso pozabili povabiti, tako da ničesar ne

manjka. Seveda pa ni predstavljeno vse tako zvesto in točno, kakor po onih vaseh; odstranjena je skoro vsa nesnaga in ni smradu. Francoz, gledajoč te predmete, je jako dobro povedal: Nous avons ainsi la couleur, mais, grâce au ciel, nous n' avons pas l' odeur. (Imamo tako živo barvo, pa hvala Bogu nemamo smrada.)

XIX.

21. avgusta

Ne le za strokovnjaka, ampak za vsacega naobraženega človeka je jako zanimiv botaničen vrt (jardin des plantes). Zato pa tudi ima vsak dan obiskovalcev, a posebno ob torkih, četrtnih in nedeljah, ko so vse zbirke občinstvu dostopne. Bil sem tam v nedeljo predpoludne, a pismo o njem sem odložil za danes zaradi obilega gradiva, ki ga dava nedelja.

Prostranstvo, katero objema ta vrt zajedno z zoologičnim meri 30 hektarov. Naravoslovne zbirke,

ki so last mesta Pariškega, se zmatrajo za najbogateje na svetu. Buffon bil je l. 1739. ravnatelj tega vrta; on ga je uredil tako, da mu ga ni bilo tačas ravnega na svetu. L. 1792. bil je imenovan ravnateljem Bernardin de St. Pierre, pisatelj svetovno znanega dela „Pavel in Virginija“. Napoleon I. in Humboldt podarila sta najbogatejih zbirk temu vrtu in njegovim zavodom. Spomenoti treba, da se nahaja tam krasna knjižnica ter dvorane za naravoslovna predavanja. Karl X. je opredelil $2\frac{1}{2}$ milijona frankov za dotična poslopja. Pri zajetji Pariza l. 1814. niso bile nič poškodovane te zbirke, pač pa so morale mnogo trpeti l. 1870/1, ko so žvižgale po njem nemške kroglice. A ko je bila največa potreba za živež za obleganja, dovolila je vlada, da so zaklali v zoologičnem vrtu nekaj divjih živalij, čijih meso se je jako drago prodavalo. A zdaj so spet obilo popolnjene vse one like, nedostatki, nastavši vsled strašne vojne, kakor v botaničnem tako tudi v zoologičnem vrtu.

Botaničen vrt se deli na tri dele. Med njimi vodita dva drevoreda. V jednom delu so skupaj sistematično urejene tukajšnje rastline, v drugem

so naturalizovane tuje, a v tretjem jedilne rastline. Prav lahko se je orijentovati v tem obširnem vrtu, ker ima vsak oddelek pa tudi vsaka rastlina ne samo svoje ime, nego ker tudi barva tablice prikazuje, kako značenje ima rastlina za človeka: zdravilne rastline imajo rdeče, jedilne rastline zelene, a otrovne črne tablice; one rastline, iz katerih se dobiva barva, imajo sinje, a one, ki so za kras, rumene tablice.

Najznameniteje drevo v tem vrtu zdi se mi cedra (*Cedrus Libani*), katero so prenesli leta 1735. z Libanona. Usadil jo je slavni botanik Jussieu. Meri 3 m v objemu. Ravno je poludansko solnce najbolj pripekalo, ko sva sedela z mojim prijateljem g. Zahéjem, rodom Slovakom, pod tem krasnim drevesom, ki razprostira svoje veje kakor lepeza na široko okrog in dela prijetno senco. Koliko let že šteješ, kod si potovala ti veličastna cedra, kdo se je že senčil pod teboj in kdo bo še prihajal te občudovat! Take misli so nama rojile po glavi, o tem sva se pogovarjala. Ako bi znala cedra pripovedovati, bilo bi te pač zanimivo poslušati.

Malo višje od cedre na istem brežuljku ali griči stoji utica („la gloriette“), do katere pa, če

ravno se vidi jako blizu, prideš le po mnogokratnih ovinkih okolu celega griča. To je tako imenovani labirint. Že misliš, da si tam, že imaš pred nosom „glorieto“, a pot te še vodi daleko okolu; okolu steze pa je železna ograja, katere ni moči preskočiti. Nazadnje človeku že pribaja smešno in navadno vsak obikovalec v najboljem humorji ali celo z glasnim smehom prisopiha do zaželjenega cilja. A tukaj ga obilo odškoduje za trud in potrpežljivost diven razgled na nekatere strani Pariza in jednega dela okolice. Tudi stara cedra se vidi s tega visokega mesta prav lepo; pogled na njo od zgoraj ni nič manje mičen, kot isti od strani ali od zdolej.

Zoologičen vrt je tudi jako bogat. Ne bom našteval mnogo imen, da ne bo priličalo pismo katalogu, samo hočem spomenoti, najvažneje živali, katerih mislim ni lahko videti v vsakej menažeriji, pa tudi ne v katerem si bodi zoologičnem vrtu. Mimohodom naj omenim, da se Schönbrunski vrt pri Dunaji ne more niti z daleka primerjati s Pariškim. To je razloček kakor mej bogato obloženo mizo kake gostije in pa siromaško večerjo poljskega delavca. Prvo sem zabeležil bivole, katere sicer iz

Bolgarije poznam kot domačo uprežno živino; pa tukaj je videti raznih še divjih plemen. Divji volovi iz Cambodže, medved iz Tonkina, hijena (*cru-cuta*) od Nosa dobrega upanja, leopardi, perzijski lev, kraljevski tiger, indijski panter, litavski in ameriški (črni) medved. Videti je tudi bel medved. Vsa-kovrstne svinje, šakali, lisice, cebre, konji itd. Od ptic sem si posebno zabeležil: črnega labuda (*cyg-rus nigricolus*) iz Amerike; tudi na pol črni na pol beli labudi se nahajajo v istem oddelku. Afriška štoklja od Senegala, katera nosi baje same črne otroke v tamošnje obitelji, — je tudi nekaj redkega. Sokolov je z vseh stranij sveta, še bolj od daleč kot so bili prišli rudečesrajčni „sokoli“ k telovad-nemu prazniku v Pariz.

Kače so pač zmirom nekaj groznega, čeravno so v lepej steklenej dvorani, v katero se gleda skozi debele šipe. One so valjajo leno po raznih kocih in krpah, pa jim še toplijo sobe, ker so navajene vročega podnebja. To so ogromni eksemplari; *boa constrictor*, *pythou de Leba*, *salvator merianae*, itd.

Malo s strahom se človek približuje krokodilom, ki precej svobodno leže in se solnčijo ob robu

velikega vodnjaka (bassin). Naštel sem jih osem. Nadpis pove, da so iz Misisipija.

Velikanska okostnica morskega soma leži blizu izboda a na drugej strani še pogledaš zanimivo prikazen morskega leva (lion marin).

Nekateri obiskovalci celo ne pridejo do konca jeden dan, ker se zabavajo z raznimi živalimi, ki se igrajo, kakor opice. Drugi se ne morejo nagledati bleska na perji in krasnih barv ptic iz raznih tropičnih krajev. A veliki in mali otroci se najraje zabavajo z medvedi. Vsakega medveda imenujejo Parižani že od starih časov „Martin“, in zmirom jih dražijo z besedami: „Martin faes le beau!“ (postavi se na noge!) Mečejo mu kruha, pa kakih sladkarij, katerih ima on posebno rad in včasih jim za dobrikanje napravi veselje, da se postavi na zadnje noge, pa da malo zapleše, ali da se popne na drevo, ki ga ima v svojem zatvoru.

Ta kratek sprehod po botaničnem in zoološkim vrtu naj zadostuje, da si napravi blagovoljni čitatelj vsaj površen pojem o bogastvu zbirk in o zanimivosti posameznih predmetov.

XX.

22. avgusta.

Ko čujemo ime „bastilja“, vzbujajo se nam precej spomini grozних dogodb iz francoske zgodovine. Onim, ki imajo bolj živo domišljijo, se brž ko ne koža ježi pri teh spominih. Stopivšemu na mesto, (sedanji „place de la bastille“), kjer je stala nekdanj utrjena ječa Burbonov, bilo mu je nekako tesno pri srci, isto tako mojemu prijatelju Z. ki me je spremljal. Oba sva molčala; molčanje ob takej priložnosti tudi kaj znači. Še pisati me ni volja o teh čuvstvih, rajše se zanimam s fakti, tikajočimi se zgodovine te redke stavbe.

Na bastiljnem trgu je komaj še poznati v tlaku črta, kjer je stalo obzidje té nesrečne ječe. O njenej napravi in notranjej uredbi tudi ne bi znali mnogo, ako ne bi bil ob času revolucije, kadar je bila razrušena, neki Palloy napravil reliefnih posnetkov izklesanih iz samih kamenov te trdnjave (razvaline), katere so potem poslali v razne muzeje

po deželi. Takov model je videti tudi v muzeju „Cornaulet“. Tudi na južnej strani Martovega polja je dober model bastilje zajedno z vrati in ulico sv. Antona (v razmeru 3:2) postavljen takil, kakor je bil pred l. 1789.

Bastiljo je začel staviti Karol V. l. 1369. V začetku ni bilo drugega nego utrjena vrata, potem je postal okrepljen grad z osmimi stolpi. Ti se bili zvezani z močnimi zidovi, tako visokimi, kot stolpi. t. j. $23\frac{1}{2}$ m. Zidovi pri stolpih bili so 2 metra debeli a drugi 3 metre. Oko!u zidovja bil je širok jarek, skoro zmirom brez vode; ter je bil zopet obdan z obzidjem, 12 metrov visokim. Na južnej strani bila sta nad jarkom napravljena dva mosta, katere so mogli vzdigovati, kedar jih neso potrebovali; jeden od teh je vodil do velikih, drug do postranskih manjih vrat.

Kdor je hotel priti v bastiljo. moral je iz ulice sv. Antona: 1. pod svodom orožnega magacina; 2. skoz tesno pot, ki je vodila do arzenala, imenovano „cour du passage“; 3. preko prvega podvižnega mosta do vrat zvananjega dvora, kjer je stanoval upravitelj (gouverneur) bastilje; 4. potem se

je še le prišlo po ovinkih do dvojnega podvižnega mosta, o katerem sem govoril malo poprej.

Notranjost tvrdnjave bila je razdeljena s poprečno stavbo, katero je postavil Ljudevit XV., na dva dvora. Prvi dvor je meril 33 *m* dolžine in 23 širine. Iz njega bil je pristop do šestih stolpov. Drugi dvor (*cour des puits* = dvor vodnjakov) bil je skoro za polovico manji. Od tukaj se je hodilo v druga dva stolpa. Vsaki od teh stolpov je imel svoje ime; mej njimi se je imenoval jeden — „*tour de la liberté*“. Grozna ironija! Stolpovi so imeli po pet nadstropij, vsako za ječe namenjeno. V najgornjih, ki so bili neposredno pod ravnim krovom bila je po leti največa vročina, po zimi najhuji mraz; zato so se jih posebno bali. Imenovali so jih „*calottes*“. V obče pa so bile te ječe jako vlažne in so imele samo jedno špranjasto okno z izgledom na jarek.

V bastilji bilo je 50 sob za jetnike; včasih so zapirali po dva in dva skupaj. 14. julija 1789., ko je narod prevzel bastiljo, našli so noter samo sedem jetnikov. A razpad te tvrdnjave ni dal povoda za osvobojenje, samo tega neznatnega broja, nego donesel svobodo tudi vsem onim, ki so bili

brez obsodbe zaprti po drugih ječah cele države, in je storil konec svojevoljnemu vladanju. Nehalo je izdavanje zloglasnih „lettres de cachet“, katere so dobivali od kraljev razni ljubimci in ljubovnice, da so mogli po svoji volji zapirati nekatere jim neljube osebe brez preiskave — in brez sodnijske razsodbe. Nekateri so ostali tam po nedolžnem do smrti. Zatorej se je ugnezdila nad narodom taka nevolja ne samo proti onim, ki so prizadevali te krivice, nego celo proti utrjenej ječi. Dne 14. julija 1789 je bil torej dan, ko se je narodu jeza ohladila.

Kamenje razvalin so porabili za zidanje mosta „dela Concorde“, a na mestu, kjer je stala bastilja, sklenili so postaviti spomenik. Narodno sebranje l. 1792. je to odobrilo in napravil se je načrt od Chevignéja, ki se pa ni izvel. Napoleon postavil je l. 1810. tam vodnjak v obliki velikega slona, litega od topov, zaplenjenih na Španjolskem. Ta je stal do julijskega kraljestva. Ljudevit Filip dal je napraviti osnove za današnjo soho, ki se na tem mestu vzdiguje, v spomin borcev, palib za julijske revolucije. Čudno je torej, da današnja soha, ki se zdi kot da obistinuje načrt Chevignéjev, ni povzdignjena

na čast zmagovalcem bastilijskim, niti v spomin dne 14. julija, nego kakor pravi nadpis: „A la gloire des citoyens français qui s'armèrent et combattirent pour la défense des libertés publiques dans les mémorables journées des 27, 28. et 29. juillet 1830“ (V slavo francoskih državljanov, kateri so se oborožali in bñli za obrambo javne svobode v znamenitih dneh 27., 28. in 29. julija 1830.)

Soba je od bronæ, ima 4 m premera ter je znotraj votla. Do vrha (39 m) vodi 240 stopnic. Izpelan je umetno. Korintski „kapitélj“ je vlit od jednega kosa in tehta 11.000 kg. Ob podnožji leži lev in se vijo cvetne kite (guirlande) katere drže hijene. Na vrhu je „genij svobode“ od Dumonta. Cena mu je 1,303 000 frankov. Ko so ga spravljali iz livarne na trg z 12 konji, začeli so ti pešati ter neso hoteli naprej; a množica je sama pristopila ter zavlekla mej veselim vriskanjem soho na opredeljeno mesto.

Ko smo že danes začeli ogledavati žalostne spomenike prošlosti, podajmo se precej — da nadaljujemo v istem zmislu — na glavno Pariško pokopališče imenovano „pere - Lachaise“. Pot nas

vodi tje od bastiljnega trga naravnost po „rue de la Roquette“. Čim dalje vrvimo po ulici, tim bolje se množe prodajalnice mrtvaških zabojev, nadgrob-
nih spomenikov, vencev, križev in sveč. Cela ulica je nazadnje podobna otrpnelému mrtvaškemu spre-
vodu, ki stoji mirno na obeh straneh, a mi se vo-
zimo mimo.

Na jednem oglu vidimo veliko poslopje, z ma-
limi okni, prepreženimi z železjem in obdanim z
jakim zidom. Mislím si precej: to je jetnišnica; na
moje vprašanje sopotniki to potrdijo. Ko sem videl
nadpis na tem poslopji: „liberté, égalité, fraternité“,
začel sem bil sumnjati, da-li je to res jetnišnica;
kajti nanjo te besede priličijo kakor pest na oko.
To je pač cela ironija ne samo glede onih, ki so
noter zaprti, ampak tudi za one, ki hodijo mimo.
Prvim dela beseda „liberté“ močno skomino, a drugi
se bodo za „égalité“ in „fraternité“ v tem slučaju
lepo zabvalili. Kako je prišel torej ta nadpis na to
jetnišnico, ne morem si raztolmačiti. Prej bi si ga
raztolmačil na cerkvah, kjer se navadno nahaja
tudi tak nadpis še od onih časov, ko so bile glave
Francozov najbolj vroče. Videti je na pr. na cerkvi

„Notre dame“, „St. Genevève“ in drugod. Seveda je najti tudi na vseh javnih poslopijih in na spomenikih. Skoro sem se že nadejal, da ga najdem tudi nad uhom na pokopališče. Vender tam ga ni; a je sledeči jako umesten nadpis:

„Qui credit in me, etiam si mortuus erit, vivet.“ (Kdor v mene veruje, bode živel tudi po smrti.)

Ko stopiš notri, si presenečen na tem pogledu. To ni „mirodvor“, ampak je celo mesto miru in večnega počitka prava „nekropolis“. Ulice se ti odpirajo na vse strani, grobnica stoji do grobnice; ni videti raztresenih grobov mej travo in zelenjem, kakor pri nas, ampak kapelica stoji pri kapelici, večje in manje, po redu kot hiše po ulicah monumentalne in preproste. Vsaka ima svoj nadpis, ime obitelji, za katero je postavljena, ali pa ime kakega slavnega moža, kateri tukaj počiva („ci gît“). Vse to je razporeženo na malem griči, s katerega je lep razgled po pokopališči in po Parizu. V središču stoji cerkva. Število vseh spomenikov je nad 20.000. Leta 1804 začeli so tukaj pokopavati in od tačas je izročeni že nad milijon ljudi tukaj

materi zemlji. V početku 18. stoletja bil je ta grič lastnina jezuita o. Lachaise, in od tod mu je sedanje ime. Skoro vsi znameniti ljudje, ki so umrli v tem stoletju v Parizu, počivajo tam. Spomniti hočem samo nekatera imena:

Arago Dominik, slavni fizik; Auber, skladatelj; Balzac, romanopisec; Beaumarcheis, pisatelj, znan po svojih veseloigrah „Le mariage de Figaro“, in „Le barbier de Seville“, Beranger, pesnik; Bibesco, knez vlaški; Bruat, admiral, ki se je odlikoval v pomorskeji bitki pri Navarinu; Cherubini, skladatelj cerkvene in operne glasbe; Chopin, skladatelj in virtuoz na glasoviru; Cousin, filozof in pisatelj; Delacroix, slikar; grofinja Demidova ima najlepši spomenik na celem pokopališki; hram od marmorja. Njen praded bil je kovač, ter je našel one bogate rudnike Kolibske v Sibiriji, kateri so pripomogli rodbini do največjega bogastva na Ruskem. V grbu se zato nahaja kovaško kladivo. Dorian, minister za časa obleganja Pariza; Etienne, poslanec; Foy, general pod Napoleonom I.; Guy-Lussac, kemik in fizik; Habenek, ravnatelj velike opere. Heloisa in

Abelard; ta dva zaljubljena prav za prav nista tam pokopana, ampak stoji samo sarkofag, ki ga je dal Abelard še za svojega življenja za sebe in za svojo ljubico za oba z njunima podobama napraviti. Znana je bržkone mnogim zgodovina Heloise in Abelarda. Ta je bil mej najslavnejimi učenjaki dvanajstega veka. Kanonik Fulbert v Parizu vzel ga je v svojo hišo, da bi poučeval njegovo nečakinjo, lepo Heloiso. Začne se mej njima goreča ljubezen; Abelard pobegne z ljubico v Bretanjo. Ljubezen ni ostala brez nasledkov. Stric, ko je to zvedel, se je strašno razsrdil, privolil je na videz v ženitev, velel jima, da prideta v Pariz, a tam se je maščeval nad Abelardom. Morala sta se ločiti Abelard in Heloisa, ter oditi vsak v svoj samostan, kjer sta tudi do smrti ostala. 700 let je od tega, a njini spomenik je ostal zmirom najbolj priljubljen na pokopališči posebno za — zaljubljene.

Lehko bi našteval še cele vrste slavnih mož in žen, ki leže tukaj, vendar morem gledati, da pridem h koncu. Dostavljam še, da je tam sarkofag najslavnejega pisatelja francoskih pravljic Lafontaine in slavnega dramatika Molièra. Potem

počiva tam vojvoda Lebrun, katerega je imenoval Bonaparte tretjim konzulom. Lesseps, slavni graditelj sueškega prekopa postavil je nadgrobno kapelo za svojo rodbino. Racine, največi francoski dramatik, tudi ima tam svoj grob. Znana rodbina Rotšild ima tam svojo grobnico. Thiers, bivši predsednik republike, ima zajedno z rodbino svoje žene Dosne preprosto rakev.

Za komune obsedli so pokopališče ustajniki, a 27. maja 1871 so ga prevzeli vojaki z naskokom. Komunarde, katere so ujeli pri tej priliki, postrelili so precej ter so jih na istem mestu pokopali. Tam še vsako leto njihovi somišljeniki delajo razne demonstracije, o kojih čitamo včasih po novinah.

XXI.

22. avgusta.

Najstareja kraljevska palača v Parizu znana je po celem svetu pod imenov „Louvre“. V njej so stanovali francoski vladarji skoro zaporedoma tri sto let. Dan današnji služi za muzej, kateri je največi in najvažnejši na Francoskem ter sam po sebi takorekoč objemlje jedno celo razstavo.

Vsa poslopja Louvra in Tuilerij zajedno z notranjimi dvorovi pokrivajo 195.000 □ metrov prostora, tako da predstavljajo največjo palačo v Evropi. Stavba je izdelana v renesančnem slogu, prvem na Francoskem. Ime prihaja baje od besede „lupara“, to je volčja koča, kakeršna je po starih nezanesljivih sporočilih stala za Merovingov na tem mestu. Zanesljiva sporočila začenjajo s trinajstim vekom. Leta 1204 obnovil je Filip Avgust star stolp, ki je stal tam ter mu pribavil jak grad, da se more iz njega braniti obrežje reke Seine, a tudi strahovati mesto samo. Nadalje branili so v njem državni zaklad in napravili državno ječo.

Karol V. (1364—80) preustrojil le Louvre v kraljevo rezidencijo, a ni ostal v njem mnogo časa. Potem se je začel grad opustoševati, dokler je Franc I. sklenil obnoviti ga ter je v ta namen poklical umetnike iz Italije. Smrt ga je prehitela prej nego je mogel zvršiti. Henrik II. je nadaljeval obnavljanje. Po njegovej smrti se je preselila v Louvre vdova Katarina Medici. Ta je začela zidati blizu do svoje palače drugo, imeenovano Tuilerije. Henrik IV. je hotel zjediniti ti dve palači, ter je

dal postaviti mej njima galerije. A to je bilo samo za silo in ni dobro sodilo k obema stavbama. Ljudevit XIII. in XIV. sta storila dosta za notranje okraševanje teh palač. Potem je spet prišla doba, ko so čisto zapustili obe stavbi, tako da sta bili kakor stara podrtina, v katerej je gnezdila razna dvo- in štirinožna nesnaga. Še fasade niso poštedili, nego so prilepili do nje neznatne hiše in hleve. Za to, kar se je godilo znotraj, se ni nikdo brigal, celó krov so pozabili popraviti, tako da je bilo vse pristopno dežju in snegu. Ljudevit XV. dal je zapoved, da se Louvre očisti, ali ni mnogo koristilo, dokler se ni konzulat po uničenji kraljevske vlasti energično poprijel, da odstrani znotranjo in zvonanjo nesnago popolnoma, da napravi iz Louvra muzej, v katerem so hranili zaklade umetnostij, ki so jih nagrabili v italijanskej vojni.

Napoleon I. hotel je zopet po starej ideji francoskih kraljev Louvre zjediniti s Tuilerijami. A ker stoje te stavbe v neravnej liniji, bilo je težko. Tudi so se nahajale mej njima druge mestne hiše. Te so vendar odstranili ter na izpraznjenem mestu postavili slavolok v spomin cesarjevih zmag. Znaten

del galerij, ki bi spajale severno krilce jedne palače v drugo, bil je postavljen, a južni bil je komaj začet, ko je palo carstvo Napoleonovo.

Napoleon III. je nadaljeval delo prvega soimenjaka, a skončano je bilo l. 1868. Od časa Napoleona I. služil je Louvre samo za svrhe znanosti in umetnosti. Tisti oddelek, v katerem se je hranila bogata knjižnica, zažgali so komunardi ob jednom s Tuilerijami, a druge še bogateje oddelke so rešili požara sami uradniki istega zavoda. Tako se je po sreči ohranila ta bogata zbirka nenadomestnih izdelkov umetnostnih od različnih narodov in časov.

Sledeči pregled lourskih muzejev naj vsaj deloma nadomesti podroben opis, kateri bi moral obsezati — celo knjigo — cel zvezek. Prizemno se nahajajo: 1. Muzej asirskih in feniških kipov; 2. egiptski muzej; kiparstvo srednjega veka in renesance ter kristijanske in židovske starine; 4. moderni kipovi v šestih dvorinah; 5. zbirka bakrorezov; 6. muzej starodobnih kipov v štirih dvorinah. V prvem nadstropji so: 1. Muzej manjih egiptskih starin; 2. etručanske in grške starine;

3. collectio Campana, etruščanske in grške posode ter Pompejske starine v 13 dvoranah; 4. sedem dvoran raznih starin kaldejskih in drugih; 5. muzej drobnih predmetov od slonove kosti, lesà, alabastra, stekla, kristalov, miniature, bižuterije, dragocenosti itd. v devetih sobanah; 6. muzej risanja; 7. dvorana starega brona; 8. zbirka la Caze raznih slik; 9. muzej slik v najstih dvoranah. V drugem nadstropji: 1. Dopolniteljna zbirka slik v treh dvoranah z modernimi proizvodi; 2. pomorski muzej v 14 sobah obseza vse predmete, ki se potrebujejo pri vožnjah po morji ter etnografičen muzej.

Da bi mogel človek vse to pregledati, trebalo bi več tednov. A ker mi je ostalo časa samo dva dni pred svojim odbodom, obiskal sem samo muzej starodavnega kiparstva in galerijo slik. O njih bom torej v teh pismih nekoliko povedal, pustivši drugo za kako novo priliko, ako Bog dá, da zopet vidim Pariz.

„Musée des marbres antiques“ je poln slavnih proizvodov stare umetnosti. Najpoprej stopimo v tako zvano „kariatidno dvorano“, v kateri je slavil Henrik IV. dne 24. avgusta l. 1572.

— torej ravno jutrnjega dne je obletnica — svojo svatbo z Margareto de Valois, (Bartolomejeva noč.) Tukaj je tudi on ležal na mrtvaškem odru, usmrčen po Ravaillacu l. 1610. L. 1660. je davalo ravno tukaj predstave Molièrovo dramatično društvo, a igral je tudi slavni dramatik sam. Ime je dobila ta dvorana po Kariatidab, štirih ženskih kipovih, kateri drže tribuno. Ti so mojstersko delo Goujonsa. Na prvi pogled vidiš orjaka Herkula s sinom Telefom. Ob stenah so: Platejski levi, pijan Bah, Venera v kopelji, Jupiter, Aleksander Veliki in drugi. V sredini je velika posoda za vodo z Gorgonsko glavo. Ti kipovi so deloma iz pentelskega, deloma iz Pariškega mramorja.

Druga dvorana nosi ime po kolosalnem kipu reke Tiber z Romulom in Remom. V sredini je Diana s košuto, donesena iz Verzajla, delo nekega grškega umetnika, kateri je bržkone živel v Rimu. Ob steni je solučna ura (časovnik) z dvanajstimi božjimi glavami, imenovana „astrologičen oltar Gabijski“.

V tretjej gladiatorskeje dvorani so predstavljeni borgeški borci od kiparja Agazija iz Efeza;

jako slavno delo, o katerem piše znani estetik Lübke v svojem delu „Zgodovina plastike“ zelo pohvalno. Estetik Waagen drži ta kip za najizvrstnejši proizvod stare skulpture, kar se nam jih je obranilo: Tukaj je videti tudi Marzija, privezanega na drevo, da režejo kožo ž njega pri živem telesu po zapovedi Apolona.

Dvorana Minerve ima ime po kipu, ki se je našel od te boginje v razvalinah neke vile blizu Velletri. To je najznamenitejši kip, ostavljeni od te boginje iz starega veka. Star sarkofag z devetimi muzami, Herkul kot otrok, poprsje Homerja in še več drugih slavnih skulptur mogel bi naštetih v tej dvorani.

Dvorana Melpomene (muze tragedije), ogromen kip, kateri je poleg Venera Milonske, ki se nahaja v sledeči dvorani, najvažnejši umetniški proizvod v Louvru. Utisek obeh je velikansk; posebno bi se dalo mnogo reči o Veneri. Ta kip je brž ko ne iz Skopasove šole. Našli so ga leta 1820 na otoku Melos. Dajmo besedo Waagenu kateri piše v svojem delu „Umetna dela v Parizu“ o njem takole:

„Akoravno je izražen značaj boginje ljubezni jako jasno, vendar je celo vzpodobljanje nenavadno velikansko, resno in blagorodno. Samo od pasa nizdolu oblečena, stoji v zavesti sigurne zmage, glavo na kviško, jako ponosno. Gole oblike so polne veličja in izraza v priprostih črtah, ter spominjajo na okroglaste proizvode Partenona, a ž njimi je zedinjena čista naivna, nežna in zdrava mehkost in polnota. Ker zedinjuje ta kip te toliko težko se spadajoče lastnosti, za to nam je posebno dražesten, kakor nobeden drug iz starega veka ohranjen v takem razmeru. Obličje boginje je polno duševnega dostojanstva* itd.

A o Melpomeni govori isti estetik tako-le: „Arhitektonično stroga skulptura se je tukaj najlepše spogodila s predpisi pozneje svobodne umetnosti. Uzvišena resnost in tisti zunanji mir, ki je svojstven pravej naudušenosti, izrazujeta se na velikih blagorodnih črtah po lici, čijega strogost se vendar omehčuje z lepo polното zaokroženja in vseh oblik.“

Potem slede dvorane Psihe, Adonisa in Hermafrodita. V dvorani Medéje stoji sarkofag

z lepimi skulpturami, predstavljajočimi maščevanje Medéje: Glauka dobi otrok Medéjinih otrovano sva-tovsko obleko; otrov začne delovati. Glauka se valja po svojej postelji v strašnih bolečinah, kar je predstavljeno z največim umetniškim vzosom in jako izrazito; a od zadnjih dveh podob predstavlja jedna Medéjo, ko hoče umoriti svoje otroke, druga pa ko se odpelje z vozom, pred katerim so upre-ženi zmaji.

Dvorana Fidija je tudi jako zanimiva zaradi grških izvornih kipov in relifov, ki se tam naha-jajo, pa tudi starih nadpisov na mramorja od leta 457. pred Kr. donešenega iz Aten in iz drugih grških mest.

V Mitra sovej dvorani, katera se tudi ime-nuje dvorana „štirih letnih časov“, razdeljeni s stebri na štiri prostore, nahajajo se kipovi rimskih cesarjev in cesaric. Zanimiva je Mitrasova žrtva; potem Hadrijan in Sabina predstavljena kot Mart in Venera. Hrastova vrata, lepo izrezljana iz leta 1658. V sredini je ogromen kip Marka Avrelija.

Završimo z dvorano Avgusta, v katerej stoji krasen kip istega cesarja, kip Germanika

z želvo v položaji Merkurja. Mesalina in Britanika ter še mnogi drugi kipovi. Jeden sarkofag, ki sicer ni nič posebnega, zanimal me je zaradi tega, ker je donesen iz Makedonije. Mislil sem si pri tej priliki, koliko starin se nahaja po onih krajih, kjer žive na Balkanskem poluotoku Srbi in Bolgari, a kako malo se je dosedaj posebno pri poslednjih storilo za zbiranje teh velevažnih predmetov. Skoro vsako ped zemlje krije tukaj kako zgodovinsko drobtino; samo je treba pobrati in spraviti. Francozi in drugi obrazovani narodi na zapadu iščejo po vseh kotih sveta starin, in jih prenašajo z velikimi stroški v svoje domače muzeje, a na Balkanu, kjer leže tako, da rečem pred nosom važni starinski predmeti, zmeni se le redko kdo za nje. Koliko se je že našlo starin v evropskeji in azijskeji Turčiji, pa vse so šle drugam, tako da so za muzej v Carigradu ostali samo najneznatnejši predmeti. Odkar so izpodrinile turško vlast na zapadneji strani mlade balkanske države, bilo bi pričakovati, da se bodo same bolj pobrigale za starine na domačej zemlji. Pa nobena izvzemši morebiti v nekem oziru Grško, ni razven lepo napisanih pravil o zbiranji

starin, še skoraj nič važnega v svojih muzejih izpostavila. Ako bi se ta pravila strogo izpolnjevala, tedaj bi se muzeji mogli s časom še popolniti z več ali manj znatnimi starinami. Sicer se pa zamuda menda v nobenem oziru ne da tako težko popraviti, kakor baš pri arheologičnih zbirkah. Starine neso kakor gôbe, ki rastejo po dežji. Njih je zmerom manje; a tisti, ki prej pride, ne samo prej melje, nego včasih jedino on kot prvi melje, drugi pa za-
stonj čakajo.

Francozi so — kakor se vidi že iz tega fragmentarnega opisa — čas dobro uporabili; popolnili so svoje zbirke tako, da se te lahko prištevajo najbogatejim na svetu; imajo mnoge dragocenostij, za katere jih zavidajo vsi drugi narodi, ker jih za noben denar v izvorniku ni več dobiti. O nekaterih dragocenostih bom govoril še v sledečem pismu.

XXI.

24. avgusta.

Na potovanji imel sem priliko v Monakovem videti letno razstavo umotvorov vseh narodov v kraljevej steklenej palači. Čudil sem se krasoti poje-

dinih slik, katere so mi mej 1507 izloženimi slikami posebno dopadale. Bogata je bila ta razstava, strokovnjaki so jo povsod dosta hvalili, a nestrokovnjaki so poslušali njih pohvale ter — kakor navadno s kimanjem izrazovali svoje soglasje.

Ako to velja o Monakovski slikarski razstavi, kaj še-le porečemo o Pariški! O slikah v palači lepih umetnostij v samej razstavi sem že nekaj besed — „črhnil“, drugače se pač ne morem izraziti o svojem površnem opisu tega oddelka, ako vzamem v poštev, koliko bi se še dalo pisati o njem, koliko bi se moglo govoriti z estetičnega stališča, koliko z umetniškega in koliko nazadnje s stališča navadnega človeškega razuma, kateremu je na razpolaganje zdravo oko in prirojen zdrav ukus.

Sedaj ko je na vrsti, da pišem o galerijah slik v Louvru, se tudi ne bom mogel ravnati po načelu: „non quantum sed quale“ (ne koliko, ampak kakšno), nego si bom postavil svojo zaščito narobe, da ostanem dosleden v svojih opisih, kateri imajo namen predstaviti cenjenim čitateljem bogastvo razstave in Pariza v obče, ne da bi mogel

podrobno govoriti o važnosti, ceni in dostojanstvu posameznih predmetov.

V prvem nadstropju se nabaja dvorana dragocenosti (salle des bijoux). Notri je mnogo zlatih dijamantov, prstanov, napestnic, amuletov, verižic, kolierov itd., še iz srednjega veka in iz renesance.

Skozi železna vrata, ki so sama po sebi kot umotvor vredna, da si jih ogledaš, stopiš v galerijo Apolona, ki je 70 m dolga in sluje kot najlepša v tej palači. Ime je zadobila po glavnej sliki v sredini: Apolon, zmagovalec Pitonske kače. Po stenah mej okni so omarice, v katerih se hranijo prekrasni umetnostni zakladi iz „emaila“, delo izza jako starih časov, iz 12. do 16. veka. Med njimi sem zabeležil stare žepne ure, skledice, zrcala, ščite, oklepe, podobe itd. V jednej omarici so zbrana različna okrašenja za roke, vrat, glavo in pas, ki jih je nosila Marija Medici. Šlem in ščit Karla IX. in Henrika II. so tudi videti; ravno tako zapone od plašča sv. Ljudevita in jeden prstan tega kralja, Meč in ostroge Karla Velikega leže poleg mramorne mize, na katerej je prostrt zemljevid Francije od

l. 1684. V jednej omarici sredi galerije je krona Ljudevita XV., razne lepe posode in jedna kutijka (škatljica) kraljice Ane Avstrijske. Tam stoji tudi močna škrinja, dobro okovana, v katero spuščajo po noči stekleno omaro, nad njo visečo, ž ostanki francoskega koroninega zaklada. V njej se nahajajo: dijamant, imenovan „regent“, ki je peti mej vsemi velikimi dijamanti, ter se ceni na 12 milijonov frankov; meč Napoleona I., na katerem je dijamantov za dva milijona; rožen dijamant, ura Ljudevita XIV., podarjena mu od Deja algirskega.

Iz Apolonove galerije pridemo v pravo galerijo slik, katera je najvažnejši oddelek v Louvru in zavzema mej vsemi podobnimi galerijami odlično mesto. Broji nad 2000 slik iz različnih šol: največ iz italijanske, iz flanderske in nizozemske.

„Salon carré“ je zopet prvi mej drugimi, ker se nahajajo v njem najslavnejše slike vse galerije. Zato je v njem tudi cel dan polno slikarjev in slikaric, ki posnemajo razstavljenе podobe. Tukaj je slavni izvornik od Tiziana: Polaganje Krista v grob. Potem Paolo Veronese: Jupiter uničuje

prestopnike s svojimi strelami. Rembrandt: Brezmadežno spočetje Marijino; ta prelepa slika kupljena je iz zbirke maršala Souлта za 615.000 frankov. Raffael: Madona s spavajočim detetom Jezusom. Pavlo Veronese: Obed pri farizeji Simeonu iz l. 1570. Murillo: Sveta obitelj. Raffael: Sveti Miha in sv. Jurij. Od istega: Velika sveta obitelj; potem še jedna: Devica z otrokom Jezusom znana pod imenom „la belle Jardinière“ (lepa vrtnarica), katera slika je že brezbrojnokrat kopirana in v bakrorezih umnoževana. Leonardo da Vinci: Devica Marija, dete Jezus in sv. Ana. Največa slika v galeriji je pa od Pavla Veroneškega (Cafari): Gostija v Kani-Galileji; visoka $6\frac{1}{2}$ m, široka blizu 10 m. Slikar je naslikal v tem velikanskem in slavnem umotvoru obraze nekaterih znamenitih oseb svojega veka: Alfonza Avalonskega, Eleonore Avstrijske, Frana I., Solimana I., Viktorije Kolonjske, Karla V. in druge. Pa tudi sebe in najslavnejih slikarjev beneške šole ni pozabil; njih obraze razdelil je mej godce, ki svirajo pri gostiji: sam igra violino in je oblečen v belo obleko, Tizian igra bas, a Basano flavto.

Sledi „Galerie des sept mètres“, katera nosi svoje ime po širini sedmih metrov. Jako polna izraza je slika od Mantegne: „modrost pre-maga strasti“, in pa od istega: „Madone de la victorie“. Giotto je preuzorno in verodostojno predstavil sv. Frančiška, ko prejema rane Kristove. Gozzolijev sv. Tomaž Akvinski predstavlja nam živo duhovno zmago modroslovca. Giovanni da Fiexole slika venčanje Marijino in čudeže sv. Dominika; ta je, kakor pravijo estetiki, najlepša slika tega umetnika. Lo Spagnol freska iz vile Maljanske pri Rimu, predstavljajoča v vzvišenem zmislu Boga očeta in evangelije. Kupili so to fresko za 200.000 gld.

„Grande galerie“, dolga 300 m obseza italijanske, španjske, vlamske, holandske in nemške slike. Mej italijanskimi sem zabeležil: Albertini: Madona z detetom. „Zadnja večerja“, kopija od slike Leonarda da Vinci iz refektorija pri „Maria dela grazia“ v Milanu. Od istega umetnika je „Bahus“. Bonifacio: Lazarovo ustajenje od mrtvih. Vasari: Objavljenje Mariji. Ta slika napravi tako velik utis in predstavlja tajinstven pri-

zor iz svetega pisma tako ginljivo, da se človeku pri daljnem gledanji in razmišljevanji vzbude najreligioznejša čutila, ter da se more samo z rosnim očesom ločiti od te rajske slike. Ravno protivno, strašen, odvraten prizor je izražen v P. Veronesijevej sliki: „Razdejanje Sodome“. Iz prejšnje slike ti sije nasproti blaginja, blagoslov božji, udanost v voljo Vsemogočnega; iz zadnje pa kazen, prokletstvo, pregrešnost in njen plod. Tizian: učenci Kristovi v Emavsu; venčanje Kristovo s trnjem. Te dve sliki ste veren izraz svetopisemskih dogodov, kakor si jih more naslikati samo najplemeniteja fantazija.

Od španjskih umetnikov so najslavnejši: Ribera: Pastirji molijo pri jaslicah; Krista polagajo v grob. Murilo: brezmadežno spočetje Marijino; Madona z rožnim vencem; „vierge au Cha-pelet“. Za poslednjo so plačali 10.999 frankov. Rojstvo Marijino. Velasquez: podoba Don Pedra de Almira itd.

Mejnizozemskimi slikarji je na prvem mestu Rubens, kateri je naslikal celo vrsto podob, tikajočih se proslavljenja Marije de Medici in Hen-

rika IV. Historične osebe so posnete po življenji, a pri njih se nahajajo mitologični in drugi fantastični obrazi in celi prizori; n. pr. vladanje kraljice, kjer je ves Olimp zbran, da jej svetuje in pomaga pri izpolnjevanji njene zadače. Sreča vladarstva: Kraljica sedi na prestolu z žezlom in tehtnico, pri njej Minerva in Amor. Geniji nauka in umetnosti naslikani kot krasni otroci, prejemajo svetinje in lovorike. Takih skupin in fantastičnih prizorov je polno. Zadržaj je torej treba ločiti od oblike; ta je umetniško lepa, a predmet je včasih prisiljen. Od Rubensa je tudi: „zbor pri božjej poti“. V tej sliki so predstavljeni strastni prizori, ki se gode včasih ob takih prilikah celo na hladnem severu. Da je še le videl, kako se godi na vročem jugu, bil bi Rubens odložil kist, pa bi bil gledal in se ž njimi veselil prav po domače, podobno onemu stenografu, ki je bil toliko naudušen od besed slavnega govornika, da je pozabil svojo dolžnost, ter uteknil svinčnik za uho, pa poslušajoč zrl v razžarjeno obličje govornika. — Van Dyck je dobro naslikal Karla Ljudevita, vojvodo bavarskega, in Roberta, vojvodo kumberlandskega. Od istega je: sv.

Devica „au Donateur“; kakor tudi: Venera zahtevajoč od Vulkanu orožje za Enejo. Franc Hals naslikal je znamenitega filozofa Descarta; in še tri druge slike so od njega, katere so bile kupljene za 100.000 frankov.

O dvorani „de l' école française“ bi se dalo več povedati, kakor o vsaki drugi. Vender zdi se mi, da so iz tega oddelka vzeli več slik v razstavo, ter so jih izložili v onem delu palače lepih umetnostij, kjer se predstavlja stoletnica umetnosti francoske, o katerem sem nekoliko že poprej pisal. Naj objavim tukaj samo še sledeče: V dvorani, imenovanej „salle des états“ nahajajo se slike francoskih slikarjev devetnajstega veka. Od Ingresa: apoteoza Homerjeva. Delacroix: Zajetje Carigrada po križarjih; od istega: pobijanje kristijanov na Kiosu za časa grških borb za osvobojenje leta 1822. Od istega: Žene v haremu. Prud'hon: Krist na križi, Greuze: Mlada deklica. Chardin: Benedicite: Nattier: Magdalena. Couture: Rim za propadanja. Leopold Robert: žetva v pontijskih močvarah itd.

V dvorani „des sept — cheminées“ so vredne posebno sledeče slike, da si jih pogledamo: Antoine Jean Gros: Bonaparte obiskuje bolnike ob priliki kuge v Jafi. J. L. David: podoba Pija VII. Gospa Lebrun: podoba njena in njene hčere. Prud'hon; božja pravičnost in maščevanje. David: Sabinke, stopajoče mej boreče se Rimljane in Sabine.

Na zadnje še treba spomenoti lepo zbirko „La Caze“, katero je sporočil doktor istega imena Louvru pod tem pogojem, da se nikdar ne bo raznesla, ampak da ostane skupaj, kakor jo je on sestavil. Obseza proizvode francoskih in nizozemskih umetnikov.

S tem smo prišli brzo do kraja iz jedne dvorane v drugo, kolikor je pač mogoče videti, če gre človek dvakrat notri gledat. Ako hodiš sem ter tja in upiraš pazljivo svoj pogled zdaj v to zdaj v ono sliko, postane po preteku treh ali štirih ur ne samo oko čisto utrujeno nego tudi noge začnejo pešati. A od tega bogatega zaklada, ki si ga razgledoval, ostanejo le one slike najbolj žive, od katerih si že poprej videl kopije, ali pa so ti znaue po zadržaju

historičnem, svetopisemskem in mitologičnem. Na drugo se spominjaš samo tedaj kadar odpreš spet svojo beležno knjižico in prečitaš utiske, kakor si jih v onem trenutku z nekolikimi besedami zabeležil, ko si imel sliko pred očmi.

To pismo je kratek posnetek iz te knjižice in pa iz kataloga, po kojem sem se rokovadil zagledajoč bogate zbirke v krasnih dvoranah velikanskega Louvra.

XXII.

25. avgusta.

Predno ostavim Pariz, grem še jedenkrat v razstavo, da si pogledam zadnjič najvažnejši oddelek, ki se more smatrati središčem razstave, ker gospoduje nad drugimi po svojej obširnosti, blesku in bogastvu, kakor zvunanjem tako zuotrajnem. Za Eiffelovim stolpom je to najzanimivejši objekt; a ako sem odložil opis njegov na zadnje dni, storil sem zaradi tega, da bi si mogel napraviti, po večkratnem gledanji in razgledovanji, o njem kolikor mogoče popolneji pojem, ter da bi ga mogel vsaj v

bistvenih črtah predstaviti cenjenim čitateljem. To je namreč industrijalna palača z osrednjim dômom z narodnimi rokotvorinami, z raznimi oddelki za francosko in inostransko industrijo.

Osrednji dôm (Dôme central) predstavlja se zares veličastno po vsej svojej zvonajnosti, po svojej arhitekturi. To je nekaj teatralnega, bliščečega in leščečega, kakor bram čarovnic, kakor nekoje mitologično svetišče. Uhod je posebno bogato okrašen, kakor da bi bil posipan z dragimi kameni, vse se blišči v raznih bojah, v zlatih, rudečih, rumenih, tako, da v oči bôde in jih skoro utruji. Nad glavnim uходом je Pariški grb in svetilnica za električno luč, ki priliča velikemu biserju. Po svodu stoje sohe, predstavljajoče razne genije, a na vrhu angelj slave.

Takov je, površno povedano, splošni utisek zvonajnosti; a ne manje velikanska je vsa notranjost dôma. Slikarije so čudesne; na vrhu svoda se razprostira velika trobojna kokarda, iz katere švigajo ognjeni jeziki; okolu in okolu bliščeče se zvezde, pa razne alegorične podobe, predstavljajoče razne narodnosti sveta. Po velikanskej okroglej

dvorani napravljene so tribune za rokotvorine iz Sevra. Ta dvorana ima v premeru 30 metrov. Med drugimi predmeti precej pada v oči pav z razšopirjenim repom visok $3\frac{1}{2}$ m in širok blizu 2 m. V prvem nadstropji izloženi so gobelini. Videti so različna alegorična okrašenja, zastori, tapete itd., kakor so bili napravljeni za dvorane v Elizejskih palačah, v dvorani Apolona in drugod. Vse to je delo slavnih mojstrov: Gallanda, Lavastra, Lefevra, Ehrmana in drugih.

Srednja galerija je široka 30 m, dolga 170 in visoka 30 m. Na obeh straneh ima arkade v različnih oblikah, katere vodijo do posebnih oddelkov, kjer so izloženi proizvodi francoske industrije. Vsaka arkada ima takošna okrašenja, kakoršna odgovarjajo predmetom, izloženim v onem oddelku; n. pr. tam, kjer je izložena pobišnina, vidijo se pri uhodu krasni zastori, kjer je orožje, naslikani so pri uhodu vitezi v železnih oklepih, kjer so ure, vidimo peščeno in solčno uro; kjer so železni izdelki, so vrata od umetno kovanega železa itd. V tej izložbi je dosta jako redkih in dragocenih predmetov: paviljon od

porcelana od Havilanda; kiosk od Lionske svile; visoka soha sv. Mihaela od bronca.

Kdo bi mogel izbrojiti vsaj nekaj teh prekrasnih izdelkov iz mozaika, emajla, fajance in gline! Lepih oltarjev, (n. pr. iz cerkve v Trioullier), mramornih soh in posod (od Cantinijs v Marzeju), svilenih in metalnih izdelkov se ne moreš nagledati, niti se ne moreš dosta načuditi napredku francoske industrije v vsakej stroki.

Mej oddelki za inostranno industrijo je po abecednem redu prvi avstrijsko-madžarski. Objema 2291 □m. Razven tega oddelka je še na Orsayevem nabrežji pri Seini mesto od 300 □m opredeljeno za izložbo avstrijskega žita in drugih poljskih plodov. Kar se tiče industrije, mora se vsakdo o njej pohvalno izraziti, če ravno se po množtvu razstavljenih predmetov ne more meriti z mnogimi drugimi državami, posebno ne z nekaterimi od onih, ki so službeno zastopane.

Belgijski oddelek meri 3666 □m. Ne samo tukaj, nego tudi v galeriji mašin, o kojoj bom go-

voril pozneje, je Belgija znamenito zastopana, in še v nekaterih drugih oddelkih, tako da zavzemajo belgijski proizvodi vkupno 11.000 □m prostora.

Veliko-Britanija zavzema pa vkupno celo 25.000 □m. V sami industrijni palači jej je na razpolaganje 4062 □m. Okrašenja so povsod napravljena v narodnem slogu in vidi se, da so posvetili posebno skrb ravno ornamentiki v vseh angleških oddelkih. Tudi njene kolonije so obilno zastopane, tako da jim je pretesno prostranstvo od 1083 □m, katerega jim je opredelila razstavna komisija. Nova Zelandija, Angleška Indija, Viktorija, otok Mauriški in druge kolonije so poslale mnogo proizvodov domače industrije, pa bi jih bili poslali še več, da so dobili na razpolaganje več prostora v razstavi.

Dansko in Nizozemsko imata prostora le po nekaj stotin kvadratnih metrov.

Rusija in njeni razstavljalci so dobili na razpolaganje 3000 □m v raznih palačah. V industrialnej imajo 1875 □m. Zvunajno lice ruskega vestibula je posnetek uhoda Kremlskega. Tudi na drugih mestih so videti okrašenja v narodnem

slogu. Izloženih je dosta ruskih proizvodov: umetno izdelanih kož severne divjačine, tkanin, izdelkov od srebra, zlata, jantara itd. Iz vsega se vidi, da je zemlja bogata, narod delaven, sposoben za vsako stroko industrije. Ako Rusija ni mogla še doseči zapadnih narodov v tem ali onem oziru, vendar ima po drugi strani zakladov, bogastva in narodnih svojih posebnostij, (specijalitet), za katere jo smejo drugi narodi zavidati. Že v jednom od prvih pisem sem govoril nekoliko o njej; dostavljam še to v dopolnjenje in razjasnenje svojih prvih utiskov, kateri so bili preveč površni. A razume se, da tudi sedaj ni obča razsodba polna, a kamo-li mnenje o pojedinih strokah. Imamo še dosta videti, pojdimo naprej, da dobimo vsaj obče utisek bolj o množtvu, kakor o kakšnosti razstavljenih rečij iz raznih dežel.

O Srbiji sem že v prvih pismih obširneji govoril.

O Švicariji se priznava, da je dostojno zastopana. Kot soseda in drugarica po republikanski upravi zmatrala je za svojo dolžnost, pokazati, kaj premore. Industrijalen oddelek zavzema 1812 □m.

A ukupno jej je odmerjeno v razstavi na raznih prostorih 6000 □m. Znano je tudi, da je zavezni svet v Bernu dovolil v svrbo Pariške razstave za potrebe švicarskih razstavljalcev 455.000 frankov. A ta denar se je modro in koristno uporabil, tako, da Švica nikakor ne bo imela povoda obžalovati, da je izdala tako znatno svoto za to svrbo.

Italija ni niti polovico tako dobro zastopana kot Švica. Tudi zavzema vkupno samo 3500 □m v razstavi. Najvažneje proizvode italijanske nahajamo v galeriji mašin.

Severna Amerika je pač pokazala sijajno, kak napredek je storila v vsakem oziru: v industrijalnem oddeku razpolaga z 3125 □m. Jako veliko strojev ima v dotičnej galeriji. Vsega zavzema okolu 8000 □m v raznih skupinah razstave. Poslaniška zbornica in senat sta bila glasovala za svoto od 225.000 dolarjev za razstavo, a udeležba je službena kakor pri Švici in Srbiji.

Službeno je zastopana tudi Luksemburška a razume se v malem razmeru. Tem večje so pa simpatije, ki jih goji znaten del prebivalcev do Francoske. Objema 208 □m.

Rumunška ima v tem oddelku 416 □m, a na Orsayevem nabrežji še 200. Narodne nošnje so krasne, ukus dober, in izbor precej velik. Še vojaške uniforme neso pozabili izložiti, katera sicer dosta priliča Francoskej; pri uhodu stojita dva vrla „dorobanca“ v naravnej veličini, kakor na straži. Marsikatero oko se v prvem trenutku izmami; videl sem ženske rahlih živcev, ki so se ne malko stresle pred temi stražarji, kajti cela postava vojaška je prav posneta, a uniforma je „živa“; ta pa baje posebno upliva na rahle živce, čeravno je telo — mrtvo! — Pa preidimo zopet k bolj prozaičnim rečem: Tam stoji cela piramida od soli, kakoršna se koplje na Rumunskem. Pri njej pa vise po omarah obdelane kože, — usnje, podplati itd. Žebļjev in cvekov tudi ne manjka. To je vsaj prozaičen dodatek k „idiličnemu“ razlaganju ženskih skrivnostij.

Portugalska je tukaj skoro slaběji zastopana, kakor pa na Orsayevem nabrežji. Kakor tukaj mikajo ušesa ubrani glasovi Portugalca, ki poje pri glasoviru svoje narodne pesni, tako tam prijetno dè očesom jedna krasna stavba iz te dežele, ki je napravljena kakor iz sladkorja — vitka, lahka in

zala. Ta je mej stavbami drugih dežel skoro najlepša; ima portugalski slog Ljudevita XV. V istem slogu je napravljenih nekaj monumentalnih stavb v Lisabonu. Meri 500 □m.

Španija se predstavlja posebno lepo v vojaških uniformah. Te so mi boljše dopadale nego francoske in boljše nego katere druge od znanih mi uniform. Ako se obleče v nje oseba, katerej pristojajo, potem bi tudi jaz na drago srce vskliknil: „Stolz liebe ich den Spanier“. A kaj bi še le rekla ti, lepa čitateljka? Morebiti iste besede, samo da bi bil poudarek bolj na drugi besedi. — O španjskeji industriji se mi je dopadel posebno ukus, ki ga imajo tamošnji zlatarji. Potem je prav nežnih primerkov za vezenje, (dentelle aspagnole), katere veljajo po celem svetu kot „specijalitete“, španjsko usnje (od Cordone). V obče je rokotvorstvo jako razvito in njega proizvodi imajo visoko ceno.

Še San-Marino ni izostalo. Prostor odmenjen tej deželici meri 208 □m.

Grško kraljestvo je zastopano službeno ter ima v vsakem oddelku dosta lepih rečij izloženih. O nekaterih sem že mimogrede spomnil. V indu-

strijalnej palači objema 437 □m. Vender se more glede nje reči, da je glas o njej veči, nego se pokazuje v resnici.

Japan, Siam, Egipet in Perzija slede po redu, vsaka dežela predstavlja svoje zanimivosti, o katerih pa tukaj v podrobnostih ne morem govoriti, a obči utisek se ne more prispodobljati z izložbami modernih držav; to je nekaj posebnega, — to so jutrove dežele, katere imajo svojega roda ljudi, a ti spet imajo lasten ukus in svoje potrebe.

Tako smo prišli do kraja pri brzem hodu. Ako se nismo zadržavali tu pa tam več časa, kjer bi morda želela radovedna čitateljka ali pa kjer bi bil pričakoval vestni čitatelj, temu je uzrok to da se moram skoro ločiti od Pariza, ker se bliža h koncu moj dopust.

Do svidanja še jutre v galeriji mašin in pri nekaterih manjih zanimivih predmetih, katere še moram iztakniti tu pa tam v razstavi, predno oddam zadnji ustopni listek ali „ticket“.

XXIII.

26. avgusta.

Namesto „galerija“, umestneje je reči „palača strojev“, čeravno oblika te ogromne stavbe, podobna kakemu kolodvoru glavnega mesta, ne odgovarja temu imenu; a tukaj odločuje velikost poslopja, kjer so izložene raznovidne mašine in pa njih množstvo. To je velikanska reč, kakor ni druge palače v tem objemu, ne samo v razstavi, nego na celem svetu ne. Dolžina meri 420 m, širina 115 m, a višina 48 m. V njej bi se moglo lahko zbrati nekoliko velikih poslopij, kakeršna stoje po drugih mestih, pa tudi po samem Parizu. Sama konstrukcija predstavlja za arhitekta prezanimiv predmet, kakor razven Eiffelovega stolpa ni morda drugega v razstavi.

Monakovski kolodvor se je nekdam jako občudoval zaradi umetnega krova, katerega drže železni loki, raztegneni na 34 metrov. To je bilo nekaj izrednega pred kakimi 20 leti. A v mašinsko palačo spravilo bi se lahko 28 takih kolodvorov. Koliko je bilo pač dela, dokler se je znosilo skupaj toliko teškega železa, da se je sestavilo in zbiló v

takej višini toliko svodov. Delavci na tej višini so morali izgledati na takem železnem kolosu kot mravlje. Štiri največi kosi železa, ki so služili za osnovo pri glavnem svodu tehtali so vsak po 48 000 kilogramov.

Ko se je postavila ta gorostasna stavba, pokrili so jo s steklom. Pač ni šlo malo šip na tako streho! Skoz njo more sedaj solčna svetloba svobodno do vsakega predmeta, tako da se more vsaka podrobnost pri najneugodnejši svetlobi ogledati.

Okrašenj tukaj ni; bila bi tudi nepotrebna ter bi še motila utiske grandioznosti.

Ako prideš prvič v to ogromno delarnico, kjer se vse vrtili in suče, kjer je slišati samo šum velikih koles dregajočih se ob širokih jermenih, kjer se vse giblje v opredeljenih pravicah, počasi in brzo, kjer se zgotavljajo na najložji način pred tvojimi očmi najlepši proizvodi v vseh strokah industrije, tedaj ti začne vse rojiti po glavi, kakor bi rekel, da se godi puščavniku, ako bi slučajno zašel iz svoje mnogoletne osamelosti zdaj na — sijajen ples. Prispodoba sicer ni, kakor bi morala biti, pa ne pride mi boljša na um.

Vsako uro se porabi 496.000 *ky* para; ž njim se dá v takej meri že dosta opraviti. Motornih strojev je 32, a delajo vkupno z 2600 konjskimi močmi.

Na večer je tukaj električna razsvetljava, o katerej bodo najlepše govorile sledeče številke: V glavnem oddelku je 25 velikih svetilnikov, vsak ima po 350 lučij, katere dajo toliko svetlobe, kakor 30.000 sveč. Potem so še štirje ogromni lustri vsak po 1000 plamenov, kar dava svetlobo ravno 24.000 svečam. Po galerijah je 276 stojalk, vsaka dava po 60 sveč svetlobe. Še posebej je 730 svetilk po stopnicah, ki vodijo iz jednega nadstropja v drugo. Vsega skupaj se more reči 80 do 90 tisoč sveč; tedaj pride pri 77.000 □metrih, kolikor meri ta palača, na vsak □meter več kot jedna sveča.

Poglejmo si sedaj površno po dvorani. Teško se je priučiti temu šumnemu gibanju in vrtenju. To gre kakor v peklenskej kovačnici. Visoka kolesa, cilindri, pistoni delajo, kakor železni robje vsak na svojem mestu. Ako se primerjaš s temi stroji, vidi se človek mal in ničeven. Ti ciklopi imajo mišice od jekla in železa, a mi smo le od

krvi in mesa. Ko bi prišel kdo njim v pesti, smeljejo mu ono betvico kosti na drobno kot moko, a kri in meso jim še nij dosta, da bi si zob obelili. Strašni so ti orjaki, pa vendar vlada ž njimi človeški um, on si jih podjarmi, ter jim dá opredeljeno službo. Delajo dokler jih delati pusti, a tačas izpolnjujejo svojo zadačo točno in metodično. Brez človeškega uma, kateri vodi in upravlja te stroje, bil bi tukaj kaos, bila bi res prava peklenška kovačnica; a tako je tukaj bram uma, svetišče novodobnega genija, palača napredka.

Če se obraemo na desno stran, najdemo stroje za šivanje in za razne domače potrebe; ogledujemo si stroje za tkanje, za obdelovanje pohištva, potem kemične in farmacevtske oprave; vidimo orodje in stroje za arhitekto, inženêrje itd.

Na levi strani je orodje zemljedeljsko vsakega vida in razni stroji, ako ravno je še več takega v zemljedeljski razstavi na Orsayevem nabrežji. Stroji za kopanje rudnikov, za obdelovanje kož, za barvanje platna; tiskarski, kamenotiskarski in slovni stroji so tukaj iz vseh slovitih tovarn, posebno francoskih (Marinoni) itd. itd.

Po galerijah je tudi še vse polno strojev od navedenih strok in drugih.

Mej ostalimi še moram posebno naglasiti stroje za železnice in vagoni ter električne stroje. Za poslednje je opredeljeno mesto od 1700 □metrov. Ta oddelek spada mej najzanimiveje v razstavi, ne samo ker je tukaj dosta novih iznajdb, nego tudi zaradi znatnega izboljšanja do zdaj znanih strojev. Telefonstvo, brzojavstvo in električna razsvetljava so jako dobro napredovale. Zanimiv in čisto nov aparat je „stenotelegraf“, s katerim je mogoče pri brzojavljenji prihraniti dosta časa in posla dotičnemu uradniku; a s tem ob enem pridobi tudi cel brzojaven urad, in vse občinstvo, ker je mogoče telegrame mnogo brže predavati in prijemati, kakor pa po dozrajnej sistemi. Okolu vseh teh aparatov, kateri imajo brez sumnje še veliko prihodnjost, je zmirom vse polno radovednega občinstva. Ravno tako se tudi za pisalne stroje vsakdo zanima, kdor ima posla s pisavo. In v današnjem veku, kdo bi bil izvzet? Remingtonov pisalni stroj je pač za zdaj najboljši. Hammond in Calligraf sta tudi precej ugodna za rabo, pa vendar še vsem

manjka dosta, dokler bodo popolni in dokler se bodo mogli obče rabiti. Zdaj je še tudi cena od 400 do 550 frankov prevelika, da bi si ga mogel vsakdo omisliti, kdor bi imel voljo na njem praktikovati. Videl sem pisati, ali kakor se pravi „tipati“, dosta brzo, po 40 do 50 besed v minuti; ženski gibčni prsti so za to svrho posebno pripravi.

Na železnični razstavi so prav za prav videti vagoni, kakeršni bi mogli in morali biti in kakeršni bodo brž ko ne v bližnji prihodnosti na vseh železnicah. A takih neudobnih kakeršni so sedaj, posebno pri nekaterih železnicah, opisanih v prvem pismu, na razstavi ni videti. Le mej starinami tam, kjer stoji tudi Stefensonov parostroj, so nekateri vagoni podobni onim, kakor se še zdaj rabijo na postranskih progah južne železnice, na nekaterih madjarskih železnicah in pa pri baron Hirschovej vztočnej železnici. To je muka, voziti se v takih kurajakih, posebno tam, kjer se puši slab duban in pa kjer je nadležnih potujočih židovskih komijev, kateri vsakega povprašujejo: s kako robo potujete? Židovska arogantnost se šopiri po vseh železnicah madjarskih v velikem razmeru

tako je tudi na Poljskem, na Nemškem in v Cislajtaniji je že nekaj bolje, a na Francoskem skoro čisto prestaje. Zato so se mi jako dopali oni vagoni, kjer ima vsak popotnik svojo sobico s posteljo, mizico, umivalnikom; po francoski se lepo reče takej uredbi „une petite hôtellerie ambulante“. Tako se zamore potovati dan in noč, ne da bi se naveličal zmirom se menjajočega društva in ne da bi se kdo nadlegoval z neslanimi dovtipi. Ako pa kdo čuti potrebo razgovoriti se, naj gre v salonski voz, kjer se lahko obeduje, čita, igra in razgovarja. Američani imajo najpraktičnejše vozove, isto tako imajo Rusi precej udobne, a začenjajo jih uvajati tudi Francozi na nekaterih železnicah, na pr. na Lyonske; za zdaj vrvijo tako imenovani „wagons lits“ istoimennega društva samo pri bliskovlaku Pariz-Dunaj-Pešto-Belgrad-Sofijo-Plovdiv-Carigrad. S časom se bode tudi drugod zboljšalo; ostaja upanje, da se nam bode taka udobnost na stara leta še bolj prilegala.

Razen Francozov so v palači strojev najlepše zastopani Američani, Angleži, Švicarji in Belgijci. Francoski tehniko so predstavili velikansk načrt,

kako bi se mogel Pariz zjediniti z morjem ter postati пристanišče. To so velike sanje o prihodnosti; pa mej drugimi realnimi predmeti, nič ne škoduje, ako se nabaja jeden načrt, kateri je še daleč od realnosti. Tedaj pač precej vidimo, da še nismo vsega dosegli, česar bi si želeli, da človeški dub nikdar ne miruje, do se ne zadovoljuje z nobenim še tako sijajnim uspehom; on leti naprej in naprej, dokler se ne izgubi — v sinjih višavah.

XXIV.

27. avgusta.

Kdor je prišel v razstavo samo zabave iskat a takih ni malo, — našel jo je in jo bode tudi dovolj ob vsakem času in vsak po svojem ukusu. Tam je več gledališč, zabavišč, gostilnic in kavarn. V prvih se naslajajo oči in ušesa, a v zadnjih je skrbjeno za ukusne jedi in pijače, pa poleg tega še za glasbo, katera je došla od tega ali onega kota širokega sveta. ter svira svoje narodne komade.

Na invalidskem polji pri madjarskej gostilnici igra ciganska glasba, pri rumunskej škripljejo zopet tamošnji cigani, pri francoskej restavraciji čujejo se

ubrani glasovi čeških harp in violin. A domači godci seveda tudi ne zaostajejo. Zbrali so najboljše orkestre iz raznih stranij dežele ter jih uslovili za dobro plačo pri večih gostilnicah.

Okolu in okolu treh velikih palač, katere sem zaporedoma opisoval, so velikanske lope, v njih so pomeščene kavarne in gostilnice raznih narodnostij. Pred njimi se prostirajo krasne grede, polne dišečega cvetja in zelene livade, v sredi katerih so umetno napravljeni kioski in vodometi. Ti so zvečer pri bengaličneji razsvetljavi posebno mični; v njih se utrinjajo električne luči, spreminjajoč kapljice v — biserje tako, da dobiva cel vrt podobo kakega mitičnega raja. Po tem raji se sprehajajo ljudje iz vseh delov sveta, v modernih francoskih, kakor tudi v svojih narodnih živopisnih krojih. Po nekaterih stezah je tako tesno, da se pride le počasi naprej, pa vendar ni porivanja sem ter tja, ni nezadovoljnosti, ako morajo v gnječi cele skupine postajati; kajti povsod je kaj novega za oči, povsod je dosta zabave, nikdo se ne dolgočasi, nobeden drugemu ne preseda, a pač protivno: nekateri se celo radi večkrat srečujejo na teh promenadah, po-

seбно mladi gospodje in gospodičine, čeravno se vidijo tukaj prvikrat — in morda zadnjikrat. Marsikateri, ki je bolj sentimentalne nravi, bi lahko dobil tisti „Weltdusel“, v katerem se je tudi nemški pesnik nabajal, ko je pel:

„Seid umschlungen Millionen,
Diesen Kuss der ganzen Welt.“

Za zabavo otrok je tudi skrbljeno, česar v prejšnjih razstavah ni bilo videti. Tam bolj na strani stoji „Palais des enfants“, postavljen od arhitekta Ulmana. Otroci so sedaj še sicer ravno taki, kot so bili nekdanj, vendar svet, ki se od leta do leta bolj „stara“, misli, da se „starajo“ ž njim vred tudi otroci. Po večih mestih so take izjeme, kjer je videti dosta „postaranih“ otrok, ali z našim pesnikom rečeno: „kjer dete več kot puta ve“. A bvala Bogu, pravilo to še ni postalo. Današnji otroci imajo še v obče zmirom ono nrav, one živce in ono nepokvarjeno srce, kakor nekdanj, in pri otrokih ni treba misliti na nobena umetna sredstva, da se ne bi dolgočasili; saj njim je še večjidel vse novo, in imajo tudi duha dovolj, da si najdejo primerno zabavo. Mislím torej, da ni bila neizbežna potreba,

skrbeti še za tako otroško zabavišče v razstavi. A ker so je že postavili tukaj, ozrmo se malo po njem. Igrajo se notri male operete, baleti, pantomime; nastopajo pevci in pevke, akrobati in eskamoterji. Drobni gledalci in gledalke ploskajo, kolikor premorejo njih drobne ročice; smejo se in vesele se prav iz srca. Za odrasle je bolj zanimivo gledati po gledišči okolu, kakor pa na „deske, ki svet pomenijo“. To množico veselja polnih rudečih obrazkov, to število lepih očij, kodravih las in mičnih oblek — mej njimi tudi nekaj prav neumnih, kar pa gre na račun meterinega ukusa — redko je videti skupaj na jednom mestu zbranih. Tukaj velja: „Place à la jeunesse! Place à l'enfance même!“.

Drugi, ki niso več v teh srečnih letih, ostajejo zadi, ali pa si naj poiščejo svoje gledišče, ki stoji na nasprotni strani.

To gledišče se imenuje: „folies Parisienes“ (Pariške norosti). Pa res, kjer je zbrano mej drugimi resnimi predmeti, tudi dosta norosti, naj še bode jedna, katera si sama pravo ime prilaga. Kakoršen je „Pariz“ po dnevi in po noči, takšen se predstavlja v tem gledišči. Velikaši so imeli v starih

časih svoje pridvorne „norce“, kateri so jim večkrat mej šalo tudi resnico povedali. Zakaj bi se današnji svet bal pogledati sebi v obraz, kako izgleda tedaj, kedar mu manjka resnosti. Aristofan je že davno umolknil, Molière tudi ni več mej živimi; pa zato imajo besedo glumači, kateri bičajo, ščipljejo z besedo in mimiko to, kar je neumnega in smešnega po tem „čelarnem“ svetu sploh in na njih posebno. Dokler se nahajajo ljudje, ki jih želijo za drag denar poslušati, ne bili bi praktični, ako ne bi predstavljali razne „folije“.

Mimogrede naj omenim še paviljon za zemelj-krogljo (globe terrestre). Že po samej zvonanosti je to jako dostojna stavba za tako naučno svrbo. Nad uhom vidiš tri ure z velikimi številkami, kakor na kakem cerkvenem stolpu. Točno sem si zabeležil, koliko je bila ura, ko sem ustopil v ta paviljon: v Parizu pol štirih, v San Francisku 7 in 20 m., v Pekingu 11 in 4 m. Znotraj ti predstavlja ogromen glob zemljo v milijonskem delu. In vendar kak orjak je to! Okolu njega so galerije, da si more obiskovalec pogledati ta zanimiv predmet od vsake strani. Le počasi se pride iz jednega nadstropja v

drugo, a pot „okolu zemlje“ je tudi precej dolga, čeravno je milijonkrat krajša, kakor pa v naravi.

O duševni hrani sem že dosta govoril, naj še povem predno skončam nekaj besed onim, ki se za telesno hrano zanimajo, katerim je najvažnejše središče želodec in najzanimivejša vprašanja: kako diši ta ali ona jed? Kje se dobro obeduje? Kateri so bili največi mojstri v kuharstvu od vstvarjenja sveta pa do današnjega dne? — Tem ljudem se pravi „gastronomi“, „gourmandi“, po slovenski bi se jim morda reklo „sladojedci“. Ti so mej drugimi kakor bele vrane, pa mislijo, da so nekaj več, kakor oni, katerim za take reči ni toliko mar. Kako bi se jim bili Francozi zamerili, da jim neso odprli poseben „pavillon gastronomique“.

V tem paviljonu je zbrano in izbrano vse, kar je dišečega, sladkega, prijetnega, ukusnega, pikantnega, aromatičnega in redkega v loncih in na različnih po kubinjah prvih svetских gostilnic, sladkornic, kavarn in drugih podobnih zavodov. Po svojeji zvučnosti ni ta paviljon nič kaj posebnega, razen, da je skoro ves steklen in da ima štiri vitke stolpiče, mnogo rezbarij in okrašenja, kakor, da bi bilo na-

pravljeno vse od sladkorja, predstavljajoče ogromno — „torto“. Tukaj notri se zbirajo možicelji okrog-ljaste postave, polnega obraza, da se kar leskeče, o nosu ne govorim, ta je navadno rudeče barve). Oni hočejo imeti pri jedi mir in pokoj, „komfort“, pa ukusen izbor jedi in pijače. „Jestvenik“ jim je najzanimiveje gradivo za čitanje, bolj kot vsake no-vine, bolj kot vsaka knjiga. Jedo malo od vsake stvari, a število jedil je neopredeljeno. Ako je kaj posebno pikantnega, se zakliče „repete dosis“ ali pa „bis“. Tedaj pa postanejo posebno dobro razpolo-ženi; razvozljajo se jim jeziki, ki so sicer ustvarjeni po njih mnenji samo za pokušanje jedil in pijače. Hvalijo jed, gladijo trebuh, in smejljajo se zado-voljno, pa ne pozabijo dostaviti, da so večkrat že kaj boljšega jedli. Naslov take kuhinje se mora po-vedati; kajti tudi pri njih velja geslo: čast, komur čast. A pravilo „de gustibus non est disputandum“ (o ukusu se ne gre prepirati), pač pri njih ne velja; kajti njihov razgovor po zvršenem kosilu se navadno vrti o „ukusu“, pri tem se lahko tudi skregajo in razjezijo, ne misleč na to, da jeza želodcu škodi. Pokvarjen želodec pri gastronomu ni kaj nenavad-

nega, pa ne toliko zaradi jeze, kakor zaradi težkega dela, ki ga njemu zadajejo po trikrat, štirikrat in še večkrat na dan. Zvolj tega tudi ti ljudje niso popolnoma srečni in Solon je imel prav, ko niti njih. ni izvzel iz glavnega pravila, da nihče pred smrtjo srečen ni, — pa makar, da bi jedel samo „zemlje in strd“.

Tako sem prišel do čiste proze, a ob enem tudi do konca svojih pisem.

Ne mislim pisati dodatka naj torej precej povem, predno postavim zadnjo točko, kar še imam na umu.

Stvar se tiče spoštovanih čitateljev in milih čitateljic, pa tudi mene samega. Hočem se pred Vami izpričati, če Vam nisem mogel vsega podati, kar in kakor ste morda pričakovali. Gradiva mi sicer ni manjkalo, bilo ga je celo veliko preveč, a časa za pisanje in mesta za tiskanje je primanjkovalo. Razstava se že skoro zapira, pa tiskanje še ni završeno, kakor tudi pisma neso bila vsa gotova, ko sem že se davno poslovil od Pariza, od mojih tamošnjih redkih prijateljev in znancev. Njim se imam zahvaliti, da so mi bila povsod odprta, da

sem bil povsod dobro vsprejet, da sem mnogokaj videl in slišal, kar bi drugače morebiti ne bil opazil.

Pred vsem mi ostanejo v prijetnem spominu: gospod predsednik kongresa E. Grosselin, glavni tajnik gospod Duploye, gospod Th. Laborde in g. Guenin, francoski člani kongresa, Rus Dluski, nekaj Nemcev (gospodje Bäckler, Fuchs, stolni vikar Alteneder, urednik Rittinger, Fischer) itd. Od drugih Slavjanov hvaležno omenjam gg. Karića in Savića, a posebno prijatelja gospoda Zacheja, s katerim sva bila drugarja v Parizu. Na potu pa sem preživel radostne ure v društvu g. Pukla na Dunaji, g. prof. Lendovška v Beljaku, g. prof. Krušica, g. M. Veršeca in drugih cenjenih prijateljev v Celji in okolici.

Navadno se izročajo na konci vsacega pisma pozdravi. Ker sem to opustil pri oddelnih pismih naj Vam zakličem na koncu iskreno: Na zdar!

Ako da Bog srečo ugodno, najdemo se zopet pri kakem drugem potopisu — morda Vam pišem kedaj z iztoka.

Za zdaj pa: z Bogom!

